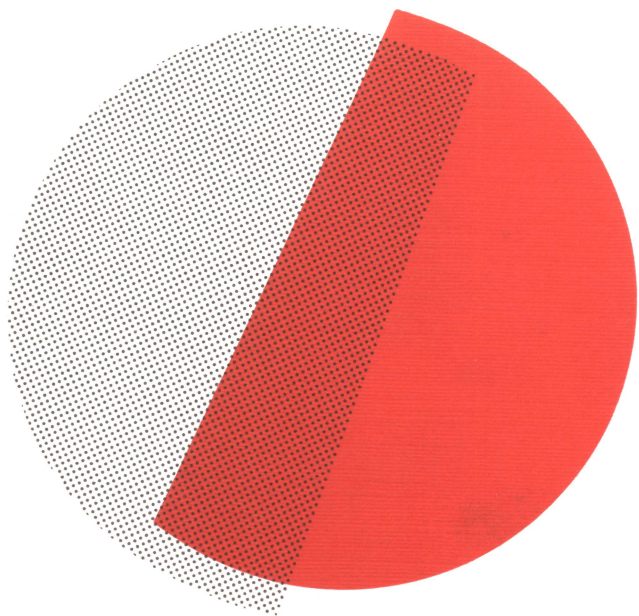

Dr. Theodor Bovet

FELETTE NAGY TITOK

Könyv a házasságról

Theodor Bovet ● Felette nagy titok

Theodor Bovet

Felette nagy titok

Könyv a házasságról

Negyedik, bővített kiadás

Bécs, 1983

Az eredeti mű címe és kiadója:

Die Ehe / Das Geheimnis ist gross Paul Haupt Verlag, Bern

A magyar fordítás © *Evangéliumi Iratmisszió, Stuttgart*, amely
a jelen kiadás jogát kiadónknak átengedte.

Bővítve az első két fejezettel: © *Paul Haupt Verlag, Bern*

Fordította és sajtó alá rendezte: *Dr. Török Jenő*

Egyházi jóváhagyással

Negyedik, bővített kiadás

© Opus Mystici Corporis Verlag

(in Verbindung mit dem Österreichischen Pastoralinstitut)

A—1090 Wien, Boltzmanngasse 14. — Verlags-Nr.: 417

Satz: im Eigenbetrieb des Verlages OMC

Druck: Novographic, A—1238 Wien

Tartalom

Bevezetés	7
Szex - erosz - szerelem	9
Előzetes fogalomtisztázás	9
Útban a szerelem felé	13
Az erosz helyes értékelése	16
Házastársi viszony	19
Biztonság és hűség	21
Biztonság a házasság kötőszöve	21
A biztonság érzésének előfeltételei	22
Pozitív hűség	23
Hűtlenség	25
Jellegzetes válsághelyzetek	26
Szexuális életközösség	34
A szerelem művészete	34
Szenvedély és gyöngédség	36
A szerelmi egyesülés „technikájáról”	39
A külső körülményekről	45
A szerelmi egyesülés akadályai, zavarai	48
Minden napok erotikája	50
Utódok	53
Megtermékenyítés és átöröklés	53
Terhesség és szülés	58
Meddőség	60
Születésszabályozás	63
„Családi fészek”	71
Mi szól a házasság mellett?	71
A társi viszony	75
Házasság és barátság	79
Család és hivatás	81
Pénz és lelkiület a házasságban	83
A tudatalatti szerepe a gyermekek és a szülők között	85
Család vagy nagycsalád (kommuna)	89

A házasság nagy drámája	91
Társunk elfogadása	91
Az „én” átváltozása avagy halála?	93
Párbeszéd a házasságban	97
A változás évei	99
A válásról	102
Idősek házaselete	105
Házasság és halál	107
 A házasság titka	 109
 A kiadó utószava	 111

BEVEZETÉS

Dr. Theodor Bovet kettős (med. et theol.) doktor, protestáns keresztény, így a szakmai kérdéseken túlmenően nem marad lezárt kérdés előtte a házasság szentség jellegének problémája, amiről régi időktől annyi vita folyt. Könyve harmadik kiadásának zárójegyzetében kis betűs, szerény jegyzet található erről:

„A házasság önmagában valóban olyasféle *külső testi dolog* mint a víz, a kenyér és a bor. Azok számára viszont, akik *állhatatosan szeretnek*, a házasság egyben az a hely, ahol Isten csodát művel. Úgy ahogyan a keresztség és az úrvacsora az Isten kegyelmének és a tőle adott bűnbocsátnak a *helye*. Ha azt mondjuk *helye*, vagy éppen úgy mondhatjuk azt is, hogy *jele*, akkor legalább is nagyon közel vagyunk a szentség katolikus felfogásához. Bevallom viszont, hogy mint orvos, nem tudok különösebben lelkesedni e vitatott kérdésért.”

Igen, Bovet doktor igazi lelkesedése az emberi élet forrásának szól, amely tisztán jut el hozzánk a teremtés hajnala óta, és rendeltetése szerint egészen egyedülálló és magasrendű értéket jelent világunkban. Az értékrendnek ez a hangsúlyozott megállapítása és a házasság intézményének feltétlen nagyrabecsülése úgy ad alaphangot Bovet egész művének, hogy az elfogulatlan olvasó tisztelettel közelít majd a „felette nagy titok” búv köréhez. Ez a könyv megszilárdít erkölcsi fölfogásunkban, vallási meggyőződésünkben, és eljuttat a lét ősforrásához, akiben „élet volt, és az élet az emberek világossága”.

Ezt a könyvet az OMC Kiadó 1983. március 5-én elhunyt alapítója és igazgatója, P. Dr. Török Jenő élete utolsó napjaiban rendezte sajtó alá. Papi működésének fő igyekezete volt, hogy őrizze és gondozza az emberekben a kegyelmi életet. Fő akadályát ennek abban látta, hogy sokan nem élik házasságukat a Teremtő gondolata szerint. Arra törekedett azért, hogy a lelkipásztorkodásban szexuális neveléssel és házassági tanácsadással (a bécsi főegyházmegye „Familienwerk” intézményében) és az OMC Kiadó könyveivel segítséget nyújtson ezen a téren. Könyvkiadói munkásságának eredményei is erről tanúskodnak: *Jegyesekkel beszélgetünk*, *Élet kettesben*, *Testben való ember*, *Légy boldog feleség*, *Kettesben?*, *Őszinte beszéd fiúkkal*, *Őszinte beszéd lányokkal stb.*

Segítse a jó Isten ennek a könyvnek olvasóit, hogy a boldogult Igazgató eme célkitűzéseit — amelyekkel szívvel-lélekkel az egyházat szolgálta — egyre jobban megvalósíthassák.

A KIADÓ

Szex - erosz - szerelem

Előzetes fogalomtisztázás

A szerelem, erosz és szex a manapság legtöbbet használt szavak közé tartozik. *Szerelem*, *szeretet*: az ember szereti a feleségét, a dzsesszt, esetleg egy cigaretta fajtát. *Erosz*: van, aki istenné teszi, van, aki ördögnek, minden bűn foglalatának tartja. *Szex*: egyrészt az erkölcssteológia jelentős részének (sexus, sextum) elnevezése, másrészt a nagy Ismeretlen a serdülő számára, bizonyos formájában pedig sok film és képes újság olcsó fűszere. Hogy igazán megértsük egymást, először is fényt próbálunk deríteni ebbe a fogalomzavarba.

Az ember, mint a legtöbb más élőlény, két különböző nemű: lehet férfi vagy nő. Általában az érett férfi és az érett nő között többé-kevésbé erős vonzóerő lép fel. Mindegyik kedvét találja azokban a vonásokban, melyek a másíknál sajátosan eltérőek. Bizonyos meghatározott körülmények között a férfi azt a kívánságot érzi, hogy a nővel szoros testi-lelki közösségre lépjen. Ebben a közösségben épp azok a szervek játszanak lényeges szerepet, amelyek kettőjükénél eltérőek. Ugyanez a kívánság lép fel a nőben is. Mindent, ami ezzel a sarkalatos különbséggel, vagy a férfi és a nő kölcsönös kiegészülésével összefügg, *nemiségnek* vagy *szexualitásnak* nevezzük, míg mindazokat az élettani s lelki folyamatokat, amelyek a párokat egymáshoz vezetik és összehangolják, meglehetősen bizonytalan kifejezéssel *nemi* vagy *szexuális* ösztönnek hívjuk.

Egészen másfajta kapcsolat az, ami bármilyen két ember között létrejöhet, és amit általában szeretetnek hívunk. Szeretik egymást a szülők és a gyermekeik, barátok vagy bajtársak. Sőt szeretetet érezhetünk akár azonnal is egy addig teljesen ismeretlen, számunkra rokonszenves ember iránt, akivel teljesen véletlenül találkoztunk valahol. A nemi ösztönrel ellentétben ez a szeretet sajátosan emberi magatartásmód. Csak az ember képes észrevenni, hogy vannak tőle független, saját akaratú élőlények, akik éppúgy élnek, szeretnek, örülnek, vagy szenvednek, mint ő.

Amíg valakit csak ösztönei irányítanak, addig bizonyos mértékben a világ középpontjának érzi magát, minden más

élőlény csak e középpont körül forgó figura. Az egyik rokon vagy barát, a másik ellenfél vagy zsákmány, ez szexuális partner, az vetélytárs. Az ember azonban kiléphet saját világából, és fölismerheti, hogy más élőlényeknek is van saját világuk; nem csupán érte vannak, hanem önálló személyiségek, pontosan úgy, mint ő. Fejlődésének bizonyos meghatározott pillanatában hirtelen világossá válik számára, hogy a másikat *te*-nek szólíthatja, míg az magát *én*-nek mondja, és fordítva, a másik őt hívja *te*-nek, és magát nevezi *én*-nek. Így a gyerekeknek is időbe kerül, amíg az én és te kifejezések alkalmazását megtanulják; addig magukról is, és másokról is harmadik személyben beszélnek. Míg azelőtt az embert ösztönei biztosan irányították, most bele kell bocsátkoznia abba a kalandba, hogy más lényekkel érintkezzék, akiknek saját belső életük, akaratauk, meghatározott világszemléletük van, pontosan úgy, mint neki. Hogy ez a kaland ne vezessen mindenkinek mindenki ellen folytatott vad harcához, az embereknek kölcsönösen el kell ismerniük bizonyos közös rendet, kell, hogy szavakkal megértessék magukat, és hogy bízhasanak egymás szavában. Ez pedig azt tételezi fel, hogy az egyik ember bizonyos fokú felelősséget érez a másikért. Innen pedig már nagyon közel van a szeretet. A régi mózesi törvény azt mondja: *Szeresd embertársadat, úgy mint magadat* (Lev 19, 18). Ez nem „idealista”, „szentimentális” vagy „irreális” követelmény, amit ugyan prédikálnak az embereknek, de nem remélve, hogy valaha is megfogadják. Pedig ez akkor is és most is az egyetlen reális, az ember különleges létének megfelelő törvény, egyetlen esélyünk a további fennmaradáshoz.

A továbbiakban az emberben a szeretet mindenekelőtt a szexuális partner felé irányul. Normális körülmények között a férfi azt az asszonyt szereti, aki őt szexuálisan boldoggá teszi, és a nő azt a férfit, aki neki megadja a kielégülést. Sőt ezen túlmenően: ha a férfi és a nő szereti egymást, felébred a szexuális ösztön, és az élvezet jelentősen fokozódik. Ez a kapcsolat annyira általános, hogy a mindennapi beszédben a szexuális vonzalmat gyakran akkor is *szerelemnek* nevezik, ha a személytől kiinduló és személyhez szóló felelősségteljes szeretet messzemenőleg hiányzik.

Az embernél — és igazi értelmében csak nála — fokozódó mértékben meg lehet figyelni a szexuális ösztön természetes tendenciáját a szeretet felé. Az *emberi* ember egyre kevésbé tekinti szexuális társát *tárgynak* vagy *eszköznek*, nem tekinti egyszerűen szexuális objektumnak vagy élvezetnyújtónak,

hanem személyiségnek, egyenértékű társnak, akivel az élvezetes kapcsolatot együttesen alakítják ki. És éppen ez a kialakítás: az a mód, ahogy egymáshoz közelednek, ahogy a partnert boldoggá tenni igyekeznek, és végül fokozatosan összeolvadnak, ez alkotja a kapcsolat lényegét, és nem a végén bekövetkező orgazmus és testi megtermékenyülés. A szexuális kapcsolatnak ezt a tipikusan emberi formáját nevezzük erosznak. Az ember elsődleges célja nem egyenesen a párizás, mely azután igen rövid idő alatt le is zajlik, hanem igyekszik az élvezetet elnyújtani, és a hozzá vezető út élvezetesebb lehet, mint maga a végcél. Példa lehet rá az andalúziai tánc, melynél a táncosok magasan záródó ruhában majd lassan, majd gyorsan egymás körül forognak, anélkül, hogy mégcsak érintenék is egymást, kölcsönösen csodálják egymást, miközben a kasztanyettákat csörgetik, vadul topognak a padlón, aztán hirtelen mintegy megkövülve megállnak egymás előtt. Aligha ismerem a visszatartott erotikának ennél erőteljesebb kifejezését. Ugyanúgy az igazi szerelmes nemcsak szárazon állapítja meg, hogy kedvese jóalakú, hanem csodálja összes jótulajdonságait, és fantáziadús játékokat talál ki, hogy együttlétüket lehetőleg szebbé virágoztassa ki. Nagyszerű példa erre az Ószövetségben az *Énekek éneke*, amely annyira erotikus töltésű, hogy évszázadokig nem merték elismerni, hogy valójában szerelmi ének.

A mindennapi életben az erosz mindenekelőtt *gyöngédségben* nyilvánul meg. Semmi esetre sem csak símogatásból és csókból áll, ahogy sok férfi gondolja, hanem az az igazán lényeges benne, hogy a partnert vidámmá és boldoggá tesszük, hogy *jók* vagyunk hozzá, az ő kedvét keressük, nemcsak éjjelente, hanem minden időben. Itt a férfi gyöngédsége abban is megnyilvánulhat, hogy feleségének egy kertágyást felás, vagy hogy éjjel fölkel, ha a gyermeküknek számárköhögeése van, az asszony gyöngédsége megnyilvánulhat abban, hogy legépel számára egy levelet, vagy szendvicseket készít neki az ebédszünetre, és azokat szeretetteljesen becsomagolja. A férfi különleges megnyilvánulása a másik nemi való érintkezésben a *fair-ség* vagy lovagiasság, ahogy azelőtt mondták. A nő erosz kisugárzása a „charme”, a báj, az a boldogító varázs, melyet az igazi nő teljesen szándék nélkül ki tud fejteni környezetére. Ez a báj a szeretett vagy akárcsak rokonszenves férfi megjelenésekor úgy sugárzik fel, mint a macska szeme a fényszóró fényében.

A szexualitás, szerelem és erosz fogalmán kívül van még

egy elnevezés is, melyet manapság különösen sokat használnak, és ez a *szex*. Szexen nem a mindent összefoglaló szexualitást értik, annak számtalan élettani, lelki és társadalmi vonásával, semmiképpen sem gondolnak az eroszra, mely két embert művészi módon köt össze. Ez a szó valami olyat jelent, amit leginkább egy fogyasztási cikk hatásos csomagolásával vagy egy ügyes reklám vonzerejével lehetne összehasonlítani. Egy férfiú szexes, ha sok hódítással büszkélkedhet, a nő szexivé teszi magát, ha szemeit kékre árnyékolja, ha szempilláit valami toldalékkal meghosszabbítja. A szex az a téma, amely valami buta regényt érdekessé próbál tenni. Így a szex nem azt a természetesen kihajtott kapcsolatot jelzi, amely a szeretetben gyökerezik, hanem a szexualitásnak elszigetelt oldalát, amely egyáltalán nincs beágyazva tartós viszonyokba. A szex lehet ízléses, lehet ízléstelen, de mindig *csinált*, meghatározott célja van, befolyásolható, és arra szolgál, hogy más embereket befolyásoljon. Közben nem is kell, hogy a szex szexuális célt érjen el. Arra is fölhasználják, hogy egy cigaretta- vagy fogpasztareklámot hatásosabbá tegyenek vele. Ma minden oldalról szakadatlan szexbombázásnak vagyunk kitéve, úgyhogy végül is kísértésbe esünk azt hinni, hogy ez valami valóban létező, komoly dolog. Ez a divat is biztosan el fog múlni, a fiatalokra máris kisebb a hatása, mint az idősebbekre, de még néhány évig el kell viselnünk.

Max Frisch: „Stiller” c. regényében leírja egy svájci nő élményeit az Egyesült Államokban. Ez a leírás segíthet bennünket abban, hogy világosabban lássuk a különbséget a szex és az erosz között: „Különös érzés kitapasztalni, hogy milyen sokoldalú és csodálatos az erotikus játék: Szibill sehol sem érezte ezt olyan világosan, mint itt, ahol ez a sokoldalúság nincs meg. Ha kilépett egy vendéglőből, kiszállt a földalatti-ból, eltávozott egy társaságból, sohasem volt az az érzése, hogy egy férfi utána fordult abban a pikáns modorban, amely valahogy mindkettőjüket „feldobja” anélkül, hogy a további találkozás terve felmerülne bennük. Sohasem találkozott az utcán egy pillantással, mely — egyébként mellékgondolat nélkül — de elismerő tetszést fejezett volna ki. Sőt még beszéd közben sem sugárzott semmi abból az izgató tényből, hogy az ember kétféle nemű. Minden baráti maradt, és ennyiben nagyon illedelmes, de elmaradt az elektromos feszültség, az árnyalatok viruló, növekvő bősége, a játék művészete, a varázs, az élő kapcsolatok izgalmas lehetősége. Az egész lapos volt, — a világért sem szellemtelen, nyüzsögtek körülötte

okos, művelt emberek, de élettelen volt, valahogy nem tudott vonzani, sőt még sejtelmet sem tudott adni. Szibill úgy érezte magát, mint egy nő ködsapkában; senkitől sem látottan: nem, nem látták, csak hallották, ahogy beszélt, talán érdekesnek, mulatságosnak találták, amit mondott, de az egész légüres térben rendezett összejövetel volt. Az volt a komikus, ahogy a „szexproblémáról” beszéltek, valami előzetes elfogulatlansággal, az eunuchok felvilágultságával, akik valójában semmit sem tudnak beszédük tárgyáról. Az embernek az volt a benyomása, hogy itt senki sem tud különbségről szex és erotika között. És amikor ezt a hiányukat még egészségesnek tüntették föl, hát az már igazán nem volt valami vidám dolog: unalmas volt.”

Az erosz lényege szerint kapcsolat, párbeszéd, híd két part között. Van magános éhség, magános szomjúság és magános szex, de nincs magános erosz. Keletkezik, szeretet és viszont-szeretet táplálja. Ezért nem áll elő készen, egy csapásra, egész lassan növekszik. Érik: ápolni, gondozni kell mint egy fiatal növényt.

Útban a szerelem felé

Újra és újra megpróbálták már különbséget tenni *valódi* és *nem valódi* szerelem között, és egy ideig az volt a divat, hogy a nem valódi szerelmet *erosznak*, a valódit *agapénak* nevezték. Ma ezt a megkülönböztetést bizonyos okokból tarthatatlannak látom. Ehelyett azt kell megvizsgálnunk, hogyan keletkezik valójában a szeretetérzés.

Minden embernek első kapcsolata az anyjához fűződik. Ez még nem olyan személyi szeretet, amelyet leírtam, de megadja a gyereknek a védettség érzetét, azt az érzést, hogy a másik feltétlenül mellette van, vonzalmat, gyöngédséget áraszt felé. Ahol az anya (vagy más anyai gondozó) hiányzik az első életévben, súlyos lelki sérülés, *elhagyatottsági komplexum* lép fel, és az ilyen sérült ember a későbbi életben is nehezebben tud szeretetet adni és elfogadni.

Ehhez jönnek még más kapcsolatok is: az apához, testvérekhez, barátokhoz, ezekből keletkezik lassan a „te” személyi élmény. De az anyai kapcsolat a legfontosabb és a legkevésbé pótolható. A szeretet nincs adva bennünk úgy, ahogy az

ösztönünk, csak annyi szeretetet tudunk nyújtani, esetleg új, érettebb formában, amennyit magunk kapunk. Ezzel egy különös jelenség függ össze.

A gyermek, ha új emberrel találkozik, hajlamos az illetőt egy már ismert személlyel egynek venni, és ugyanolyan érzéseket táplál iránta. Számára *anyu* az idősebb nő, az idősebb férfi *apu*, (vagy *nagypapa*), hasonló korú gyerekek *testvér*, *nővér*. A lélektan ezt úgy mondja: a gyermek *kivetíti* a vele bizalmas viszonyban levő ember képét az idegenre, és bizonyos időre van szüksége, amíg rájön, hogy az külön személy. Ilyen azonosítások és kivetítések azonban nem csak a gyermekeknek fordulnak elő, bennünk is van több-kevesebb hajlam arra, hogy öntudatlanul rávetítsük egy ismerősünkről alkotott képünket az újonnan megismert emberre. Ez a kép lehet pozitív vagy negatív, úgyhogy az idegent első látásra rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek találhatjuk. Nekünk is szükségünk van bizonyos időre, míg a kivetített, bizonyos mértékig kívülről ráakasztott kép mögött fölismerjük az ember saját, igazi arcát. Csalódás ér bennünket, vagy kellemes meglepetés, de mindenképpen közelebb jutunk a valósághoz.

Eközben nemcsak hozzánk közelálló emberek képét vetítjük ki személyes tudatalatti énünkéből, hanem ősi képeket (archetypus) is, melyek évezredek alatt az úgynevezett *közösségi tudattalanban* (C.G. Jung) alakultak ki, és így az emberiségnek mintegy a legkorábbi időktől szerzett közösségi tapasztalatát tükrözik. Néha elképesztő hasonlósággal fedezhetők fel ezek a képek a mitológiai alakokban vagy a modern ember álmaiban. Az egyik legfontosabb ősképp az ún. *anima* a férfiaknál, (*animus* a nőknél). Nálam az megfelel körülbelül annak a nőnek, aki lehettem volna, ha nem férfinék születtem volna, jelenti tehát az én meg nem élt női lehetőségeimet, és messze-menőleg mutatja az én nem-tudatos nőideálokat. Ha olyan nőre találok, akire az animám több-kevesebb joggal kivetíthető (természetesen nem tudatosan), akkor az az érzésem támad: „Ez ő, aki után régóta vágyódom, végre megtaláltam.” Természetesen ez a kivetítés a nő igazi énjét elfedi, és ha ezt az ént lassan megismerem, először csalódás érzése fog el. Ő már nem az, akit megálmodtam magamnak, hanem „Tóth Anna”. Megint el kell múlnia bizonyos időnek, míg rájövök, hogy én tulajdonképpen a húsból és vérből való igazi Tóth Annát szeretem, míg a megálmodott animám csak az én változatomból, és így saját (női) tükörképembe voltam szerelmes.

Jungnak másik ősképp-változata az úgynevezett *árnyék*, az

ideálomnak pontosan az ellentéte. Jelenti mindazt, ami én *nem* akarok lenni, amit különösen utálok. A valóságban persze ezek a negatívnak tartott tulajdonságok mégis megvannak bennünk — talán különösen nagy fokban is —, de a tudat alá kényszerítve őket azt hisszük, hogy mentesek vagyunk tőlük. A tudat alá szorításnak aztán az a következménye, hogy ezt az árnyékot több-kevesebb joggal más emberekre vetítjük, és pontosan azt kifogásoljuk bennük, ami a tudat alatt bennünk (is) megvan. Ha tehát egy embert egészen különlegesen gyűlölünk vagy utálunk, mindig kritikusan meg kell vizsgálnunk, hogy nem egyszerűen *árnyékkivetítés* esetével állunk-e szemben. Ha egyszer erre rájövünk, a gyűlölet hirtelen megszűnhet. Gyakori példák: sportban, vetélkedésnél annak számára, aki fél, és félelmét elfojtja, a *gyáva* a legsértőbb szidalom. Annak a nőnek, aki erős szexualitását elfojtja, a *kéjnő* minden rossznak a foglalata.

Ilyen kivetítéseknek gyakran nagy szerepük van a párválasztásnál és a házasság kezdeti szakaszában, és nem kis fáradságba kerül túljutni rajtuk. Erre még visszatérünk.

Mi okozza már most — a kivetítésektől eltekintve —, hogy egy bizonyos embert megszeretünk? Az okok lehetnek először is külső tulajdonságok: szépség, erő, vidámság, intelligencia, megértés, jóság stb. Speciális esetekben is közel kerülhet hozzánk egy másik ember: egy örömteli siker vagy egy szomorú eset, személyes diadal, egy szép kirándulás vagy hirtelen életveszély — mindezek kiválthatják a szeretet érzését, ezt a folyamatot nevezzük megszeretésnek. Ezek a tulajdonságok azonban másban is megtalálhatók: később összekerülhetek egy másik emberrel, aki még szebb, intelligensebb, jobb, és esetleg még hatásosabb körülmények között találkozunk egymással. Akkor az újabb ismerőst szeretjük meg. Kedvező esetben azonban a rokonszenvesnek talált tulajdonságok egy emberhez vezetnek, és a megszeretésből szerelem lesz. A férfi mesél az életéről, külső-belső problémáiról, legtitkosabb nehézségeiről és reményeiről, a nő pedig hallgatja órák hosszat is, bíztatja, hogy meséljen még, megértést mutat, értelmet ad annak is, amit a férfi maga nem értett, segít neki élete „vezérfonalát” megtalálni és tovább követni. Mert aki szeret, jobban megismer bennünket, mint ahogy mi magunk ismerjük magunkat, és a követendő utat biztosabban megmutatja, mint ahogy mi egyedül fölismerhetnénk. Dosztojevszkij írja: „Egy embert megszeretni az jelenti, hogy olyannak lássuk őt, amilyennek Isten elgondolta.” Ez a szeretet azonban nem

olyan állapot, melyet egyszer s mindenkorra elértünk, a szeretet hosszú folyamat, a szeretők és kapcsolatuk állandó megújulása, szakadatlan küzdelem egymásért, a másik állandó újra fölfedezése. Csak, ha ilyen módon szeretjük egymást, akkor érezzük meg legbelül, hogy nem vagyunk egyedül, hogy egy harmadik van köztünk.

Ahelyett, hogy *valódi és nem valódi* szeretetet különböztetnénk meg, helyesebb *érett és éretlen* szeretetről beszélni. A szeretet a személy rendkívüli dinamikus kifejezője, sohasem tökéletes, egész életünkben harcban áll a mi rest énünkkel és annak hatalmi igényével. De a küzdő, tökéletlen szeretet is szeretet.

A kivetítés és megszeretés többnyire szükséges ahhoz, hogy kapcsolat alakuljon ki, ezek jelzik, hogy keletkezhets-e szeretet. Hoffmann Werner nagyon szemléletesen mondja: „Ha meg akarunk házasodni, szerelmesnek kell lennünk. Ez bizonyos mértékben az indító gyújtás. De nem lehet állandó gyújtással autót vezetni. A házassághoz szerelem mellett szeretet is kell”. De még több kell hozzá, mint szeretet. A házasságban a szerelem nem csak az utódot hozza a világra, hanem a férfiból és nőből egyre inkább egy lényt formál, anélkül hogy személyiségüket eltörölné. Ellenkezőleg: az ember csak itt válik igazi önmagává és mégis eggyé a másikkal. A teremtetéstörténetben ezt a kifejezést találjuk: „Férfi és nő egy testté válnak” (Ter 2,24). A *test* kifejezés itt azt jelenti *teremtmény, élő teljesség*, modern kifejezéssel *személy*. A házasságban a férfi és a nő új személlyé válnak, és ez teszi mindkettőjük személyét igazán erőssé.

Az erosz helyes értékelése

Az eroszt évszázadokig, még a mi időnkben is *alacsony ösztönnek, a hús gonosz szenvedélyének*, vagy legalább is az *igazi* szerelem torz formájának tartották. Ezt a nézetet vallotta sokszor az ún. *keresztény* morál is, holott semmiképpen sem keresztény, ugyanis nem felel meg sem Jézus, sem az Ószövetség tanításának. A testellenesség és ezzel együtt az eroszellenesség a hellenista időkből származó nemkeresztény hatásokra és kimutathatóan a perzsa Mani (216-276 Kr.u.) által alapított manicheizmus hatására hatolt be a *keresztény* morálba.

Valójában az erosz egyáltalán nem ösztön a szó tulajdonképpen értelmében, hanem sajátos emberi képesség arra, hogy a férfi és a nő tisztán biológiai egyesülését művészi alkotássá tegye, két személy igazi találkozását valósítsa meg, *diálogust* teremtsen, amelynél nemcsak szavakat, hanem pillantásokat, csókokat is váltanak, sokféle gyöngédséget tanúsítanak egymás iránt. A felfokozott szenvedély, mely eközben mindkettőjükénél fellép, magában véve nem önző — sőt ellenkezőleg: fölrobbantja az én csigaházát, és az ént átáramoltatja a te-be. Az erotikus töltésű ember sugárzik, akár akarja, akár nem, szíve kitárul az emberiség és a természet felé, és gyökeresen átalakul. De éppen mert itt művészetről van szó, ezt együtt kell megtanulni, gyakorolni, állandóan tovább fejleszteni. Az erotikusan nem fejlesztett szexuális ösztön a nő számára többnyire megerőszakolást jelent, a nem-erotikus nő a férfi számára nem igen vonzó.

Az erosz elemi szenvedélyben nyilvánul meg, melyet a férfi és a nő egymás iránt érez: nemcsak a tényleges nemi aktus alatt, hanem egész általánossággal a partner jelenléte alatt. A tarkó megpillantása, a haj illata, a kisujj megérintése borzongató gyönyört válthat ki a szerelmesekben, kifejezve az egymáshoz tartozás örömét. Ahogy a szeretetben az én és a te összeolvad, úgy alakul az én-férfi, te-nővé és fordítva.

A test és az erosz leértékelésének, vád alá helyezésének pusztító következményei voltak: ami *természetes és titokzatos* volt, sok ember számára *tiltott, de praktikusán gyakorolható* lett. Ez pedig a mindennapi életben azt jelenti, hogy az ember meg van ugyan győződve arról, hogy a szexualitás *bűnös*, legalábbis *erkölcstelen* és megbotránkoztató, de miután a házassághoz tartozik, az aktuson gyorsan át kell esni, élvezve is, meg rossz lelkiismerettel is. Így a középkorban a nemi aktus, ha célja az utódnemzés volt, bocsánatos bűnnek számított, ha a gyönyör érzése volt a cél, halálos bűnné vált. Mivel pedig a partnereket így élményük nem elégíti ki, mesterséges kielégülést keresnek; tovább működik a fantáziájuk, és mohón folymodnak *pornó* képekhez és filmekhez.

Ma sok tiltakozás hangzik el a szexhullám ellen, amely különösen az ifjúság köreiből erős, néha azt is hallani, hogy az emberék *erotikusán túltöltöttek*. Az utóbbi évek alapos vizsgálatai azt mutatták, hogy az a megállapítás éppen a mai fiatalságra nem érvényes (bizonyos feltűnő kivételek erősítik a szabályt). A házasság előtti nemi viszony ugyan gyakoribb, de a partner iránt érzett felelősség általában erősebb, a gyors

csere vagy a promiszkuitás sokkal ritkább, mint a korábbi évszázadokban. Oly esetekben, mikor a szexet érzélem nélkül gyakorolják, rendszerint az erosz fejletlensége állapítható meg, amit a szeretet nélküli nevelés vagy valamilyen kudarc okozhatott. Esetleg a szűk látókörű morális nevelés ellenhatásaképp a szexualitás túlságosan gyorsan veszítette el tabu jellegét. A gyógyulást semmi esetre sem a büntetés vagy moralizálás hozza meg, hanem az erosz kellő értékelése és nevelése.

A cél az, hogy megmutassuk a fiataloknak: a szexualitás egészen természetesen beletartozik az élet teljességébe, és elsősorban dialógust, párbeszédet, kapcsolatot jelent férfi és nő között. Ez az erotikus dialógus nem következik be rögtön magától, ez művészet, tanulni és fejleszteni kell. Minél érettebb és differenciáltabb lesz az erosz, annál intenzívebb lesz a szenvedély, és annál nagyobb a boldogság.

Hallgassuk meg, hogyan beszél erről a témáról az Énekek éneke bibliai könyvben reánk maradt erotikus töltésű szerelmi ének:

Milyen szép vagy és milyen igézetes!
Szerelmem, gyönyörűségem!
Akár a pálmafa, olyan a termeted,
a melleid meg, mint a szőlőfürtök...
A leheleted almaillat.
Ajkad íze, mint a legjobb bor,
mely szerelmesemtől árad felém,
álomban is megnedvesíti ajkam.
Kedvesemé vagyok, utánam vágyódik.
Gyere, kedvesem, menjünk ki a mezőre,
töltsük az éjszakát kinn a tanyákon!
Ott ajándékozzlak meg szerelmemmel.
Illatot árasztanak a szerelem almái,
sok pompás gyümölcs hever ajtónk előtt.
Frisset is, régít is tettem el neked, kedvesem!
Tegyél a szívedre pecsétnek,
mint valami pecsétet a karodra!
Mert mint a halál, olyan erős a szerelem,
olyan a szenvedély, mint az alvilág.
Nyíla tüzes nyíl, az Úrnak lángja.
Tengernyi víz sem olthatja el a szerelmet,
egész folyamok sem tudnák elsodorni.
Ha valaki háza egész vagyonát felkínálná is
a szerelemért, azt is kevesellné!

(Én 7,7-14; 8,6-7)

Házastársi viszony

Közben pedig sem a szex csupán, sem az erosz csupán, sem a szerelem önmagában nem elégséges ahhoz, hogy úgy szerepeljen, mint aminek alapján épül a házasság. Igen, a három összege: szex + erosz + szerelem együtt még nem teszik ki a házasságot, épp oly kevésbé nem, mint ahogyan csontok, izmok és belső szervek nem teszik ki az élő embert. A házasság valami élő egész, ami fokozatosan fejlődik ki és érkezik meg, saját üteme és saját menetrendje szerint. E könyv egyik célja éppen az, hogy bemutassa, mi is valójában a házasság, és milyen sajátosságokkal tűnik ki az emberi közösség más formái közül.

Ma a legkülönbélebb oldalokról támadják a házasságot. Úgy mondják, hogy az egész életre szóló hűség és szerelem eszménye már nem felel meg az élet valóságának; a házasság eszköz arra, hogy tekintélytől függő magatartásra nevelje (tehát ismét csak társadalmi „berendezettségünk” szolgálatában áll); a házasság sérti emberi természetünket, hiszen természete szerint egyetlen ember sem monogám; a házasság merev törvénye lefoglalja a szerelem természetes könnyedségét, és elnyomja az eroszt; férfi és nő házasságonkívüli kapcsolatait egyáltalán úgy kell értékelnünk, mint ami gazdagodást és előnyt jelent a házasságban. Sokoldalú probléma marad, hogy vajon túlhaladott álláspont-e a házasság. Reinhold Ruthe nyomán két tárgyi érvet szegezhetünk szembe a kritikával:

1. A házasság egyidős az emberiséggel, sőt már számos állatfajánál is találkozunk olyan kapcsolatokkal, amelyek emberi viszonylatban a házassághoz hasonlítanak. Hiányzik az őstörténetben minden nyoma annak, hogy olyan érintkezés volna fenn a nemek kapcsolatában, amely híjával lett volna mindennemű rendnek (promiszkuitás). A házasság formája persze változott az évezredek folyamán, de a fejlődés egyre határozottabb iránnyal a monogámia felé tartott.

2. A statisztika azt mutatja, hogy az NSZK-ban 100 házasulandó korban lévő fiatal közül 96 házasságra lép. Körkérdés szerint az ottani férfiak 4 %-a és a nők 2 %-a tartja csupán idejétmúltnak a házasságot. Állíthatjuk tehát, hogy a történelem folyamán még soha sem mondtak ilyen egyértelmű igent a házasság javára.

Még valami ehhez a témához. A vakonszületettnek nyilván elmagyarázhatjuk a fénytan összes törvényeit, de nem va-

gyunk képesek megértetni vele, hogy mit jelent a fény érzékelése, és hogy hogyan éli meg a színeket az, aki lát. Az egész életében egészséges gyermeknek hiába fejtegetjük, hogy milyen érzés az epegőrcs vagy a szívroham, és ugyanilyen kevésbé tudjuk érzékeltetni vele a szexuális élmény tetőzését, az orgazmust. Amikor olyanoknak próbálunk fogalmat adni arról, hogy mi is a házasság valójában, akik nem házasok, vagy kezdettől fogva rosszul sikerült házasságban élnek, — akkor sem vagyunk sokkal jobb helyzetben a magyarázkodásunkkal. Csupán hasonlatokkal tudjuk kifejezni magunkat, ezek pedig újra és újra félreértésekhez vezetnek. A szexuális tapasztalatokkal rendelkező ember és az igazán mélyen érző szerelmes sem ismeri a házasság sajátos lényegét úgy, ahogyan azt a házasok megélik. Intsen ez a tény szükségszerűen óvatosságra, amikor ítéletet alkotunk erről a dologról.

A házasság valami élő egész — mondtam előljáróban. Még előbb pedig azt állítottam: ezt az egész valamit legjobban a „személy” fogalommal lehet megközelítően szemléltetni. Alkalmazzuk is mindjárt ezt a fogalmat. A személynél nem az a lényeges, hogy szép, hibátlan vagy pedig teljesen egészséges, hanem hogy egyáltalán él. Így a házasságnál sem az a lényeg, hogy erotikusan „tökéletes”, hogy soha nem kerül benne nézeteltérésekre sor, és nem kell a házastársaknak súlyosabb válságokat átélniük; sokkal lényegesebb mindezeknél az, hogy valósággal adott házasságról van szó.

Most hát megpróbálunk néhány szempontot kifejezni a házassággal kapcsolatban. Végül is majd fölismerjük, hogy a házasság nagy titok, és titok is marad, és éppen ebben mutatkozik meg csodaereje.

Biztonság és hűség

Biztonság a házasság kötőszöve

Ha a házasságról esik szó, fontos szerep jut a hűség és a hűtlenség fogalmának. A hűséget legtöbbször a hűtlenség kerüléseként értelmezik, ugyanakkor a hűtlenség fogalmát a szexualitás terére szűkítik: hűtlenségen azt értik, hogy a házastársak egyike mással folytat szexuális viszonyt. Az ilyen megfogalmazás a hűség és hűtlenség fogalmának szűkítését jelenti, és egyben a dolgok negatív oldalát hangsúlyozza csupán. Ugyanúgy, mintha például az igazságot a „hazugság kerülésének” neveznénk. Ezért azt a pozitív értéket keressük, amelyet a hűség előmozdít, erősít, a hűtlenség pedig veszélyeztet. Ez az érték: a *biztonság*.

A biztonság az a szilárd alap, amelyre a házasság épül, az a szilárdító szövet, amelyből eleven szerkezete kibontakozik. A házasság belső és külső érése, fejlődése, elmélyülése, állandó reményteljes megújulása csak akkor lehetséges, ha a feleséget és férjet egyaránt a biztonság érzése veszi körül. Biztonságérzésem konkrétan úgy nyilvánul meg, hogy meg vagyok győződve: társam a javamat akarja. Nem a saját érdekét nézi, még kevésbé akar a saját javára elhanyagolni, hanem azt keresi, ami mindkettőnk javát szolgálja. Megvéd mindentől, ami árthatna nekem, akkor is, ha a veszély a legközelebbi rokonaim (vagy az övéi) részéről fenyegetne, sőt abban az esetben is, ha önmagam keresném a veszélyt. A hitvestársam önmaga és önmagam ellen is megvéd engem. Megteremti számomra azt a teret, ahol egyéniségem kibontakozhat, ahol önmagam lehetek, olyan, „amilyennek Isten gondolt el”. E biztonság megőrzése érdekében talán fel kell adnunk bizonyos polgári kényelmet és biztonságot, anyagi előnyöket, a hivatásbeli előléptetést, társadalmi tekintélyt; hitvesemnek és nekem az a legfontosabb, hogy a biztonság érzése által szabaddá váljunk — szabaddá, hogy betölthessük személyes hivatásunkat, hogy személyiségünk kibontakozhasson.

Biztonságot a *hitvestársak egyike nyújt a másiknak*. Az egyes ember lehet erős, hatalmas és magabiztos, biztonságot azonban csak valaki más mellett érezhet. A jó házasság jele,

ha a házastársak biztonságot tudnak nyújtani egymásnak és gyermekeiknek. Hogy ez a fajta védettség és biztonság mennyire nem azonos az anyagi biztonsággal, azt mutatják a következő példák is: nagy veszélyben a feleség biztonságban érzi magát már azáltal is, ha férje melléje áll; a férfi biztonságban érzi magát, ha súlyos betegség esetén felesége kezét a kezében érzi; a gyermek a bombázás idején a légoltalmi pincében teljes biztonságban érezte magát anyja karjaiban.

Ezért minden házastárs elsődleges feladata, hogy a biztonság érzését nyújtsa társának.

A biztonság érzésének előfeltételei

Hogy társunk biztonságban érezze magát mellettünk, ahhoz több mozzanatra van szükség:

Szeretet. Akkor érezzük magunkat biztonságban valaki mellett, ha szeret bennünket. Ugyanakkor a szeretet pontosan megmutatja nekünk, hogy mivel tudjuk elérni, hogy társunk biztonságban érezze magát mellettünk. Esetleg valami anyagi csekélységgel, talán egy szóval vagy gesztussal, egy bizonyos magatartással, talán avval, hogy megosztjuk vele gondjait, amelyekkel éppen küszködik. A szeretet mindenképpen és minden időben azt jelenti, hogy társunkhoz húzunk, hogy kiállunk mellette.

Képzelőerő. A szeretet önmagában néha tehetetlen. Nem tudja mit és hogyan? Ilyenkor a szeretetnek a képzeletünket kell sarkalnia, hogy a helyes utat megtaláljuk. Ugyanis a képzelet képes behelyezkedni a másik helyzetébe, és lehetőséget talál ott is, ahol nem láttunk. Igazi művészet az, ha a biztonság érzését ajándékozzuk társunknak, és minden művészetnek szüksége van a képzeletre, a találékonyságra.

Humor is szükséges a biztonság érzéséhez: jótékony humor, ha valami éppen nem sikerült, felszabadító mosoly, ha épp szemrehányást készültünk tenni a másiknak, vagy néha „ádáz” humor is, kiúttalannak látszó helyzetekben. Amíg társunk mosolyog, biztonságban érezzük magunkat, ha pedig mindketten nevetünk, akkor megint minden rendben van. Ha a helyzet komolyra fordul, sokkal nehezebb feladat megőrizni humorunkat, mintsem nagy szavakat mondani.

Legyen időnk a társunk számára! Ez az egyik legfontosabb

feltétele a biztonság, a védettség érzésének. Társunk számára mindig korlátlan idővel kell rendelkezünk, még akkor is, ha „tulajdonképpen fontos dolgunk lenne.” Házastársunk fontosabb mint a sport, a hobby vagy a nagytakarítás.

A *hűség* azt az érzést kelti bennünk, hogy társunkban mindig, minden helyzetben bízhatunk. Szeretet, képzelet, humor — ezekből hol több, hol kevesebb van az emberben. A hűség azonban az akaratunktól függ: egyszeri elhatározásunktól és kitartásunktól. Az eleven hűség, amelyet állhata-tosságnak is nevezünk, azon a felismerésen alapul, hogy a szeretet és a szerelem nem hogy gyengül, hanem éppen ellenke-zőleg, állandóan mélyül és erősödik az idő folyamán.

Pozitív hűség

Sajnos a hűséget többnyire negatív értékű fogalmakkal próbáljuk meghatározni: valamitől való megtartóztatásként: akkor hűséges a házastárs, ha nem folytat szexuális viszonyt valaki harmadikkal; finomabban fogalmazva: ha nem néz vá-gyakozva valaki harmadikra; vagy még szigorúbban: ha vala-ki harmadikkal szemben semmilyen érzelmet nem táplál, ha nincs olyan, amit ne vallhatna be házastársának. Könnyen le-hetséges, hogy valaki megfelel mindezeknek a követelmé-nyeknek, mégsem képes házastársának a védettség érzését nyújtani; vannak rémesen hűséges, „tökéletes” férjek, önző és unalmas fickók.

A pozitív értelemben vett hűség ellenben aktív módon azt keresi, ami jó a partnernek, és meg is tesz mindent érte. Az if-jú férj hűsége pl. abban nyilvánul meg, hogy kiáll felesége mellett, hogy megvédi minden támadástól, még akkor is, ha a támadó a saját anyja vagy legjobb barátja lenne. A hűség rá-bírhathat minket arra, hogy felettesünkhöz vagy valamilyen ha-tóságához folyamodjunk társunk érdekében (amit különösen a férfiak nem szívesen tesznek). A hűség egyébként is arra sar-kall minket, hogy olyan dolgokat kezdeményezzünk, és olyan terveket kivitelezünk, melyek partnerünk javát szolgálják. Kifejeződhet pl. a hűség valamilyen „titkos kívánság” teljesí-tésében is.

A hűség legfontosabb eleme: *örködé a társunk fölött*. Ez nem csak a külső és belső veszély elhárítását jelenti, hanem

aktív segítséget is abban, hogy olyan lehessen, amilyennek „Isten szánta őt”. A Római Katekizmus így határozza meg a házasság értelmét: „A házastársak kölcsönösen formálják egymást belsőleg, és kitartóan fáradoznak azon, hogy egymást a tökéletességhez hozzásegítsék.” Nem elegendő társunkat csupán megérteni és gyöngéit mentetetni, hanem arra kell törekednünk, hogy felfedezzük valódi lényét, személyes hivatását, és segítsük ennek betöltésében.

Természetesen az sem elegendő, ha figyelmeztetjük hibáira és melléfogásaira, és intjük, hogy a jövőben ne kövessen el ilyesmit; sokkal inkább szükség van a szerető és sokoldalú realizmusra, amely észreveszi egyéniségének pozitív erőit, és vele együtt keresi a helyes utat. A kioktató magatartás, az okoskodás dacot vált ki társunkból; megérzi önző beállítottságunkat, és ő is megmakacsolja magát. Nem arra kell törekednünk, hogy társunkat a magunk képére formáljuk, vagy olyanra, amilyennek elgondoltuk magunknak, hanem arra, hogy olyan életkörülményeket teremtsünk a számára, amelyek leginkább segítik, hogy *saját* személyiségét megvalósítsa.

Azoknak, akik értik, miről van szó, itt különösen hatásos módszer ajánlkozik: a *közbenjáró ima*. Ez úgy valósul meg, hogy kilépek önmagamból, és megpróbálom a társamat úgy látni, ahogy Isten előtt áll: félelmeivel és büntudatával, szükségseivel és keserűségével, reménységeivel és jóakaratával együtt. És ilyenkor vele vagy helyette folyamodom Istenhez: nem azt kérem, hogy szüntesse meg kellemetlen tulajdonságait, hibáit, vagy hogy lássa be végre, hogy milyen konok volt, és hogy én milyen jót akarok neki — hanem csak ennyit: szóljon őhöz maga az Úristen, és mutassa meg, hogy mi a helyes út a számára. Egyben arra is kérem Istent, hogy segítsen nekem abban, hogy megtaláljam a helyes magatartást, a helyes cselekvést, a megfelelő szót és a kellő időben való hallgatást. A közbenjáró ima tehát azt jelenti, hogy társunkat valóságban és fenntartás nélkül Isten gondjaira bízunk, és a vele kapcsolatos kívánságainkkal, gondjainkkal és félelmeinkkel felhagyunk. Semmi sem köt össze két házastársat jobban a nehéz helyzetekben, mint az a tudat, hogy hitvesünk örökdik fölöttünk, és Istennel beszél rólunk.

Hűtlenség

Ha a hűség abban nyilvánul meg, hogy társamnak a biztonság érzését nyújtom, akkor a hűtlenség azt jelenti, hogy megfosztom ettől az érzéstől, vagy meg sem adom neki. Hűtlen vagyok, ha nem állok ki a társam mellett, ha nem védem meg, és ha szorgosan nem gondoskodom testi-lelki javáról. Hűtlen vagyok, ha csak kevéssé vagy egyáltalán nem vigyázok rá, ha túl keveset tudok belső fejlődéséről, gondjairól, önmegvalósításáról. Így akkor is hűtlen vagyok, ha gyengének mutatokozom vele szemben, és eltűröm, hogy gyengeségei úrrá legyenek rajta; de akkor is az vagyok, ha önfejlően elkülönítem magam tőle, ha prédikálok neki, vagy kioktatom.

E hűtlenség gyökere többnyire onnan ered, hogy valami más fontosabb mint a társam: mindenekelőtt a saját személyemmel vagyok elfoglalva; mert szeretném megállni a helyem, előrejutni a pályámon és sikereket érni el a munkámban. Ezek dicséretes kívánságok, — de ha nekem mindez fontosabb, mint a házastársam java, ha ezért nem érzi magát védettnek mellettem, akkor ez egyszerűen hűtlenség. Végső esetben: engem mindenki megbecsül és dicsér, mialatt feleségemet, aki otthon elégedetlenül vár rám, meg nem értőnek nevezik, aki csak akadály a hivatásomban. Még ha jogosult is lenne ez a szemrehányás, ez részemről akkor is hűtlenség.

Ilyen helyzetben mindig akad azután egy másik nő, aki „csodál” minket, „megért”, „támogat”, sőt „vígasztal”. Ebben az esetben nem elsődlegesen erotikus-szexuális hűtlenségről van szó, hanem arról, hogy más embert veszünk igénybe, önző vagy hivatásbeli céljaink okozta hűtlenségünk érdekében. Ha ebből idővel erotikus kapcsolat alakul ki, az már másodlagos jelenség. Természetesen ez a kapcsolat idővel, nevezetesen a feleség számára fő problémává válhat, amely a házasság felbomlásához vezethet — íme az ismert helyzet a titkárnővel vagy kolléganővel.

Általánosságban megállapítható, hogy csak akkor kerül hűtlenségre, egy harmadikkal folytatott szexuális viszonyra sor, ha a házasság belülről is veszélyeztetett, az egészséges házasságnál ritka a házasságtörés. Másképp szólva: sorrendben első az önző magatartás, az önzés okozta hűtlen magatartás, az érvényesülni vágyás stb., csak azután következik a harmadikkal történő hűtlenség. Hogy ez milyen messze megy, vajon csak az érzések síkján marad, vagy tovább jut a

gyöngéd bizalmaskodásig, avagy végül a teljes szexuális kapcsolatig, az másodrendű kérdés. Ha ezt ilyen kiélezetten fogalmazom, akkor ezt főként az „ártatlan” házastársnak mondom. Különbözik viszont a házasság világosan meg kell mondanom: minél inkább leköti testünket, érzékeinket is egy kapcsolat, annál nehezebb lesz később ezt a viszonyt megszakítanunk. Egy érintés érzetét, egy csók ízét, a haj illatát vagy a másik arcát közvetlen közelből sokkal nehezebb elfelejteni, száműzni, mint a legvadabb fantázia-képeket. Ezért nem szabad azt mondani, mint gyakran az „igen erényesek”: „Ha már gondolatban megtörtem a házasságot, akkor mindegy, hogy testileg is megtöröm-e”. Ha valakit csak súrolt a golyó, az nem ok arra, hogy végül is halálos lövést adjunk le rá.

Az általános megfontolások után nézzük már most a hűtlenség néhány gyakori formáját. A legtöbb házasság egyetért a hűség elvével, de néha az az érzése támad, hogy bizonyos kivételes helyzetekben a hűség ígérete nem kötelezi többé. Mivel ezek az állítólagos kivételes helyzetek naponta előfordulnak, megkülönböztethetünk bizonyos jellegzetes válsághelyzeteket.

Jellegzetes válsághelyzetek

„*Kenyér és kalács*”. A legtöbben, főként a férfiak, az ideális társról két különböző képet hordoznak magukban: pl. az egyik karcsú és szőke, a másik kicsi és barna. A tapasztalat azt mutatja, hogy az a típus, akiből a legjobb házastárs lesz, nem egyezik meg azzal a típussal, aki a legnagyobb erotikus hatással van ránk. Ha egy férfi pl. a „megfelelő” típusú nőt vette el, és később a másik „maximálisan ingerlő” típussal találkozik, akkor könnyen támad az a gondolata, hogy tévedett, elszalasztotta a szerencsét, és ki kell törnie ebből a téves házasságból. Erre egy hasonlaltal felelhetünk: ha egy gyereknek egy darab kenyeret vagy egy darab édes kalácsot kínálunk, biztosan a kalács után nyúl. De ha arra kényszeríténénk, hogy nyolc napon át csak kalácsot egyék, már a második este kegyelemért kiáltana, míg a jó kenyeret kilencven évig ehetjük egyfolytában, anélkül hogy megelégnénk. A jó házastárs a kenyérhez hasonlítható, és akinek ez megadatott, köszönje meg az égnek, és ne bolondítsa el senki!

Közös kiegészülés. Azok az emberek, akik elfojtják ösztöneiket, és egy bizonyos túlzásba vitt és nem egészen valódi szellemiségben élnek, legtöbbször igényüknek megfelelő partnerrel kötnek házasságot. Közös jámborságuknak, művészi és intellektuális érdeklődésüknek élnek, és az erotikus kapcsolat alárendelt szerepet játszik náluk. Megtörténhet azonban, hogy a férj vagy feleség egy egészen más típusú emberrel találkozik, talán a természet egyszerű gyermekével vagy egy kimondottan primitív érzéki lényvel, és akkor ez a partner megnyitja előtte az eddig elfojtott és elhanyagolt másik világot. Gyakran látunk pl. olyan magas műveltségű és szellemiségű férfiakat, akik primitív nőkbe szeretnek bele, akire azután ráruházzák a mitológia minden női erényét. Az ilyesmi mindig katasztrófával végződik, mert a két partner túlságosan idegen egymás számára. A pszichológiai tanácsadás segíthet ilyenkor a visszafojtott érzéseket és igényeket feltárni és feloldani, a másik házastársat is felvilágosítani, és ezáltal mindkettőjük számára lehetővé tenni az újrakezdést, lényük eddig elhanyagolt világának kinyilvánítását.

„Erős” és „gyenge”. Vannak házasságok, ahol a férfi valamilyen tekintetben vagy általában gyengébb mint az asszony, és mégis boldog házasságban élnek egymással. Ez a normának megfelelő erőviszony tehát semmi esetre sem beteges vagy káros. Előfordulhat, hogy a férfi neurotikus okokból kifolyólag mindig határozatlan, tétovázó, aggodalmas és ezért felesége idegeire megy. Fordítva megeshet, hogy az asszony túlzott kompenzációs igényből, férfias tiltakozásból vagy egyéb beteges okból kifolyólag önfejű, kioktató, uralkodni vágyó lesz, és evvel a férfit megterheli. Ilyen esetekben megtörténhet, hogy a férfi „gyöngébb” asszony után vágyik, aki reá támaszkodik, aki bizalommal néz fel rája. Ez az asszony „erős” férfira vágyik, akire fölnézhet, és akire támaszkodhat. Ha az egyik vagy a másik ilyen ideállal találkozik, akkor nagy a hűtlenség kísértése. Az ilyen házasság tartós „gyógyulásához” csak a házastársak közötti maradéktalan őszinteség járulhat hozzá, és egy olyan semleges személy bevonása, aki segít felfedni és korrigálni az egyenetlenséget. Ez természetesen mindkét féltől megköveteli az alapos belső változást, az eddigi szokások „kiirtását” és annak a képnek a megsemmisítését, melyet önmagáról alkotott az illető. Ez azonban a házasság csodáinak egyike.

Erotikus ígézet. A hűtlenség okaként sokkal ritkábban szerepel az „ellenállhatatlan”, „egyedülálló” erotikus harmónia

egy harmadikkal, mint gondolnánk. A frigid nők férjei és méginkább azok az asszonyok, akik tulajdonképpen nem frigidek, csak a férjük képtelen kielégíteni őket, nagyon erős kísértésnek vannak kitéve, ha olyan partnerrel találkoznak, aki képes azt nyújtani nekik, amit sokáig nélkülöztek. Ilyenkor aztán hajlamosak arra, hogy ezt a szexuális partnert minden jótulajdonsággal felruházzák (projekció) és házastársuk meglevő előnyös tulajdonságait is elvitassák. Ettől kezdve beleesnek a szexualitás mértéktelen túlértékelésébe, és ez kiszakítja őket életük természetes összefüggéseiből. Ha a házasság ennek ellenére felbontatlan marad, akkor az elégedetlen partner azt csak kötelességnek és „fogságnak” tekinti, mert a házasságbeli szexuális viszony leértékelődött vagy megszűnt. Ha ellenben felbontják a házasságot, és az illető összeházasodik addigi szexuális partnerével, rövidesen bekövetkezik a katasztrófa. A mesebeli hercegről lehullik a varázslat, ha a háztartási pénzért kell könyörögni neki, ő pedig sósnak találja a levest vagy a rosszul vasalt ing miatt morog. És a tüzes szerető hamarosan buta libának bizonyul, vagy hisztérikána, ha a lakást akarjuk vele berendezni, a pénzt beosztani, vagy csak két hét szabadságot eltölteni vele. Mindezzel nem akarom lebecsülni a szenvedély hatalmát és az ezáltal okozott szenvedéseket, de szeretnék mindenkit óvni attól, hogy azt csupán házasságon kívül keresse, a házasság és a szeretet egészéből kizárja, és ezáltal rabjává váljon. Mert akkor sokkal nehezebb lesz észrevennie és élveznie a házasságban valamivel szerényebben megnyilvánuló erotikus boldogságot. Egyetlen hűtlen lépés, egy „kis félrelépés” már elegendő ahhoz, hogy a szebb jövő kilátását szétromboljuk, és végleg lehetlenné tegyük azt, hogy a még tökéletlen házasságot ketten tökéletesebbé alakítsuk. Ez még jobban kiviláglik, amikor a következőkben részletesebben visszatérünk erre.

Unalom és vágy a változatosságra. A legpusztítóbb és leginkább elterjedt házassági betegség kétségkívül az unalom. A legtöbb esetben az unalom nem „sorsszerű”, nem is a partnerek jelleméből fakad, hanem az egyes hibák sőt bűnök következménye, melyeket egy kis ügyességgel és jóakarattal el lehet kerülni. Néhányat felsorolunk ezek közül:

— A hétköznapiak kialakítása során megnyilvánuló csekély szabadság és képzelet: szinte automatákká válnak. A férj minden reggel 7 óra 30-kor kilép a házból, 12 óra 15-kor visszajön, 12 óra 45-kor szivarra gyújt, és 13 óra 30-kor ismét munkahelyére megy. 17 óra 45-kor megjelenik a „Zöld hor-

dó” vendéglőben rövid ulti-partira 19 órakor vacsora, 19 óra 30-kor rádióhírek, minden kedden, csütörtökön és pénteken egyleti gyűlés, a többi estéken újságolvasás, tévé-nézés, 21 óra 45-kor lefekvés, 22 óra 15-kor lámpaoltás. A feleségnek heti menüterve van, úgyhogy biztos lehet a család, hogy szerdán savanyútüdő lesz zsemlegombóccal és szombaton este virsli zsemlével és sörrel. Mindennap ugyanazt a ruhát hordja, csak ha a városba megy sétálni, akkor öltözik föl szépen; az ünneplő ruhája a szekrényben lóg, és egyre divatjamúltabb lesz. Hallgatólagos beleegyezéssel szerdán és szombaton kerül sor szexuális kapcsolatra, de ez nem tart sok ideig.

— Hiányos személyes fejlődés és ennek következtében a megszokásba menekülés. A házaspár arra törekszik, hogy úgy éljen, amint ez köreikben „szokás”, és kerüli mindazt, amit „mások nem tesznek”. A feleség megjátssza a sokoldalúan képzettet, a férjének elméleteket ad elő a helyes táplálkozásról, a klasszikus zenéről és a relativitáselméletről, a férj személytelen hangon kinyilvánítja nézeteit a modern festészet dekadenciájáról és a mai fiatalság eldurvulásáról.

— Hiányzik a kölcsönös nyíltság: ennek során a kölcsönös hazugságok és titkolózás elfogultságot idéznek elő, amely minden négy szemközti beszélgetést lehetetlenné tesz. Avagy a bűntudat és kisebbségi érzés gátolja a közvetlenséget, és csak közhelyeket mondanak egymásnak. Érettségre, bizalomra és szeretetre van szükség ahhoz, hogy nyíltan tudjunk beszélni a társunkkal önmagunkról, valamint a másikról, a partner zavaró tulajdonságairól. Bátorságra van szükség ahhoz, hogy önmagunk lehessünk, hogy ne idegen tollakkal ékeskedjünk. Az idegen tollak idővel unalmasnak hatnak.

— Hiányzó tapintat: helytelenül választjuk meg az időpontot arra, hogy társunknak valamit mondjunk ill. ne mondjunk meg. Aki mindig a kedvezőtlen időpontban tesz filozófikus megjegyzéseket, vagy tart erkölcsi prédikációt, unalmassá válik, éppúgy, mint amikor mindig ugyanazt a viccet meséli.

— Az öntetszelgés, önsajnálát, önfejjőség, énközéppontúság unalmassá tesz. Így minden panaszkodás, morgás, sóhajtozás, kritizálás, kioktatás is. A humor az unalom egyik legjobb ellenszere és a házassági erények legnagyobbika, kivéve ha csipkelődésben merül ki. Akinek nincs humora, az ne házasodjon.

— Az unalom mindenképp előtt a szeretet hiányából ered. A szeretet az idő életadó tartama; az idő szeretet nélkül üres ház, amelyet valamiféle „szalmával” kell kitölteni: pletyká-

val, keresztretjtvénnyel, különböző szenvedélyekkel, munkadűhvel és mindenek előtt erotikus kalandokkal. „Agyon kell ütni” azt az időt, amelyben nincs szeretet. Így hát a szerelemben nincs unalom, hanem az igazi szeretet elúzi az unalmat.

Személytelen szexualitás. A modern ember hajlamos arra, hogy mindent részeire szedjen szét, ezeket azután összetéveszti a tulajdonképpeni valósággal. Elkülöníti a virágból a kémiailag tiszta illatanyagot, keresi a hormonok és vitaminok összetevőit, szétszedi az atomot, holott az nevét oszthatatlanságáról kapta. Ugyanilyen módon különítette el a szerelmi közösségtől a szexualitást, szétszedve azt megtermékenyítésre és szexuális gyönyörré. (Vagyis mai kifejezéssel élve: leegyszerűsítve a szexualitást a genitalitásra, amint ezt sajnos a felvilágosító irodalom teszi. A kiadó megjegyzése.) Ahogy elő lehet állítani az ibolya illatát lombikban, az élő növény nélkül, úgy szexuális gyönyört is érezhet az, akinek fogalma sincs a szerelemről.

Hogy ez haladás-e, az igen kérdéses. Az említett módon elkülönített kéj olyan kapcsolatot, függőséget hoz létre két ember között, amelyben nincs szeretet, és ezért fájdalomhoz és haraghoz kell vezetnie: Don Juan gyűlöli a nőket, és a prostituált megveti a férfiakat.

A házastársi kapcsolat harmóniáját rombolják szét azok, akik elszigetelten a szexuális gyönyörré összpontosulnak. Ezzel együtt jár az is, hogy olyan értékrendszer jön létre, amely lehetővé teszi, hogy házastársunkat másokkal hasonlígtassuk, és evvel el is áruljuk: ennek a nőnek nagyobbak a mellei, szebbek a lábai mint a feleségemnek; ez a férfi megnyerőbb nevet, biztosabb a fellépése, mint a férjemnek. Ha a kéjszerzés az egyetlen célom, akkor a feleségemet ugyanúgy kívánom, mint akármilyen másik nőt, és egy másik nőt még jobban fogok kívánni, ha több kéjt ígér, mint a feleségem. Csak ha valóban szeretem a feleségemet, ha *házastársként* szeretem, akkor találom meg a helyes beállítottságot a többi nőkel szemben.

A mi úgynevezett civilizációnk nagyrésze arra törekszik, hogy a férfinak személytelen szexuális élvezetet szerezzen. A könyvek, képeslapok és filmek tetszőleges mennyiségben állítanak kíváncsi nőt a szeme elé, szexuális önmutogatás intetet le nekik minden plakátról; pénzért kibérelhet egy női testet is rövidebb vagy hosszabb időre.

Fritz Leist a meztelenség szenvedélyéről beszél, mely a szeretet és gyöngédség hiányának felel meg: „A szerelem abban

a módban nyilvánul meg, ahogy két ember vetkőzödve leleplezi önmagát. És amint hullanak a leplek, merik birtokba venni egymást, látni és felismerni egymást mint szerető férj és szerető feleség. Ez viszont azt jelenti: a meztelenség leleplezi a titkot a maga áthatolhatatlanságában. A meztelen „te”-által megpillantjuk a szeretett ember felfoghatatlan titkát... Aki a találkozás ezen hivatása, a meztelenség ezen törvénye ellen vét, elszalasztja azt, amit vágyakozása során tulajdonképpen szeretne. A titkot keresi; de a pillantások, melyek kéjelegve a meztelenséget keresik, nem hatolnak el a titokig, csak még kielégíthetelenebbek, kéjsóvárabbak lesznek. A lemeztelenítés, melyben a titok mélyére látunk, csak a szerelem légkörében lehetséges, nem technika, amelyet meg lehet tanulni.”

Van-e értelme az árral szemben úszni és a személytelen szex ellen harcolni? Tisztában kell lennünk azzal, hogy minden tilalom csak fokozza az érdeklődést, hogy az ilyen jelzők mint „merész”, „igen vitatott”, „a cenzúra által sokáig nem engedélyezett” egy regénynek vagy filmnek csak reklámot jelentenek. Arról van szó inkább, hogy e gyönyörkeresés mögött felismerjük a gyönyör értelmét és a szenvedély értelmétlenségét.

Ha a szexuális gyönyört annyira izolálják és túlhangsúlyozzák, akkor ez talán ellenhatása annak, hogy ezt a házasságban sokáig elhanyagolták, és az ún. „keresztény” erkölcs alsóbbrendűnek kiáltotta ki. Törekedjünk hát a gyönyörrel teljes házasságra! Már csak azért is, mert a mindennapi tapasztalat elég sokszor megmutatta, hogy a házasságon kívüli élvezet rövid életű, és keserű szájízű hagy hátra. „A szerelem sokkal több, mint szerelem”, mondja Jacques Chardonne. A szerelem mindig túlmutat önmagán, és csak akkor boldog, ha egy nagyobb összefüggésnek a része. Nem az a feladat, hogy harcoljunk a személytelen, a szeretettől különválasztott, elvadult szex ellen, hanem az, hogy a házasságnak az eredeti teljességét, minden gyönyörét, egész áldását újra visszanyerjük, vagy méginkább: végre megteremtsük.

Igazi szerelem a házasságon kívül. Ha ritkán is, de előfordul, hogy a szerelem egy harmadik iránt az igazi nagy szerelem megnyilvánulásának bizonyul, és csak ennek az igazi szerelemnek a látszögéből ismerjük fel, hogy házasságunk csupán önző vagy szexuális indítékokból jött létre. Ezek az igazi tragédiák, mint pl. Rousseau „Nouvelle Héloïse” c. regényében vagy a Trisztán-regényben is olvashatjuk. Minél igazibb

ez a szerelem, annál kevésbé vezet az a testi házasságtöréshez; sokkal inkább jellemző, hogy Trisztán a kardját maga és Izolda közé helyezi. Ritka esetekben a válás egy új és jó házassághoz vezethet, amely azonban még mindezáltal nem nyert létjogosultságot. A válás inkább arra a felismerésre juttat minket, hogy ez az új szerelem nem is volt olyan rendkívüli, mint ahogy hittük, és hogy az első házasság állítólagos nyárspolgáriságának az oka bennünk magunkban volt keresendő. Ha tehát az asszony vagy a férj kísértésnek van kitéve a házasságban, nem kell mindjárt Trisztán vagy Izolda sorsával azonosítani magukat, hanem e kísértéssel, mint a szeretetlenség és éretlenség megnyilvánulásával, fel kell venniük a harcot. És ha a házasságon kívüli szerelem egyszer valóban a „nagy szerelemnek” bizonyul, akkor is: a házasság házasság maradjon, és ama bizonyos nagy szerelem hadd csiszolja a szeretőket a szenvedés hevében. Ha Trisztán és Izolda egyszerűen engedtek volna a kísértésnek, ha Izolda elvált volna Marke királytól, senki sem beszélne már róluk; a többi kis és nagy házasságtörővel együtt feledésbe merültek volna.

A hűség megtartása gyakran hősieles küzdelmet jelent. Harcot nemcsak a külső kísértés, nemcsak a saját és házastársunk éretlensége ellen, hanem mindenekelőtt harcot a tökéletesebb házasságért, a gazdagabb életért, Isten hatékonyabb és láthatóbb áldásáért. A megkísértett házastárs személyesen küszködik Istennel, és így szól: „Nem hagylak el, hiszen Te megáldasz engem.”

A hűség megtartása akkor jelent igazán harcot, ha a másik házastárs lett hűtlen. Ilyenkor arra kell gondolnunk, hogy a házasságtörésben csaknem mindig mindkét házastárs hibás, és az a fél, aki a törvény előtt „ártatlan”, kell hogy az első lépést megtegye a másik felé, amennyiben beismeri neki, hogy ő maga mit vétett, és bocsánatot kér tőle. Eme lépés után a hűtlennek könnyebb lesz beismernie saját vétkét, és megbánnia azt. Ilyenkor a hűség a házasság újjáépítésében nyilvánul meg, új szeretettel és bátorsággal, valamint a közös imádsággal, úgy, mint soha azelőtt.

Házastársi kapcsolat és szabadság. Az igazi házastársi kapcsolat — mint ahogy azt még a továbbiakban kifejtjük — a társ feltételek nélküli elfogadását és egyben a kölcsönös szabadságot jelenti. Érvényes-e azonban ez a szabadság egy harmadikkal folytatott szexuális viszony tekintetében is? Egyre gyakrabban merül fel magukat modern gondolkodásúnak tartó egyéneknek, sőt állítják, hogy egy ilyen kapcsolat élénkítő-

leg és termékenyítőleg hat a házasságra, elmélyíti és erősíti a házastársak közötti kapcsolatot. Valójában a házastársak közötti konfliktusok egy ilyen élmény után megszaporódnak, és a házasság könnyen felbomolhat. Érdemes-e a házaspárnak kísérleti kaland fejében veszélyeztetnie a házasságukat? Hosszú tapasztalat eredményeként bizton állíthatom: nem. Éppen ezért felelősségem tudatában nem ajánlhatom a házasság ilyen kockáztatását. Hiszen nem csupán a házastársakról, hanem a gyerekekről is szó van.

A szerelem ugyanazt jelenti a házasságnak, amit a nedv a fának; növekedésre serkenti a leveleket, virágokat és gyümölcsöket. A hűség ellenben a téli fához hasonló, télen a nedv visszahúzóódik, és a fa holtnak tűnik, de nyitva tartja nedvcsatornáit, hogy a nedv tavasszal ismét beleszivároghasson. Így teszi lehetővé a hűség a szerelem megújulását.

Szexuális életközösség

A szexuális életközösség nem játssza a főszerepet a házasságban, de elég fontos ahhoz, hogy férj és feleség együttesen elgondolkodjék róla. Éppen ez az a pont, amelyet nem megfelelőképpen tárgyalnak: vagy csak erről beszélnek, és a házasságot csupán ettől teszik függővé, vagy pedig a házasságbeli szexuális kapcsolatot szükséges rossznak tekintik, szégyenkezve és mellékesen beszélnek róla, mintha az erényes ember azt csak mértékletesen élvezhetné. Mivel a szexuális felvilágosítás is gyakran igen hiányos, a félreértések és előítéletek egész sora uralkodik. Ezért szeretnénk részletesen foglalkozni ezekkel a kérdésekkel.

A keresztényeknek szeretném előzetesen — az első fejezetben mondottakra támaszkodva — hangsúlyozni: a férj és feleség szexualitása a teremtés kezdetétől Isten akaratának megnyilvánulása. Nemcsak azért, hogy gyerekeket nemzzünk, hanem mert a férfi és a nő együttesen Isten képmását alkotják (Ter 1,27), mert „nem jó, ha az ember egyedül van” (Ter 2,18), mert a nő és a férfi „egymáshoz tartoznak, és egy testté kell válniuk” (Ter 2,24). Mind a szexualitást, mind a szexuális élvezetet Isten akarta, mint ez az „Énekek énekéből” és az Írás egyéb helyeiből is kiderül.

A szerelem művészete

Minél inkább elválasztjuk az erotikus élményt a csak-szexuálistól, minél inkább az egész személy élményévé tesszük, annál kevésbé hagyatkozhatunk „természetes ösztöneinkre”. Éppen ezt az ösztönt kell felülmúlnunk, mely tulajdonképpen rég elmúlt idők járt pályáját jelenti. A speciálisan emberi erotikus élmény a szabadság, az újatteremtés képessége; olyan módon különbözik tehát az állati közösüléstől, mint az építészet a madárfészektől vagy a vakondtúrástól: az erotikus közösség is műalkotás.

Minden művészetet meg kell tanulni. A madár támaszkodhat az ösztönére, mikor fészket épít, az építész nem. Az a férj

sem, aki a házasságát műalkotássá akarja formálni. Némelyek talán ízléstelennek tartják, hogy erről beszélek, mégis azok a férfiak, akik azt hiszik, hogy „természetükre” hagyatkozhatnak, többnyire kontárok, és feleségük hamarosan észreveszi, hogy ez a sokat dicsért természet — mint minden ösztönösség — igenis állati.

A szerelem művészetének két előfeltétele van:

- a szexuális partnerünk testi felépítésének és életfolyamatainak elemi ismerete,
- annak tudata, hogy a házasság sokkal több mint csupán szexuális közösség.

Ezekre az ismeretekre még az első szexuális közeledés *előtt* kell szert tenni, legkésőbb azonban a jegyesség idején. A következő fejezetekben összefoglalom ezek legfontosabbikát. Aki még többet szeretne erről tudni, annak Davis vagy Gager terjedelmesebb művét ajánlom. Jó dolog az olvasás, de semmi sem pótolja a személyes találkozást a másik nemmel.

Mindenek előtt tudni kell, hogy a szerelem művészete nem merül ki a „technikában”, és hogy nincs szexuális boldogság erosz nélkül, és erotikus harmónia nincs szerelem nélkül. Saját ösztöneink kielégítését keresni nem művészet, annál inkább művészet azonban arról gondoskodni, hogy a két társ a lehető legnagyobb boldogságot élje át *egymással*, és ezáltal belsőjükben közelebb jussanak egymáshoz. A művészet nem csupán a természet beteljesítéséből áll, hanem túl azon, valami újnak, személyes, még soha-nem-létezettnek a megteremtésében.

Ez a férfi számára a gyakorlatban azt jelenti: ne kívánj feleségedtől gyengédséget, ha lelkileg nincs olyan hangulatban, hogy öröme telne benne: addig ne kívánd a közösülést, amíg előreláthatólag feleségedet csalódás éri; ne kezdj az aktusba addig, míg feleséged nincs a megfelelő állapotban (erről neked már jóval előbb kell gondoskodnod); a nemi szerveddel ne hatolj be addig, amíg feleséged nem érte el a kellő izgalmi állapotot; tartsd vissza a magömlést olyan sokáig, amíg csak tudod, hogy nála és nálad is a legmagasabbra fokozódjon a gyönyör; ne aludj el utána mindjárt, hanem légy egészen feleségeddel az utójátékban.

Ilyen értelemben a szerelem művészete a házasságban jelentheti a hosszú ideig tartó teljes megtartóztatást is, pl. a társ távolléte vagy betegsége idején.

A „tökéletes” házasságról Van de Veldes írt híres és a maga idején megfelelő könyvet. Nyomában elterjedt az a vélemény,

hogy a szerelem művészete a szerelmi egyesülés lehető legtöbb variációjának, fogásának ismeretében merül ki, és a változatosságban vélték megtalálni az unalmas házasság ellen-szerét. Erről csak azt szeretném mondani, hogy nem lehet kifogásunk ugyan a variációk és a „kifinomult” technikák ellen, de jaj nekünk, ha csak ezekre hagyatkozunk annak érdekében, hogy házasságunk eleven és ép legyen. Hogy egy hasonlaltal fejezzem ki magam: jó, ha a háziasszony változatos kosztról gondoskodik; de hiba lenne, ha csak evvel akarná megtartani férjét; mert éppen annak, akit otthon elkényeztettek, támad kedve néha egy kis vendéglőben valami különlegességet megkóstolni. Ha viszont a feleség gondoskodik arról, hogy az asztalnál izgalmas, derűs, humorral és szeretettel teli hangulat uralkodjon, tálalhat akár főtt krumplit vagy tejeskávét az urának, az mégsem akar máshova menni étkezni.

A szerelem művészete abban rejlik, hogy a fontosat megkülönböztessük a kevésbé fontostól, és az előbbinek biztosítsunk elsőbbséget. Ez érvényes az érzékiségre ugyanúgy, mint a pénzre, a háztartásra, melyek sohasem állhatnak a szeretet útjában.

Végő soron a szerelem nem valami cselekedet, hanem lét-állapot, nem annyira beszéd, mint inkább sugárzás, kevésbé olyan valami, ami a partnerünkből árad, sokkal inkább „szerető együttlét”. A szerelem legnagyobb ellensége a mohó sóvárgás, amely önmagának akar valamit megszerezni, és a másikat csak arra használja, hogy ezt a szükségletet kielégítse.

Szenvedély és gyöngédség

A nő és a férfi szexuális élménye olyan különböző, mint egész lényük: az „átlagos” férfit testi-szexuális érzései irányítják inkább, a nőt viszont a lelki-erotikus érzések. Ezen el-lentétek nem feltétlenül adóttak, de éppen elég fontosak ahhoz, hogy áttekinthetően szembeállítsuk őket egymással.

A férfi a nap jelentős részét józan hivatali vagy üzleti légkörben tölti, és alig gondol közben a szerelemre. Hazatérve jódarab időre van szükség, míg el tud merülni a feleségből áradó erotikus légkörben: mert ez, mint minden lelki dolog, csak lassan alakul ki. Viszont már kevés inger is elég, hogy a szexuális izgalom állapotába kerüljön, és heves vágyat érez-

zen, melyet többnyire összetéveszt az erotikus hangulattal. A különbség abban áll, hogy az erotikum mindkettőjüket érinti, egyik partnerről átragad a másikra. A szexuális izgalom ezzel szemben csupán biológiai folyamat, mely csak az egyes személyt érinti. Ha a szexuális izgalom állapotát nem előzi meg erotika, és a feleséget nem hozza a kellő lelki hangulatba, akkor a sexualitás megnyilvánulásai az ő számára inkább taszítóak. Az erotika elvarázsol, felszabadít és boldoggá tesz; a szex magában csak megerőszkol. Így jön létre a gyakori és szomorú helyzet, mikor is a férj heves szexuális vágyat érez és mutat, a feleség viszont egyre hidegebb és elutasítóbb lesz.

Az asszony viszont — akár ha dolgozik, vagy ha a háztartást vezeti — sokkal inkább enyhén erotikus színezetű légkörben él, mint a férj, és ez a légkör a partner megérkezésekor érezhetővé is válik. A járatlan asszony megütközik azon, hogy hazaérkező férje eleinte csak hivatásbeli gondjaival van elfoglalva, szófukaran és mogorván ül le az asztalhoz, újságot olvas, és ha hirtelen feltámad benne a vágy, azonnal és minden átmenet nélkül kívánja a szexuális közösülést. Eközben a feleség erotikus hangulata már elszállt, és legfeljebb csak kedv nélkül engedelmeskedik. Az okos feleség evvel szemben tudja, hogy a férjének időre van szüksége ahhoz, hogy „feloldadjon”. Érti a módját, hogy elterelje férje figyelmét lassanként a gondokról, hogy fellazítsa kedélyét, és erotikus hangulatát rá is átvigye. Akkor aztán az est során valódi házastársi beszélgetés fejlődhet ki, amely nem csak szavakból áll, hanem sokkal inkább a társak egymás iránti kölcsönös figyelméből, érdeklődésből, az egymással való foglalkozásból, közös szárnyalásból.

Amire a feleségnek mindennek előtt szüksége van, az a gyöngédség. Ez a szó számára valami lelki dolgot jelent: a férj hanghordozását, ha szól hozzá, a pillantást, amelyet rá vet, a tetszést, amivel szemléli őt, és egész magatartását, mellyel ő iránta viseltetik. És nem csupán estefelé, hanem egész nap, tehát már reggel is, munkába indulás előtt. A gyöngédség, melyre a feleség vágyik, láthatatlan köpenyhez hasonló, melybe őt férje burkolja, és amelyben védve érzi magát. A gyöngédség mindabból áll, ami neki azt az érzést adja, hogy férjéhez tartozik.

Ha a férj gyöngédségről beszél, akkor többnyire testi gyöngédségre gondol, mely számára a testi egyesülés előjátékát jelent. Ezért, amíg a munkanap tart, „nincs ideje gyöngédségekre”, azután viszont mindjárt a közösülést vezeti be. A kü-

lönbség világos: a férfi gyöngédsége „csinálható” bizonyos időpontokban, szexuális természetű, és a szexuális egyesülés után hamarosan megszűnik. A nő gyöngédsége evvel szemben kitölti az egész napot, erotikus természetű, és megteremti a feltételt a szexuális szenvedély létrejöttéhez. Minden szerelmi egyesülésnek egy bizonyos erotikus atmoszférából kell kinőnie, ha azt akarjuk, hogy a feleség lelkileg is résztvegyen benne. Ezt a hangulatot már előzetesen elő kell készíteni, egy apróság, egy durva szó vagy egy tolakodó gesztus a férj részéről, csalódás vagy egyéb bosszúság elronthatják az asszony érzéki hangulatát. A férfi viszont minden erotikus hangulat nélkül is megkívánja a nőt. Éppen azért „kívánja”, mert nincs erotikus hangulatban. Valamilyen külső vagy belső inger felkelti a szexuális étvágyat, kielégülésre törekszik, mégpedig minél előbb és minél gyorsabban. Ezért homlokegyenesen rohan a célja felé. Gyors és heves mozdulatokkal hamarosan eléri szenvedélye a tetőpontot, és ugyanilyen gyorsan visszahullik a nullpontra, sőt bizonyos negatív fázisba kerül, úgy érzi mintha agyonütötték volna, és hamarosan mély álomba merül. Nincs nagyobb hangulatváltozás, mint a férfié a szexuális egyesülés előtt és után, ha csak a szexualitás vezérli.

A nő egészen másként éli át mindezt. Szexuális szenvedélye csak lassanként fejlődik ki az erotikus játék során. A szenvedély e lassú fokozódása számára a legnagyobb boldogság, és ezért szeretné azt minél tovább nyújtani, az orgazmus viszont nem annyira főcél neki, mint a férfinak. Sokkal inkább a legfelső csúcs a magaslatra vezető hosszú úton. A csúcspont után sem érik el érzései ismét a nullapontot, mint a férfinél, hanem csak lassanként nyugszik meg, és ez a lassú megnyugvás a nő számára ismét csak igen fontos és örömteljes. De csak akkor, ha közösen élheti azt át a férjével. Ha az rögtön elalszik, akkor a feleség joggal érezheti magát csalódottnak; hát még ha a férfi nem is várja meg, hogy ő is elérje a csúcspontot!

Grafikusan ábrázolva a férfi kiejézete meredeken emelkedik és süllyed, viszont a nőé lassan emelkedik, és lassan halad ismét lefelé. Fontos a szerelmesek számára, hogy mindketten kb. egyidőben ériék el a csúcspontot. A másik fontos dolog, hogy a férfi kiejézete valamivel lassabban fokozódjon, hogy ne azonnal a kielégülésre törekedjen. A keleti emberek, akik ezen a téren sokkal nagyobb kultúrával rendelkeznek mint a nyugati népek, minden művészetükkel arra törekszenek, hogy a szerelmi egyesülést minél hosszabbra nyújtsák, a férfi és nő legnagyobb gyönyörűségére. Ez magyarára szólva azt je-

lenti, hogy inkább erotikusan, mint csak szexuálisan élje át a szeretkezést, hogy a gyöngédségnek egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítson a szenvedéllyel szemben. Akkor meg fogja látni, hogy feleségében is teljes erővel fel fog támadni a szexuális szenvedély, mely semmivel sem csekélyebb, mint az övé.

Ezt a gyöngéd-szenvedélyes egyesülést nem lehet kiragadni a házasság teljes egészéből. A férj és a feleség nem élhetnek ki valamit este, amit nem éreznek az egész nap folyamán; hiszen ilyenkor „az Isten színe előtt járnak”, az örömet és a boldogságot az ő kezéből fogadják. Adott valóságában: a férfi szerelmi művészete abban nyilvánul meg, hogy minden percben ura a szenvedélyének, és azt teljes egészében a közös élmény szolgálatába állítja. Akkor azután az élénk esti hangulatból kifejlődik spontán módon az erotikus-gyöngéd légkör. Talán ennyiben is marad, és a két házastárs boldogan és elégedetten megy aludni. De a szenvedély talán mindkettőjükben feltámad, és teljes egyesüléshez vezet.

A szerelem művészete abban áll, hogy nem hagyjuk magunkat elragadtatni ösztöneinktől, hanem az egyesülést közös élményünkkel tesszük; Isten valódi csodája, hogy férj és feleség ennek során igazán egy test és lélek lesznek.

A szerelmi egyesülés „technikájáról”

Az elmondottak után világossá kellett hogy váljon, hogy a szerelmi egyesülésben nem valamilyen különös technika a döntő, hanem a lelki magatartás, az erotikus légkör, a szeretetteljes élet. Enélkül minden technika kínosan hat. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a rossz technika megzavarhatja az igazi szerelmet is, aminek következtében a szerelmi egyesülés nem egyesíti igazán a szerelmeseket, hanem az egyik vagy a másik fél számára gyötrelmévé válik. Ezért most azokat a fontos pontokat szeretném kifejteni, amelyeket a férjnek és a feleségnek már előzetesen ismernie kell.

Ha egy fiatal pár együtt akarja tölteni az első éjszakát, mindketten örömteli izgalommal várják azt, ami kettőjük között majd történni fog, de az örömből aggodalom is vegyül. A fiatalember magában azt kérdezi: vajon helyesen csinálók-e majd mindent? A fiatalasszony is bizonytalan, sőt az is lehet, hogy minden felvilágosítás ellenére bizonyos elemi, testi félel-

met érez avval az újjal szemben, ami vele most történni fog. Ezért mindkettőjüknek szeretném hangsúlyozni: az a nagy esemény, amire vártok, semmi esetre sem most, ezen az éjszakán fog bekövetkezni, ez az éj csak szerény kezdet lesz. Nem is fontos, hogy milyen messzire mentek el ezen az első alkalommal. Az egész élet előttetek áll, hogy kiteljesítsétek e kapcsolatot. A fontos az, hogy a kezdet *helyes* legyen. Az asszonynak biztosnak kell lennie abban, hogy férje nem akar okvetlenül „mindent” elérni nála ezen az éjszakán, hanem esetleg megelégszik avval, hogy őmellette fekszik, és vele beszélget. Aki a társától az intimitás olyan fokát kívánja, amelyre az még lelkileg nem készült fel, az megerőszakolja őt, és aki egyszerűen csak vágyai kielégítésének eszközéül használja feleségét, az már a kezdet kezdetén lemond az erotikus kapcsolatról, és evvel talán felesége későbbi tartós frigiditását váltja ki. Mindkét félnek tisztában kell lennie avval, hogy ha sor kerül is az első közös éjszakán az egyesülésre, a feleség aligha fogja elérni a gyönyör csúcspontját — hiszen a fiú sem tud azonnal mesterien játszani a fenyőfa alatt, aki éppen most kapott karácsonyra hegedűt. Lehet, hogy a tapasztalatlan leány nagy gyöngédségre vágyik, egész teste tele van érzelmi feszültséggel, de az igazi szexuális érzések még nem ébredtek fel, és szükség van egy pár hétre vagy hónapra, hogy szexuális vágyai érlelődjenek. A fiatalember nem föltételezheti ezért azt, ami még nincs meg, nem ugorhat át állomásokat, és gondolnia kell arra, hogy minden helytelen időpontban támasztott szexuális igény kiváltja a partnerben az ellenállást.

A szerelmi egyesülést három szakaszra oszthatjuk: a szerelmi előjátékra, a coitusra, azaz egyesülésre, és az utójátékra. Ellentétben avval, ahogy a legtöbb férfi hiszi, nem ez a középső fázis a legfontosabb. Minden szakasznak megvan a saját jelentősége, és egyik sem létezhet a másik nélkül. A szerelmi egyesülésről azt mondja a Biblia: „Ádám megismerte feleségét.” Nem is találhatunk jellemzőbb megfogalmazást: a férj és a feleség minden alkalommal újból és alaposabban megismerik és felismerik egymást, egymás lényét, még egy évtizedes házasság után is. Ha az egyesülés nem vezet ehhez a „megismeréshez”, akkor csupán az ösztönök kielégítésévé válik, csupán megszokott szívességgé, melyet időnként a másiknak teszünk, házasságbeli „kötelességgé”, melynek rezignáltan eleget teszünk, de semmi esetre sem mélyíti el a házastársak közötti kapcsolatot, és teljesen elveszíti értelmét.

A szerelmi játék házastársunk folyamatos szimbolikus felfedezéséből áll, lelkileg és testileg. Az asszony játékos ellenállását a férfi nem erejével győzi le, hanem fölényes nyugalomával, önuralmával és gondoskodó szeretetével. Nem a szerelmi egyesülés változatos „technikájával”, hanem egész magatartásával kell újra és újra megnyernie feleségét. Ez a magatartás természetesen kedveskedésekben, ölelésekben nyilvánul meg, melyet sok gyöngédséggel, tapintattal kell a férfinak megtanulnia az idők során. A legitimebb érintés sem „erkölcstelen vagy perverz”, ha nem csak a saját vágyai kielégítésére törekszik, a másik vágyait figyelmen kívül hagyva, hanem a társ boldogítására is törekszik.

A szerelmi játék értelme az, hogy a társak lelkükkel és érzékeikkel átéljék, hogy egymáshoz tartoznak, hogy egész lényükkel boldoggá tudják tenni egymást, hogy lelkük a szavak és ölelések e művészi játéka során egy egésszé forr össze. Ezért a gyöngédségek ne irányuljanak mindjárt a tulajdonképpen nemi szervekre, pl. hanem a fülcimpától vagy esetleg a lábujjaktól terjedjenek át az egész testre, minden erogén testfelületre, amely csak izgalomba hozható. Minél jobban ismerik egymást a házastársak, annál inkább „szavak nélküli társalgássá” válik az ölelések és gyöngédségek láncolata.

A szerelmi előjáték végére a férfi nemi szervének teljesen merevnek kell lennie, és a nő hüvelyének nyílása nedves és síkos lesz. Nincs értelme megkísérelni a közösülést, ha nincsenek meg ezek a feltételek mindkét félnél; így csak fájdalmat érezne a nő és csalódást a férfi. Ilyen körülmények között az utolsó percben is le lehet mondani a közösülésről, és harag nélkül be kell érni a szerelmi játék örömeivel. Hiszen amint láttuk, a szerelmi játék maga is boldogíthatja a házastársakat. A szerelmi játék időtartama meghatározhatatlan, általában több mint öt percig tart.

A tulajdonképpen közösülés abban a pillanatban kezdődik, mikor a férfi a merev nemi szervét bevezeti a nő hüvelyébe. Kezdetben a legjobb, ha ez úgy történik, hogy a nő hanyatt fekszik, esetleg egy kispárnát tesz a medencéje alá, és enyhén behajlítja a térdeit, kényelmesen szétterpeszti a combjait. A férfi nem fekszik rá egyszerűen, hanem térdelő-könyöklő helyzetben hajlik föléje, hogy ne terhelje meg nagyon. A nemi szervet előlről-felülről vezeti be, eközben persze — főleg eleinte — szükség van a férj vagy a feleség kezének a segítségére. Eközben meg kell győződni arról, hogy a feleség hüvelyé a medencén belül hátra-felfelé irányba halad.

Az első közösüléskor a férfi nemi szerve áttöri a szűzhártyát, amely a nő hüvelyének nyílását részben elzárja, ez az áttörés bizonyos fájdalmat és gyenge vérzést okoz. Nem kell félni ettől a pillanattól; mégis a férfinak nem szabad elfelednie, hogy ez az első egyesülés a feleségének nem okoz olyan gyönyörúséget, mint neki magának. Ha kivételes esetekben a szűzhártyát többszöri kísérlet után sem sikerül áttörni, hamarosan fel kell keresni a nőgyógyászt, aki egy kis fájdalommentes beavatkozással áttöri a szívós hártyát. Még ha eleinte viszolygunk is ez ellen a megoldás ellen, még mindig jobb, mintha heteken vagy hónapokon át kínozzuk egymást, és egészen elmegy a kedvünk a szerelmi egyesülestől. Egyébként korábban a szűzhártyának nagy jelentőséget tulajdonítottak, egyfelől azt állítván, hogy áttörése (defloratio) a férfinak különös gyönyörúséget okoz, másfelől a szüzesség pecsétjeként külön értéket jelentett. Valójában azonban a szüzesség sokkal inkább lélektani mint anatómiai fogalom, azaz: inkább az érzések, mint a szűzhártya érintetlenségét jelenti. Ez szűziesen viseltetik a férfi vágyaival szemben is.

A művészet tehát abban áll, hogy minél hosszabbra nyújtuk a szerelmi egyesülést. Egyrészt azért, mert a nő kéjérzete lassabban fokozódik, és így több időre van szüksége, másrészt azért, mert ez az együttlét már magában is kéjes és örömteljes, nemcsak a csúcspont (orgazmus) érdekében. A hüvelybe való behatolás ingere mégis erős kényszert ébreszt a férfiban, hogy nemi szervét a hüvelyben ide-oda mozgassa, mely mindkét fél számára gyönyörteljes, de a férfinál túl hamar a kielégüléshez, az ondó kilövelléséhez és a nemi szerv ernyedéséhez vezet. Az ondó kilövellése (ejakuláció) nem rendelhető alá az akaratnak, egy bizonyos ingerhatárnál elkerülhetetlenül bekövetkezik. Ha tehát az egyesülést sokáig akarjuk nyújtani, gondoskodni kell arról, hogy az ingerek, különösen eleinte, ne növekedjenek túl gyorsan. A férfi ügyeljen arra, hogy nemi szervét kezdetben ne egész mélyen vezesse be a hüvelybe, és ne mozgassa túl hevesen, amíg le nem zajlott az első ingerhullám. Szükség esetén egy ideig egész mozdulatlanul kell fekvődnie. Minél hosszabb ideig meg tudja tartóztatni magát, annál inkább csökken az ingerelhetősége, és így egy pár perc múlva ismét heves mozgásba kezdhet, amely aztán mindkettőjükönél kiváltja a kéj tetőpontját.

Meddig tart a közösülés? Legalább addig, amíg a feleség is elérte a csúcspontot. Mindkettőjük számára akkor a legszebb a szerelmi egyesülés, ha ügyes „technikával” lehetőleg sokáig

késleltetik az orgazmust, és ezáltal lehetővé válik a szerelmek még tökéletesebb feloldódása és összeolvadása. Kinsey statisztikája szerint az amerikaiak szexuális közösülése 1-2 percig tart. Ez az időtartam egy keleti ember számára nevetségesen rövidnek tűnik, és a legtöbb nőnek sem elég ahhoz, hogy elérje a csúcspontot. Így arra vannak ítélve, hogy kielégítetlenek maradnak, és ez az, amit tulajdonképpen el kell kerülni. Vagy pedig a férjnek meg kell kísérelnie utólagosan a feleség kielégítését, mégpedig úgy, hogy ujjával a hüvely bejáratát simogatja, dörzsöli. Nevezetesen a klitoris ingerelhető könnyen, simogatása, érintése hamar kiválthatja az orgazmust. Ez a kézzel történő kielégítés sem megvetendő, de mégsem az ideális megoldás. Sok férfinél a magömlés (ejaculatio) már néhány perccel a nemi szerv behatolása után bekövetkezik, sőt néha már előtte is. Ilyenkor túl korai magömlésről beszélünk (ejaculatio praecox). Az összes szakember azon a véleményen van, hogy ez a zavar a házasság egyik legnagyobb problémája, de érdekes módon nem igen mondják meg, hogyan lehet segíteni rajta.

Ezért én kissé részletesebben szeretnék vele foglalkozni. A túl korai magömlés részben állati „maradvány”; hiszen a legtöbb állat nem ismeri az erotikát, és a magömlést, mely csupán a megtermékenyítést szolgálja, pár másodperc alatt eléri. Részben összefügg a férfiúi önésszel is, mely vakon törekszik célja felé, anélkül hogy gondolna társára. Végül is — fonák módon — a tudat alatti rossz lelkiismeret okozta gátlás jut benne kifejezésre: tagadni akarja kényeztetését. A szigorú erkölcs által megbénított férfi tudatalattija azt súgja: „Ha már meg kell történnie, akkor lehetőleg gyorsan és kénytelenül.”

A korai magömlés megszüntetésére Masters és Johnson új technikát kísérleteztek ki, melynél a feleségnek kell segítenie. Idézem röviden: „A feleségnek meg kell tanulnia, hogy simogatással a férfi nemi szervét a merevedés állapotába juttassa (erectio), azután azonban erős nyomással a magömlést (ejaculatio) megakadályozza. Ehhez háttal a falnak kell ülnie és a lábait szétterpeszteni. A férj hanyatt fekszik, alsó testével a feleség lábai közé, lábait az övéire helyezi, úgy, hogy felesége kényelmesen elérje és ingerelhesse nemi szervét. Ahogy a férj nemi szerve elég merev, azonnal alkalmaznia kell a „nyomás technikáját”: a feleség hüvelykujját a frenulumra helyezi (a keskeny bőrráncra, amely a makk alsó oldalán van) a középső- és mutatóujját egymás mellett a szemben lévő oldalra a körkörös redő két oldalára. A hüvelykujj és

a vele szemben elhelyezkedő újjak most erős nyomást gyakorolnak a péniszre 3-4 másodpercig, ez teljesen megszünteti a férfinál a magömlésre való törekvést. 15-20 másodperc múlva a feleség újra kezdi az ingerlést és a teljes merevedéskor ismét alkalmazza a nyomás-technikát. Az ingerlés és nyomás váltakozásával 15-20 percig kell foglalkoznia, anélkül hogy magömlésre kerülne sor, amit a férj még eddig soha sem ért el. Néhány nap múlva a férjnek már lesz annyi önbizalma, hogy magömlését tetszőleges ideig vissza tudja tartani. Az első közösülést úgy kell megpróbálni, hogy a férfi hanyatt fekszik, a feleség fölötte van, kezdetben minden mozgás nélkül. Ha a férfi erős ingert érez, akkor a feleség ismét alkalmazhatja a „nyomás technikát”.

Ha egyszer már sikerült a férfinak a közösülést néhány percig kinyújtania, akkor bizonyos mértékig hatalmában áll, hogy mennyi ideig tartja még vissza magát, és mikor idézi elő mindkettőjükénél az orgazmust azáltal, hogy néhány különösen erős és mélyre ható mozgással eljut a magömléshez, ami által egyidejűleg a feleségénél is bekövetkezik az orgazmus. Az orgazmus, a csúcspont, a hüvely, a medence, sőt az egész test ritmikus összehúzódásában nyilvánul meg, mindeneke-lőtt azonban felülmúlhatatlan kényeztetet jelent, amely néha átmeneti eszméletvesztéssel is járhat. A közösülés kezdetén a nő hüvelynyílása fölötti klitorisz könnyen ingerelhető, ezért a férjnek ügyelnie kell az előjáték során a klitorisz simogatására, dörzsölésére. A férfi nemi szervének behatolása után az izgalmi állapot a feleségnél áttérjed a hüvelyre, a vaginára, ahonnan azután a mély, valódi orgazmus kiindul. (Ezt a vaginális orgazmust Robinson asszony a „A beteljesült boldog asszony” /Die erfüllte Frau/ c. művében különösen fontosnak tartja). Ezután a csúcspont után a férfinál gyorsan megszűnik a feszültség, a nőnél viszont csak lassan. Ha a férfi ilyenkor követi állati ösztöneit, elfordul feleségétől, és azonnal elalszik, ahogy gyakran történik, akkor a feleség úgy érzi, hogy férje éppen a legszebb pillanatban hagyta cserben; emiatt még sokáig nem lel nyugalmat, és nem valami örömmel gondol férjére. Ilyenkor azután sok férfi csodálkozik, ha felesége a szerelmi éjszakát követő reggelen rosszkedvű.

A csúcspont után jön az *utójáték*, melyet gyakran elhanyagolnak. A férfinél fellép ugyan fizikailag a kimerültség, sőt levertség állapota, ha azonban a közösülést nem csupán szexuálisan, hanem erotikusan élte át, akkor éppen ilyenkor nyílik meg különös módon a lelke.

A szenvedély vihara után a két szerelmes belseje teljesen megnyílt, szinte közvetlenül látnak egymás lelkébe. Most elmondhatnak egymásnak olyan dolgokat, amit eddig soha nem tudtak megfogalmazni, problémák oldódnak meg szavak nélkül, és átélik ilyenkor a tökéletes közösséget. Ebben a pillanatban beválik a bibliai kifejezés: „Ádám megismerte feleségét”. Az egyesülés hallatlanul élettel teli energiája nem szállt el, hanem lelki-szellemi szeretetté vált; éppen erre az energiára volt szükség ahhoz, hogy a tökéletes közösség hihetetlen jelensége megvalósuljon. Nem csupán a szerelmi játékban, nem csak az érzések szenvedélyes fokozódásában, hanem főként és igazán az orgazmust követő fölséges nyugalomban éli át a férj és a feleség a csodát: „A kettő egy személlyé válik”

A külső körülményekről

Hogy az erotikus hangulat milyen fontos — különösen a feleségnek, arról már volt szó. Ebből következik, hogy a szerelmi egyesülést nem lehet a heves veszekedést követő békekötés megpecsételésére használni, ahogy azt a férfi gyakran szeretné. Olyan gyorsan nem tud a feleség lelkileg „átállni”, és ha a férj vággyal közeledik feléje, ismét kitör veszekedés: „Először összeszédísz, azután mégis jó lennék arra neked. Csak ezért voltál barátságos hozzám”. A szerelem nem eszköz valamely cél elérésére, — értelmét önmagában hordozza.

Az igazi hangulathoz igen fontosak a külső körülmények. A hálószobát barátságossá és lakályossá kell tenni, ami még nem jelent luxust. A többi helyiségektől legyen elkülönítve, lehetőleg jól szigetelt falakkal. A gyerekek sem aludjanak a szülők hálószobájában — még az egészen kicsik sem! A feleség hangulatát zavarhatja az a tudat, hogy a gyerekek vagy az após és az anyós esetleg hallgatóznak. A legjobb, ha félhomály van a szobában, mert az éles fény zavaró, a teljes sötétség pedig megakadályozza a házastársakat abban, hogy egymást lássák és csodálják a szerelmi egyesülés közben. A könnyedén öltözött vagy meztelen nő hatalmas erotikus ingert jelent a férfi számára, ezért itt nincs helye a feleség prűdériájának. (Hogy megvan a vetköztetésnek és felöltöztetésnek is a varázsa, és hogy minden prűdéria nélkül is lehet azért tapintatos és szemérmes az ember, az megint más kérdés.) U-

gyanakkor a meztelen férfitest a tapasztalatlan nőre nincs ugyanilyen ingerlő hatással, sőt megpillantása enyhe ellenérzést is kiválthat. A férfi legyen hát óvatos kezdetben a vetkőzéskor. A feleség pedig, ha észreveszi, hogy bizonyos ruhadarabok, esetleg egy illatszer vagy egy make-up tetszik a férjének, igyekezzon azokat kihasználni. (Eszter királynőről írják a krónikák, hogy esküvője előtt „hat hónapig mirhaolajat, és másik hat hónapig meg balzsamot és más asszonyi kenetet használt” Esz 2,12) Ez alkalommal szeretném hangsúlyozni, hogy milyen fontos a kínos tisztaság mindkét fél részéről: naponta kell mosni a nemi szerveket és főként a lábat. Egy kellemetlen szag vagy egy szúrós szakáll elronthatja a kellemes hangulatot.

Maga a szerelmi egyesülés számtalan variációra képes. Ha a feleség fekvő pózához már mindketten valamennyire hozzászoktak, akkor a házaspár bizonyára fog próbálkozni más testhelyzetekkel is. Utalhatunk például a lovaglő helyzetre, melyben az asszony a fekvő vagy ülő férj felett helyezkedik el. Az ilyen változatosság semmi esetre sem erkölcstelen, ha a kölcsönös szerelem kifejeződése, és nem csupán az egyik fél — többnyire a férfi — nagyobb gyönyörűségét szolgálja. Éppen ellenkezőleg: éppen a nyárspolgári egyhangú és érzések nélküli közösülést nevezhetjük erkölcstelennek, mert nem teszi boldoggá a házasfeleket, hanem csak unalmas aktust jelent, nem kölcsönös ajándék, hanem csak „házasságbeli kötelesség”. Ugyanakkor emlékeztetnem kell arra, hogy a technika maga még nem jelent boldog házasságot.

A közösülés gyakoriságát illetően nem lehet merev szabályokat szabni. A tévesen Luthernak tulajdonított „aranszabály”: kétszer egy héten — jelentheti az átlagot, de semmi se lenne ostobább, mint „menetrendet” állítani fel a házastársak között. Vannak időszakok, mikor a szerelmi egyesülés a házaspár mindennapos igénye, máskor viszont nyolc vagy tizenegy napos szünetekre is sor kerülhet. A szenvedélyesebb természetű partnernek alkalmazkodnia kell a nyugodtabbikhoz, ahogy a gyalogtúra alkalmával a hosszúlábú túrista is alkalmazkodik a rövidlábúhoz és nem megfordítva. Némely erotikus szempontból megfelelően indult házasság végül is azért romlik el, mert a férj túl gyakran kívánja az egyesülést, és ezáltal lehűti felesége vágyait, mert annak túl gyakran kell ennie „étvágy nélkül”. De ha három-négyhetes szünetekre kerül sor, az sem jó, ha ez nem a házasfelek temperamentumából ered, hanem valamilyen önkényes „szabályozásból”. A

szerellem segítheti a szenvedélyesebb felet abban, hogy kevésbé szenvedélyes társát az erotikus — nem a szexuális! — izgalom állapotába hozza. Ugyanakkor a kevésbé szenvedélyes fél ne utasítsa el azonnal szenvedélyesebb társát, hanem adja gyöngéden értésére, hogy egy-két nap múlva sokkal szebb és örömtelibb lesz majd mindkettőjük számára az egyesülés.

Különösen fiatal pároknál fordul elő, hogy az utójáték egyben az új egyesülés előjátéka is lesz. De a hosszantartó és boldog egyesülésben többnyire mindkét házastárs úgy kielégül, hogy csak ritkán óhajt még egy egyesülést. Előfordulhat azonban, hogy az első egyesülés igen rövid volt, pl. hosszabb távollét után vagy az érzelmek különös felhalmozódása esetén, és ilyenkor az igazi kölcsönös boldogságot csak a második egyesülés során érik el, egy negyed- vagy félóra elteltével.

Minél jobb és érettebb egy házasság, annál kisebb szerep jut az ösztönnek. Az egyesülés egyre inkább az igazi, személyes szerelem kifejezőjévé válik. Idővel a házasság minden olyan közösülést szeretetlennek talál, mely nem szerelemből történik.

A legtöbb pár hallgatólagosan megegyezik abban, hogy mindig a férjnek kell a szerelmi egyesülést kezdeményeznie, a feleség pedig passzív marad. Ez csupán előítélet. Természetesen a férfi szívesen játssza a „hódító” klasszikus szerepét — de vajon a nő nem ismeri-e a „csábító” klasszikus szerepét? Hiszen minden további nélkül képes a feleség arra, hogy egész magatartásával felkeltse férje érzékiségét, és *növelje* is ezt az érzékiséget. Igen sok férfi szereti a becézést, a símogatást, főleg idősebb korban. A feleségnek tehát nincs mit szégyellnie, és ha észreveszi, hogy férjének ez örömet okoz, nyugodtan kezébe veheti és símogathatja annak nemi szervét. A negyven és ötven közötti férfiak gyakran észreveszik, hogy szexuális képességük csökken, és ezért kisebbségi érzés támad bennük. Örömteli meglepetéssel nyugtázzák tehát, ha feleségük ismét felébreszti erejüket. Hát nem jobb, ha házastársi ágyban lel megértő partnerre és nem valamilyen bárban? Hát nem szebb-e, ha saját felesége adja vissza neki ismét önbizalmát?

„A házasságbeli csábítás művészete fizikai és lélektani összetevőkből áll, és olyan mélyreható, de ugyanakkor játékos magatartásban nyilvánul meg, amely segíti pl. a fáradt férfit abban, hogy elfelejtse hétköznapi gondjait (vagy a fáradt asszonyt, hogy a lehangelő háztartási munkából kikapcsolódjon), amely előkészíti a kedvetlen férjet vagy feleséget

a szerelmi egyesülésre. A csábítás legyen gyöngéd és finom, de ugyanakkor erős és kihívó is; legyen merész és fantáziadús, de egyben komoly és megnyugtató is.” (Andrew Greeley)

A szerelmi egyesülés akadályai, zavarai

A házasság első hónapjaiban szinte napirenden van, hogy a férj potenciazavarokkal küszködik, és a feleség csak csekély kéjt érez. Ezért nem kell azonnal kétségbeesni, gondoljuk csak meg: minden művészetet meg kell egyszer tanulni. A későbbiek során is előfordulhat, hogy egy szerelmi egyesülés nem úgy sikerül, ahogy szeretnénk, ezt sem kell tehát olyan tragikusan venni. *Frigiditásról* csak akkor beszélhetünk, ha a feleség tartósan nem leli örömét a közösülésben. Ez a zavar viszonylag csekély jelentőségű akkor, ha az erotikus sóvárgás fennáll ugyan, de a coitustól idegenkedik a nő, vagyha a legkönnyebb esetet véve — a közösülés során a nő kényezete fokozódik, de nem éri el a csúcspontot az azt követző ernyedéssel. Szélsőséges esetben a nő hüvelye a férfi közeledésekor görcsösen összehúzódhat, olyannyira, hogy a behatolás lehetetlenné válik. Ilyenkor *vaginizmusról* beszélünk.

A frigiditás okai igen különbözőek. Ritkább esetben vannak csak fizikai, testi okai (hiányos testi fejlődés, mirigyzavarok, általános kimerültség), sokkal gyakoribb a lélektani ok: túl szigorú nevelés, mely minden erotikát tiltott, és a tudat alá szorított; bűntudat, kisebbségi érzés gyermeki emlékek (önkielégítés vagy szexuális ábrándok) miatt; tudatalatti kötődés az apához, fivérhez vagy korábbi szeretőhöz; félelem a férfi iránt és tudatalatti tiltakozás a női szerep ellen. Gyakran vezethető vissza a feleség frigiditása a férj helytelen magatartására (túl kevés előjáték, túl gyors magömlés, udvarlás helyett lerohanja a feleségét, rosszul választja meg a közösülés pillanatát: saját és nem a felesége kívánsága szerint.) Mindezen kiváltó okok mérlegelése és a helyes kezelés megállapítása a tapasztalt orvos feladata. Néha a céltudatos torna is segíthet, pl. a végbél izomzatának tornáztatása (a fenéki izom ritmikus összehúzása naponta 2-3 percig).

Hasonló az eset a férfiak közösülési zavarainál is. A korai magömlésről már beszéltem. A nemi szerv csekély vagy teljesen elmaradó merevedése (impotencia) a negyven évnél fiatal-

labb férfiaknál csaknem mindig lelki eredetű, és ennek megfelelően kezelhető. Az ötven-körüli férfiak potenciazavarai, ha részben visszavezethetők lelki okokra is, legjobban mégis az életforma megváltoztatásával és hormonokkal kezelhetők. A problémákat azonban mindenképpen orvossal kell megbeszélni.

Az un. *perverz hajlamok* (szadizmus, mazochizmus, fetisizmus, szajha-fantáziák) a szexuális fejlődés gyermeki zavaraira vezethetők vissza. Ezeket azért erkölcsi elmarasztalás helyett mint lelki elferdüléseket kell tekinteni, és pszichoterápiás szakkezeléssel gyógyítani. Némely férfi csak képzeletben éli ki hajlamát. Így elmondhatjuk, hogy az önkielégítés a házasembereknél bizonyos elferdült indulatokból táplálkozik. Ha ez olyan gyakran és behatóan történik, hogy az a feleségtől való elidegenüléshez vezethet, akkor az önkielégítés házasság utáni folytatása esetén ki kell kérni egy pszichiáter tanácsát. Gyakran a férj vagy a feleség többé vagy kevésbé tudatos homoszexuális hajlamai képezik a harmonikus házasság akadályát. Tanácsot kell ilyenkor kérni a szakemberektől, lehetőleg még a házasság előtt. Ha valaki kimondottan homoszexuális hajlamú, akkor ez egyértelműen házassági akadály.

A szexuális zavarokkal ugyanúgy a pszichiáterhez vagy a házassági tanácsadóhoz kell fordulnunk, mint ahogy a lábtöréssel a sebészhez megyünk. Ezek a zavarok többnyire a férj és a feleség közös helytelen, zavart beállítottságának a kifejeződései. Így pl. a frigid nő nem szereti a férjet mint férfit, mert az a vele szembeni szellemi-vallási kötelezettségekben csődött mondott. Az impotens férfi tulajdonképpen az örök nő elől akar menekülni, és ezért a munkájába merül vagy valami egyéb „férfias” megnyilvánulásba. Egészében óvakodjunk attól, hogy a férfi vagy a nő szexuális zavarait egymástól elválasztva tárgyaljuk, vagy csak „szervi bajoknak” tekintsük őket, melyek a házastársak magatartásának egészétől függetlenek. Igen sok felnőtt ember nem tud kibékülni igazán férfi-ill. női mivoltával: vagy egyáltalán nem akarják a férfi ill. a női szerepet átvenni, vagy attól félnek, hogy nem jól, nem az elvárásoknak, a társadalmi szokásoknak megfelelően játsszák ezt a szerepet, és ezért nem felelnek meg társuk elképzelésének. Ezért olyan görcsös férfiúi vagy női „magatartásba” menekülnek, amely a valóságban nem felel meg a lényüknek, és ebből újabb kisebbségi érzéseik keletkeznek.

A legtöbb ember már gyerekkorától kezdve igen élénk szexuális képzetekkel rendelkezik, ezen elképzeléseiről és kí-

vánságairól azonban sohasem beszél, szégyenli azokat, sohasem vallaná be őket társának. Többsnyire pedig egész normális kívánságokról van szó, ha néha kissé különösek is lehetnek, enyhén fonákok, de mégis elfogadhatóak és érthetőek. Ha félve hallgat az illető ezekről a vágyairól, és csak a pornografikus lapok olvasásával elégíti ki őket, könnyen lehet, hogy bűntudata megnövekszik, és a partnerral szemben egyre több gátlása támad, egészen a teljes impotenciáig vagy frigiditásig. Ha egyszer sikerül társunkkal mindenről nyíltan beszél-nünk, nem gyónásként, hanem őszinte hitvesi beszélgetés-ként, akkor gátlásaink egy csapásra eltűnnek majd, és megerősítik szövetségünk, összetartozásunk érzését partnerünkkel szemben. Főként akkor, ha mindkét fél bevallja vágyait, titkos kívánságait. Ha egy ilyen beszélgetés lehetetlennek bizonyul, ha a másik házastfél elzárkózik előle, vagy tiltakozik ellene, akkor a leghelyesebb, ha mindjárt felkeressük a házassági tanácsadót. Öneki talán sikerül a házastársak közé ismét hidat vernie.

A házasság és házasságon belüli szexuális közösség sikere attól függ, hogy a férfi és nő vállalja férfiúi illetve női mivoltát, sőt azon túl összes „különös” hajlamait, kívánságát is, hiszen éppen ezekből is meríthet új erőt ahhoz, hogy partnerének nagyobb gyönyörűséget okozzon. A szexuális és az erotikus képzeletvilág végtelenül sokrétű, és az a fontos, hogy ezt a gazdagságot a férj és feleség közösen fedezzék fel, és hogy egymás különleges kívánságait, tulajdonságait szeretettel elfogadják.

Mindennapok erotikája

Minden erotikus megnyilatkozás, — így szükségképpen a hétköznapi erotikája is — legyen közös ügye a házaspárnak. Minden utam, útközben minden ismerős, a könyv, amelyet éppen olvasok, minden virágba borult fa, amelyet örömmel nézek — ez mind-mind nem magánügy számomra, hanem érinti valamiképpen a feleségemet is: hatással van rá, elfogadja vagy elutasítja, erősíti vagy rombolja őt. Éppen ezért nem szabad kényszerítően unszolniunk egymást. Nem írhatom elő a feleségemnek, merre vegye az útját, milyen emberekkel találkozzék útközben, és milyen könyveket olvasson. Egyéb-

ként ugyanis ő nem volna más, mint az én hosszabbra nyújtott énem, nem pedig az a „te”, amely megtermékenyítőleg hat énrám. Minden olyan kísérlet, amellyel társamat magamhoz hasonlóvá akarom tenni, megszünteti közösségünket, és két magányos ember válik belőlünk.

Ugyanez érvényes a hibáinkra is. Feleségem minden hibája az én hibám visszatükröződése is, és ha igyekszem saját hibáimat kijavítani, akkor a feleségem hibáit is segítek egyúttal kijavítani. A tekintélyparancsoló, néha goromba férfinak többnyire olyan felesége van, akiből árad a kisebbségi érzés. A féltékeny feleség férje nem minden esetben folytat valóban viszonyt egy harmadikkal, de többnyire elhanyagolja feleségét, más dolgokkal van elfoglalva, és kevés gyöngédséget ajándékoz neki; a kocsnába járó férfi felesége nem érti annak a módját, hogy férjét otthon tartsa, és a hisztérikus nő férje talán nem megfelelően közeledik a feleségéhez. Az ilyen hibapárokat sorolhatnám még tovább. Minden házastárs tegye fel magának a kérdést, hogy házastársának nyomasztó hibáit nem saját helytelen magatartása váltotta-e ki? Ha mindketten elgondolkodnak erről, akkor többnyire meglepő dolgokra jönnek rá.

Számomra a saját hibáim érdekesek, a társam hibái pedig csak őt magát érdeklik valamennyire. Egyik barátom azt mondta, hogy a házasságban a 2×2 százat tesz ki. Csodálkozó kérdésekre így felelt: „Ha a feleségemmel veszekszem, meg vagyok győződve, hogy 98 %-ban igazam van, és ő ugyanezt hiszi magáról. De ha mindketten megpróbáljuk azt a 2% hibát, amit önmagunknak tulajdonítunk, kijavítani és érte bocsánatot kérni a társunktól, akkor a veszekedést 100 %-ig megszüntethetjük.” Ez a számtan helyes. A „sajnálom” és a „bocsáss meg” szavak a házasságban csodát művelnek. De csak akkor, ha magamtól mondom őket, ha nem kényszerít rá senki.

A mindennapok erotikája százféle olyan dologban nyilvánul meg, melyet a másiknak teszünk: ahogy a feleség férje kedvéért öltözik, ahogy az ételt készíti neki, és ahogy azt feltalálja, ahogy a lakást szépíti, és ahogy a vendégeket fogadja: ahogy a férj gondoskodik a feleségéről, ahogy a nehéz munkát elvégzi helyette, és mindig új meglepetésről gondoskodik, ahogy a biztonság érzetét nyújtja a feleségének.

A legfontosabb az, hogy helyesen alakítsuk a napi programot. Minden napnak legyen olyan tetőpontja, aminek már előre örülhetünk: a közös étkezések, olvasás, egy érdekes tv-

adás, egy közös séta reggel vagy este. Ugyanúgy legyen meg a hétnek is a tetőpontja: ne csak a hétvége vagy a vasárnap, hanem hétközben is egy-egy este, amikor valami különös programot tervezünk. Az év folyamán is legyenek — a szabadságon és a hivatalos ünnepnapokon kívül — olyan alkalmak, amikor közösen kitörünk a hétköznapiokból, és valami közös ünnepet vagy kirándulást iktatunk be. Nem kell ehhez sok pénz, inkább csak akarat és találékonyság

Mindenre kell időnek lennie: ennek az a titka, hogy nem azt teszem, amit „akarok”, vagy „jónak tartok”, vagy ami „magától értetődik”, hanem amit épen most Isten akar tőlem. Ehhez viszont figyelmesen kell hallgatnom Őreá, és meg kell fogadnom az Ő szavát.

Az idővel való gazdálkodásnál még valami fontos: nem elég a megfelelő lépést megtennünk, hanem a megfelelő pillanatban kell cselekednünk. Mindennek meg van a maga ideje. Van kedvező és kedvezőtlen időpont: pillanatok, amikor minden jól sikerül, máskor meg minden nehezen megy. Ha a férj fáradtan hazajön, ne rohanja meg azonnal számlákkal a felesége; ha a feleség éppen az új sálnak örül, ne rontsuk el mindjárt a kedvét azzal a megjegyzéssel, hogy mától kezdve ideje lesz takarékoskodni. Ugyanígy van ez az élet nagyobb dolgaival is: mindig meg kell találnunk cselekvésünk helyes időpontját. Az idő Istené, egyedül Ő ismeri annak alakulását, csupán Ő mutatja meg nekünk az Őáltala ajándékozott pillanatot. Ha sikerül az ilyen pillanatokat észrevennünk, egész életünk gyümölcsözőbb, örömtelibb és könnyebb lesz. (Lásd „Zeit haben und frei sein” / „Idővel rendelkezni annyi, mint szabadnak lenni”/ című könyvemet.)

Utódok

Amikor gyermekeinkben továbbadjuk a magunk életét, tulajdonképpen az élet felel a halál törvényére. Minden élőlény pusztulásra van ítélve; ez a szerves élet lényegéhez tartozik. Az új élőlények létrejötte újra és újra megteremti az ifjúságot, és biztosítja az élet fennmaradását. Ahhoz, hogy új élőlény jöjjön létre, két különböző egyed egyesülése szükséges. Így a szexualitás biológiai értelme abban rejlik, hogy az élet új nemzedékben folytatódik tovább, amely nemzedék az újfajta keveredés által még tökéletesebbé válik. Már az első fejezetben említettük, hogy a szexuális partnerek egymáshoz fűződő kapcsolata, az egy *pár* létrejötte a magasabbrendű élőlényeknél, és főképp az embernél, szintén a szexualitás lényeges ténykedéséhez tartozik. A pár képezi a család és egyben a társadalom alapját. A nemi ösztön közös gyönyörben olvasztja össze a nőt és a férfit, tehát nemcsak a nemzést szolgálja hanem a párok létrejöttét, közösségét is, és ez az értelme akkor is megmarad, ha a házasságban valamilyen okból nem jönnek létre utódok, ha a kapcsolat gyermektelen marad.

Megtermékenyítés és átöröklés

Először is tisztában kell lennünk avval, hogy tulajdonképpen mit adnak tovább a szülők a gyermekeiknek. Az életet meghatározhatjuk úgy is, hogy egy zárt rendszeren: a szervezeten belüli erő- és anyagegyensúly. A szervezet minden ismertetőjegye és sajátossága *öröklődik* egyik nemzedékről a másikra. Az életet és sajátos egyéni tulajdonságainkat úgy ültetjük át egy újabb nemzedékbe, hogy az anya- avagy petesejt és az apa- avagy ondósejt összeolvadása során új sejt jön létre, melyből azután kifejlődik az utód szervezete. Ezt az összeolvadást, pontosabban az apai ondósejt behatolását az anyai petesejtbe *megtermékenyítésnek* nevezzük. Közösülés (coitus) pedig az a ténykedés, melynek során a férfi az ondósejtjeit a női szervezetbe bocsátja.

Minden élőlény rendelkezik mind az apa, mind az anya ö-

röklő tulajdonságaival, és képes ezeket átadni a következő nemzedéknek, ha másik élőlényvel párosul. Az öröklött tulajdonságok, és az öröklött alkat egyrészt azonnal előtérbe lépnek, láthatóvá válnak (fenotipikus tulajdonságok), másrészt háttérben maradnak, lehet, hogy egész életünk során nem érvényesülnek, csak lehetőségként léteznek (genotipikus tulajdonságok). Az öröklés hordozói a sejtmagban található, fonál alakú képződmények: a kromoszómák. A kromoszómákon belül helyezkednek el szigorúan meghatározott sorrendben az egyes öröklődő tulajdonságok hordozói: a gének óriásmolekulái. Minden gén képes megkettőzni önmagát, azaz létre tud hozni másik ugyanilyen felépítésű molekulát. Más szavakkal: minden egyes gén bizonyos mértékig anyadúc, ebbe nyomódnak bele az élő anyag azon molekulái, amelyek a különböző alkatú és összetételű szervezeteket felépítik. Egy ilyen molekula szerkezete olyan bonyolult, hogy elemeinek minden lehetséges változata nyolcvanhét jegyű számot tenne ki! Ebből az következik tehát, hogy az élő anyagból képződő egyedek végtelenül sokfélék, és végtelenül különbözőek.

Általánosságban minden génnek egy bizonyos öröklődő tulajdonság felel meg, mint pl. a szem- és hajszín, a vércsoport, az abszolút hallás vagy egy bizonyos betegség. Viszont az is előfordul, hogy valamely tulajdonság a különböző gének együttműködéséből jön létre, de fordítva is: hogy egy gén megváltozása különböző tulajdonságokat befolyásol. A gén átalakulhat azáltal, hogy az atomjainak egyike vagy másika megváltozik, és egy ilyen átalakulás a törzsfejlődésben eddig ismeretlen tulajdonságok keletkezéséhez vezethet (mutáció). Az ilyen mutáció lehet pozitív is, szerepet játszhat a fajok felfelé ívelő fejlődésében; de jelenthet betegséget vagy torzulást is, mint pl. a röntgen- vagy rádiumsugarak hatása alatt ill. atomrobbanáskor a neutronok hatására megtörténhet.

Mielőtt rátérnénk arra, hogy hogyan történik a megtermékenyítés, még egy szót a nem meghatározásáról. Mikor dől el, hogy fiú vagy leány lesz-e az utód? Az emberi szervezet 23 kromoszóma-párjából 22 pár hasonló felépítésű kromoszómát tartalmaz, de a legutolsó pár kromoszómái, az úgynevezett nemi-kromoszómák: x és y, lényegesen különböznek egymástól. A férfiaknak egy x és egy y kromoszómájuk van, a nőknek viszont két x. Ha a megtermékenyítéskor egy x kromoszóma y kromoszómával találkozik, akkor az újszülött fiú lesz, ha x-el, akkor lány. A gyermek neme tehát már a megtermékenyítés pillanatában eldől.

A tényleges *megtermékenyítés*, azaz az anyai petesejt és az apai ondósejt összeolvadása előtt már szétváltak a kromoszómák, úgy hogy a csirasejtek a kromoszómák összességének csak a felét tartalmazzák, tehát csirasejtenként 23-23-at (közülük az egyik *vagy x vagy y* kromoszóma). A megtermékenyítés során az egymásnak megfelelő kromoszómák, tehát az anyai és az apai sejtből származó párok egymáshoz egészen közel telepednek le, és kicserélik (allélé) egymással egyező génjeiket. A megtermékenyített csirasejt most — mint a test többi sejtjei — tartalmazza mind a 46 kromoszómát (ezek közül kettő *vagy x* kromoszóma, *vagy x és y* kromoszóma). Fontos megemlíteni, hogy minden öröklődő tulajdonság esetében két allél gén áll szemben egymással, egy az anyától és egy az apától, jogos tehát a kérdés, hogy ezek mennyiben határozzák meg a magzat tulajdonságait, és mennyiben az unokákét és dédunokákét? Különbséget teszünk azon öröklődő tulajdonságok között, melyek a gyermeknél élete során szemmel láthatóan érvényesülnek (fenotípus), és azon öröklő hajlamok között, melyek csak láthatatlanul vannak jelen (genotípus), és esetleg majd csak egy későbbi nemzedéknél válnak láthatóvá. Ha mindkét kicserélődő (allél) gén hasonló egymáshoz, pl. mindkét fél A vércsoportú, akkor hasonló öröklődésű *homozgota* hajlamról beszélünk; ha viszont a két gén különböző, pl. anyai részről A-vércsoport, apai részről B-vércsoport, akkor az újszülött vegyes öröklődésű *heterozgota*.

A két szülői gén kombinációja főként a következő két formában történhet: a gyermek fenotípusában vagy mindkét fél tulajdonságai keverednek (intermediális viselkedés), pl. AB vércsoport; vagy pedig az egyik hajlam túlsúlyban lesz, és a másik egyenlőre háttérbe szorul. A túlsúlyba kerülő hajlamot uralkodónak (*domináns*), a másikat, a fenotípusban nem látható, háttérbe szoruló hajlamot pedig lappangónak (*recesszív*) nevezzük. A genotípusban tehát a későbbi nemzedékek számára mégis megőrződik a recesszív hajlam. Ez a recesszív gén — mely lehet pl. valamilyen betegség vagy valamilyen tehetség hordozója — azért különösen fontos, mert hiába nyomja el azt több nemzedéken át az (allél) domináns gén, valamely unokánál vagy dédunokánál fenotipikusan ismét előtérbe léphet, ha egyszer hasonló recesszív génnel találkozik. A partner öröklő tulajdonságainak összességétől függ, hogy a recesszív öröklődési alap fenotipikus lesz-e, azaz előtérbe lép-e majd a gyermeknél. Ha a partner családjában is előfordul ilyen recesszív gén, és ha a gént genotipikusan ma-

gával hordozza, akkor a két recesszív gén hasonló cserélődés (homozygota) esetében összetalálkozhat, és a gyermeknél fenotipikusan előtérbe léphet. Ezért fontos arra ügyelni, hogy amennyiben az egyik családban egy recesszív betegség (pl. nagyothallás vagy skizofrenia) már előfordult, az ne forduljon elő a másik fél családjában. Különösen fontos ez a *rokonok közötti házasság* esetén. Kérdés, hogy örökölheto betegségek előfordultak-e a *közös* ősoknél? Ha igen, akkor nagy a valószínűsége, hogy a két vérrokon közös gyermeke beteg lesz. Ha viszont a két családban nem fordult elő semmilyen öröklődő betegség, vagy csak a *nem-közös* ősoknél, akkor éppen olyan csekély a valószínűsége annak, hogy a gyermek beteg lesz, mint a „normális”, a nem-rokonok közötti házasságoknál.

Az öröklődés szerepe a betegségeket illetően igen sokrétű. Vannak kimondottan örökölheto betegségek, mint pl. a rövidlátás, vérzékenység, a cukorbetegség vagy a gyengeelméjűség bizonyos formái; másrészt vannak betegségek, melyek az öröklési hajlamtól nagymértékben függetlenek, mint pl. a nátha vagy a kanyaró. A legtöbb betegségnél több tényező játszik össze: az epilepszia és a skizofrenia esetében fontos szerepe van az öröklött hajlamnak, de fertőzés, sérülés vagy a kora gyermekkorból származó élmények is kiválthatják azokat. A tuberkulózis esetében éppen fordítva van: a fertőzés szerepe az elsődleges, viszont gyakran erősen függ az örökölt hajlamtól a betegség jelentkezési helye és lefolyása.

Ha egy tervezett házasság a családban előfordult öröklődő betegségek miatt kérdésessé válik, akkor ajánlatos olyan orvost felkeresni, aki az átöröklési kérdések specialistája, és fel-sorolni neki *mindkét* család lehető legteljesebb családfáját (beleértve az egészséges családtagokat is). Az átöröklés problémáinál meg kell említenünk még az ún. „pszichopaták” kis-sé nehezen meghatározható csoportját: főként a krónikus alkoholisták, csavargók, különcök és bűnözők tartoznak ide. Gyakran csupán „egyénségeknek”, „eredeti alakoknak” tartják őket, és sorsukat „véletlen kisiklásként” bagatellizál-ják, nem ismerve fel, hogy ez lehet öröklött betegség is, különösen akkor, ha egy családon belül több ilyen eset is előfor-dul. Minél gyakoribbak az ilyen esetek a családban és minél közelebbi a rokonság, annál nagyobb az átöröklés veszélye. A *szerzett* betegségek, mint pl. a gyermekbénulás vagy Parkinson-kór nincsenek hatással az utódokra.

Igen fontos, hogy tájékozódjunk az öröklődő betegségekről, mert csak így lehet terjedésüket megakadályozni. Más-

részt viszont az sem jó, ha túlságosan aggodalmaskodunk, hanem próbáljuk meghatározni a kockázatot a mennyiségi valószínűség szerint. O. von Verschuer professzor, az átöröklés egyik legjelesebb kutatója így vélekedik erről: „Az öröklött hajlam az egyén fejlődésének különböző lehetőségeit jelenti, a környezettől, a körülményektől függ aztán, hogy e hajlamok közül *melyik* lép előtérbe. Az egyetétjü ikreknél a genetikusan meghatározott reakciónorma terjedelme az egyes tulajdonságokat illetően megállapítható. Ez azonban csak a testi és szellemi felépítésre vonatkozik. Hogy az ilyen vagy olyan adottságú, felépítettségű egyén hogyan cselekszik majd bizonyos esetekben, az nem biológiai és nem is feltétlenül, hanem csak viszonylagosan genetikai meghatározottságú. Az ember — ellentétben az állattal — nem csupán az öröklött tulajdonságok és a meghatározó környezet játékszere. Mint egyénnek rendelkezésére áll a cselekvést megelőzően a döntés lehetősége... Ha a rendellenességek létrejöttében van is része az öröklött hajlamnak, ez még nem mentesíti teljesen az érintett személyt a felelősség alól.” Az öröklött betegségek elleni harcról tájékoztat H. Nachtsheim könyve (1. az irodalom felsorolásban). Ma már a nevelésnek (különösen a kisgyermek első életéiben) legalább akkora jelentőséget tulajdonítanak, mint az átöröklésnek. Az anyai gyöngédség hiánya, a védettség érzésének megvonása az elhagyottság érzését kelti a gyermekben, és ez kihathat egész későbbi életére. És fordítva: a szeretetteljes, de ugyanakkor következetes (kényeztetés nélküli) nevelés sok esetben semlegesítheti az öröklött negatív hajlamokat, ha megpróbáljuk azokat jó irányba terelni, és megakadályozzuk hogy betegséggé fajuljanak. Az nem segít, ha túl akarjuk tenni magunkat azon, hogy gyermekünk bizonyos tulajdonságokat, hajlamokat öröklött. Fel kell ismernünk azokat a lehetőségeket, melyek éppen ebben a helyzetben, ezen adott tulajdonságok, hajlamok esetén nyitva állnak előttünk. Előfordulhat persze az is, hogy arra a felismerésre jutunk, hogy az adott esetben jobb lemondanunk a gyermekáldásról.

Ezzel kapcsolatban még néhány szót a Rhesus-faktor (Rh) jelentőségéről. Az emberek kb. 16%-a „rhesusnegatív” (rh—), 84 %-a „rhesuspositív” (rh+). Ha egy rh— nő egy rh+ férfitől vár gyermeket, akkor az utód lehet rh—, mint az anya, vagy rh+ mint az apa. Az utóbbi esetben *előfordulhat*, hogy a gyermek rh+ vére az anyánál „ellentesteket” hoz létre, azaz olyan ellenanyagokat, melyek szétrombolhatják az rh+ vért. Ebben az esetben az anya ún. „rh+ érzékeny”. Ha

az ilyen anya ismét terhes lesz, és második gyermeke is $rh +$, akkor *lehet* hogy az anyai szervezetben termelődő ellentestek lebontják a gyermek véré, és ennek következtében a szülés előtt vagy alatt súlyos sárgaság jön létre, mely a vörös vértetek szétesésével jár (ez nem az újszülött szokásos sárgasága), és ebbe a gyermek belehalhat. Ma már lehet segíteni ilyen esetben, ha szülés után azonnal kicserélik a csecsemő véré. (Magyarországon minden $rh -$ nő vetélés, valamint szülés után, ha az újszülött $rh +$, anti D profilaxisban részesül. Ezzel a probléma gyakorlatilag megszűnt. *A kiadó megj.*)

A fentiekből következik, hogy a Rhesus-faktor csak akkor jár káros következményekkel:

- ha egy $rh -$ nő egy $rh +$ férfitől esik teherbe (nem fordítva)
- ha az előző gyermekek szintén $rh +$ vérűek
- ha az anya ezáltal érzékeny lett az $rh +$ vérré.

Az $rh -$ nők és $rh +$ férfiak közötti házasság az esetek többségében komplikációmentes (több millió ilyen házasság van). Ha azonban a kedvezőtlen körülmények mind összejár, akkor igen valószínű, hogy a gyermek beteg lesz. Mivel ez igen ritkán fordul elő, nem tanácsolhatjuk minden $rh -$ nőnek, hogy ne menjen férjhez $rh +$ férfihez. Ha azonban az egyszer már érzékennyé vált $rh -$ anya előző gyermeke sárgaságban halt bele, akkor nagy a valószínűsége, hogy a következő gyermeknek is ez lesz a sorsa, ha csak a szülés után a kórházban azonnal ki nem cserélik a véré. Ebben az esetben lehetséges, hogy a gyermek teljesen meggyógyul. A valóságban az esetek sokkal bonyolultabbak, mint ahogy itt röviden ismerttettem őket. Újabban az orvosok olyan ellentesteket injekciónak kis adagokban az anya testébe, melyek megakadályozzák a káros hatású anti-rhesus ellentestek képződését. Bővebb tájékoztatásért forduljunk a szakorvoshoz!

Terhesség és szülés

Aligha van nagyobb felelősség a világon, mint az anyáé, aki kilenc hónapon át méhében hordozza gyermekét; hiszen egy emberélet sorsa függ tőle. Rögtön hozzá kell tennünk: ez egyben a házaspár felelőssége is, mert az anya magatartása nagy mértékben függ az apától.

A terhesség nem betegség, ezért a kismamának nem na-

gyon kell változtatnia eddigi életmódján. Az első hónapokban a gyermek nem kötődik még olyan szorosan az anyaméhhez, ezért kerülni kell a heves rázkódásokat, mint pl. az ugrást, lovaglást, zökkenős autótutakat, de ugyanígy a lelki megrázkódtatásokat és az egész szervezetre kiható fertőzéseket is, mert ezek mind vetéléshez (abortusz) vezethetnek. A gyengébb alkatú nőknek tehát óvatosabbnak kell lenniük. Az esetenként fellépő reggeli hányinger ellen különböző szerek vannak, legjobb, ha kikérjük az orvos véleményét. Az is lehet, hogy a gyermekkel (esetleg a férjjel vagy a nő szereppel) szembeni tudatalatti ellenérzés is hozzájárul ezekhez a rosszullétekhez. A kismama azzal vigasztalhatja magát, ha nagyon szenved, hogy ezek a panaszok a negyedik hónap után többnyire megszűnnek, és utána általában igen jó a közérzet. Ma már tudjuk, hogy nemcsak a fertőzések (pl. rubeola) és más vírusos betegségek lehetnek a terhesség első hónapjaiban káros hatással a magzatra, hanem a nagyobb mennyiségben fogyasztott alkohol és bizonyos gyógyszerek is (pl. contergan). Ezért fokozott óvatosságra van szükség, ha kell forduljunk orvoshoz tanácsért! Természetesen szükség van rá, hogy sokat mozogjunk a szabadban, friss levegőn.

A szexuális életet a terhesség alatt minden további nélkül lehet folytatni. A terhesség utolsó 4-6 hetében, valamint a szülést követő hetekben azonban ajánlatos lemondani a közösülésről, mert így elejét vehetjük annak, hogy baktériumok jussanak be a szülőutakba, és ezek gyermekági lázat idézzenek elő. A fürdőkádban való fürdést is kerülni kell ebben az időszakban.

Sok asszony igen jó közérzetnek örvend a terhesség idején, mások viszont fokozottan érzékenyek ebben a kilenc hónapban, esetleg depresszióktól szenvednek. Ezért a férjnek minden erejével arra kell törekednie, hogy mindenben segítsen a feleségének, és a védettség, a biztonság érzését nyújtsa neki. Ez bizonyára nem mindig könnyű, hiszen az utolsó hónapokban a feleség testileg és lelkileg is teljesen elváltozik, és a férjnek ebben az időszakban meg kell magát tartóztatnia. Itt a nagyszerű alkalom, hogy bebizonyítsa, képes az önzetlen szeretetre: Sok feleség éppen a terhesség ideje alatt veszíti el a férje iránti bizalmát, megbecsülését és egyben szerelmét is. Ugyanakkor az asszonynak is tekintettel kell lennie a férj kis-sé feszült hangulatára, és semmiképpen sem szabad elhanyagolnia magát. És ha a gyermek már megszületett, ügyelnie kell arra, hogy ne csupán a gyermekekre fordítsa minden figyel-

mét és gyöngédségét. Az a férj, aki okkal vagy ok nélkül úgy érzi, hogy elhanyagolják, könnyen lehet féltékeny a saját gyermekére, és az is előfordulhat, hogy hűtlenséggel akar majd bosszút állni a feleségén. Az okos feleség bevonja férjét anyai örömeibe. Egy igen férfias férfi mondta egyszer, hogy a szülés és gyermekágy idején minden férfiban fel lehet ébreszteni bizonyos „anyai ösztönöket”, melyek kielégítik, és feleségével és gyermekével szemben ezentúl nemcsak apai, hanem „anyai” módon is viselkedik. Egyáltalán nem férfiatlan, ha egy férfi ápolja a feleségét, pelenkázza a gyereket. Ugyanakkor a feleségben ébredő újfajta, anyai gyöngédség még nem zárja ki az erotikus vágyakat.

A terhesség kezdetén keresse fel a kismama az orvost, és ellenőriztesse, hogy minden rendben van-e, valamint kérjen tőle tanácsot a helyes életmódot illetően. Igen fontos, hogy részt vegyen a terhességi tornán és a lazítási gyakorlatokon. Ezek a gyakorlatok nemcsak a terhességet könnyítik meg jelentősen, és nemcsak a visszer vagy a trombózisok keletkezését akadályozzák meg, de általuk a szülés is sokkal könnyebb és komplikációmentesebb lesz. Mindenki természetesnek tartja, hogy a kismama csecsemőápolási tanfolyamon vesz részt, de arra már kevesen gondolnak, hogy ugyanilyen fontos, hogy a leendő apa is látogasson ilyen tanfolyamokat. Az így megszerzett ismeretek nemcsak az anyának jelentenek majd segítséget hanem a férj helyzetét is kellemesebbé teszik a családon belül: nem érzi többé „kirekesztettné”, „kívülállónak” magát, hanem az anyával együtt kezdettől fogva meghitt kapcsolatot alakít ki gyermekével.

Meddőség

Ha a házasság a normális szexuális kapcsolat ellenére gyermektelen marad, annak különböző rendellenességek lehetnek az okozói. Az asszonynál előfordulhat, hogy a petevezeték enyhén leragadt, ezen egy könnyű műtéttel, a petevezeték át-fújásával lehet segíteni. A meddőség azonban összefügghet a szervezet általános zavaaraival is, így pl. az anyagcsere-zavarokkal, vitaminhiánnyal, infantilizmussal stb. Bizonyos mérgező anyagok, így pl. a nikotin nem kedvezőek a fogamzásra nézve. Az orgazmus nem feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a

nő teherbe essen, ahogy azt a sok frigid anya példája is mutatja, de mégis fokozza a fogamzás valószínűségét. Vannak olyan nők is, akiknél a fogamzást a tudat alatti ellenkezésük akadályozza. Ilyen esetben a terhesség több évi meddőség után is lehetséges, ha az asszony pszichoterápián vesz részt (Schwöbel és Winzeler). Végül vannak olyan esetek is, mikor mindkét házastárs külön-külön termékeny, de valamilyen okból nem lehet közös gyermekük. Valószínűleg a kölcsönös immunitás esetével állunk szemben ilyenkor.

Döntő a fogamzás napjának a megválasztása is. A következő fejezetben részletesen szólok erről a problémáról.

A meddőség gyógyításához először is arra van szükség, hogy alaposan megvizsgálják mind a férjet, mind a feleséget. A férjnél főként a sperma mikroszkópikus vizsgálata szükséges. A meddőség oka ugyanis nem kizárólag az asszonynál keresendő, legalább olyan gyakori, hogy a férj nem képes valamilyen egészségügyi okból a nemzésre. Azt is figyelembe kell venni, hogy milyen az asszony lelki beállítottsága férjével és a gyermekáldással szemben. Vannak orvosok, akik a meddőség kérdésének a specialistái, ha hozzájuk fordulunk, minden lehetséges okra ki kell térnünk.

Önkényes és a laikusok által dicsért hormonkúráktól, valamint egyéb szerekkel folytatott kúráktól óvakodjunk. Az ilyen kúrák bizonyos esetekben még gátolhatják is az ondó ill. a petesejtek képződését.

Minél tovább tart a meddőség, annál inkább „be kell rendezkednie” a házaspárnak a gyermektelenségre. Ha bátran szembenézünk a tényekkel, és más célokat keresünk, az igen áldásosan hat majd a házasságra. Ha a házaspár nagyon szeretne gyereket, és rendelkezik a jó szülők minden tulajdonságával, akkor kézenfekvő megoldásként ajánlkozik egy árva-gyerek örökbefogadása. Igen sok boldog és elégedett örökbefogadó szülőt ismerek, nem is beszélve az ily módon örökbefogadott gyermek szerencsájéről. De nem szabad csak azért örökbefogadni egy gyereket, hogy saját szülői vágyainkat kielégítsük. A gyerek nem lehet csupán eszköz valamilyen cél eléréséhez! Azoknak az asszonyoknak, akik nem meddők, és képesek gyermeket foganni, kínálkozik még egy megoldás. Ha csillapíthatatlan vágyat éreznek az anyaság iránt, meggondolandó a *mesterséges megtermékenyítés* lehetősége (artificialis inseminatio = A.I.) Ez úgy történik, hogy a spermákat injekcióval bejuttatják a méhnyakba. Ha a spermák a férjtől származnak (aki esetleg valamilyen rendellenesség miatt nem

képes az eredményes közösülésre), akkor *homológ*, ha más, a feleség számára többnyire ismeretlen férfi (donor) spermáját használják fel, akkor *heterológ* megtermékenyítésről beszélünk. Az első esetben nem lehet kivetni valónk a mesterséges megtermékenyítést illetően, az utóbbi esetben viszont több szempontból is megfontolandó a dolog:

— a házasságot illetően: vajon nem foglalkoztatja-e majd az asszony képzeletét az ismeretlen apa? Nem lesz-e emiatt a férj féltékeny? Nem hoz-e a gyermek idegenséget a házasságba?

— a gyermeket illetően: legtöbbször elhallgatják a gyermek előtt a A.I. tényét; vajon nem válik-e ezáltal a szülők és gyermek kapcsolata eleve hazuggá? Ha viszont megmondjuk a gyermeknek az igazat, nem veszélyeztetjük-e ezáltal az „apához” fűződő kapcsolatát? Ha az „apa”, azaz nevelőapa terhelt, és a gyermek attól fél, hogy rá fog ütni, akkor jobb, ha megmondjuk az igazat.

— eugenetikusan: az Egyesült Államokban, ahol egyre gyakoribb az A.I., már attól félnek, hogy esetleg két azonos donortól származó gyerek házasodik össze, anélkül, hogy tudna a rokonságról.

— a donort illetően: vajon nem jelent-e problémát számára, hogy spermáját olyan gyermek nemzésére bocsájtotta rendelkezésre, akitet sohasem fog megismerni?

A mesterséges megtermékenyítés ellen szóló legfontosabb érveket fejtegeti Bloemhof a mesterséges megtermékenyítés problémáiról szóló könyvében. Én magam két heterológ A.I. esetet ismerek, mindkettő problémamentes. Ezért nem beszélhetek rossz tapasztalatról. Be kell vallanom, hogy Bloemhof és más teológusok érvei nem győztek meg arról maradéktalanul, hogy az A.I. *minden esetben* kerülendő. Nekem úgy tűnik, hogy a kételkedők túlértékelik az apaság biológiai mivoltát a *lelki-szellemi* apasággal szemben. Vajon nem a mesterséges megtermékenyítés „technikájára” koncentrálnak-e túlzottan? Gondoljuk csak meg, hogy már Luther is azt ajánlotta annak idején az „ügyetlen férjek” feleségeinek: „Élj titkos házasságban a férjed fivérével vagy barátjával”. (A házasságról szóló prédikáció 1522). Őszintén szólva az ilyen kétes tanács helyett én inkább az A.I.-t ajánlanám. A mesterséges megtermékenyítés kérdését a jövőben még alaposan és előítéletek nélkül kell megvitatnunk. Fontosak ezen a téren Joel gyakorlati tapasztalatokon alapuló munkái. Az A.I. nem jelent általános és hétköznapi megoldást minden gyermektelen házasságra nézve, de bizonyos esetekben mégis megfontolan-

dó. (A heterológ mesterséges megtermékenyítés a katolikus erkölcsan szerint nem megengedett. A *kiadó megj.*)

Születésszabályozás *

A gyermektelen család ellentéte a túl népes család. Bár még mindig akadnak olyan tíz- vagy még több gyermekes családok, ahol áldásnak tekintik a sok csemetét, mégis ez ma már inkább kivételnek számít, nem azért mert a mai ember önzőbb, mint a régebbi nemzedék, hanem mert a biológiai, lélektani és társadalmi feltételek alapvetően megváltoztak. Ezen változás következtében sok házaspárnál felmerül a születésszabályozás kérdése.

Hogy ez a kérdés ma időszerűbb, mint valaha, annak a következők az okai:

— A csecsemőhalandóság csökkenése. 1970-ben az élveszületettek egyhatedes része halt meg, 1871-ben egyötöde, a korábbi századokban a fele. Száz év alatt tehát tizennegyed részére csökkent a csecsemőhalandóság.

— Az anya élete egyre fontosabb szerepet játszik. A szülésbe vagy az azzal kapcsolatos fertőzésbe régen sokkal több anya halt bele.

— A társadalom szociális szerkezete átalakult. A földművesnek vagy a kézművesnek minden egyes gyerek újabb segítséget jelentett; a gyári munkás és az alkalmazott esetében a gyermek inkább gazdasági megterhelésnek számított.

— A gyermekneveléssel szemben támasztott magasabb követelmények. Ma már mindenegyed gyermek sokkal nagyobb mértékben veszi igénybe a szülő erejét, idejét, pénzét, mint régebben.

— A házassági közösség jelentősége fokozódott. A férj és a feleség lelki közössége — még akkor is, ha ez csak barátság és nem szerelem — ma nagyobb szerepet játszik, mint valaha, és jobban igénybe veszi az asszony idejét és erejét, részben elvonja őt a kizárólagosan anyai tevékenységektől.

— A nők új öntudata. A nő ma már nemcsak az anyaságban keresi önmegvalósítását (bár az anyai szerep még ma is teljes egészében igénybe veszi az asszonyt), hanem emellett hivatásbeli és közéleti tevékenységet is folytat.

Ezekhez a messzemenően pozitív tényekhez járul még a

gazdaságilag hátrányos helyzettől és az anyagi gondoktól való félelem, a lakásprobléma és a magasabb életszínvonal igénye.

Mindenekelőtt megváltoztak a Föld lakosságának erőviszonyai. A higiénikus körülmények általános javulása következtében sokkal nagyobb a túlnépesedés ma, mint egykoron: míg a Föld lakossága 1600 és 1830 között 230 év alatt duplázódott meg, ezt követően a megduplázódás már száz év alatt zajlott le, addig ma már csak 39 évre van szükség a lakosság megduplázódásához. Így a Föld lakóinak száma 1900 és 2000 között kb. a négyszeresére emelkedik. Az ENSZ legújabb statisztikája szerint a Föld lakossága 1965 közepétől 1966 közepéig naponta 167 ezer emberrel szaporodott (Nachtsheim). Ez főként a fejlődő országokban érezhető, ahol a halálozási arány igen gyorsan csökkent, a születési arány viszont ezer lakosra esően 40 sőt gyakran 60 felett van (Európában 19). Mindezen okok miatt a felelősségteljes és a helyi viszonyoknak megfelelő születésszabályozás — különösen a fejlődő országokban — egyre inkább szükségesnek bizonyul. Ez ma már a természetes visszahatás az emberi életkor kitolódásával kapcsolatban. (Indiában az átlagos életkor 1848-ban 27 év volt, 1965-ben 48 év, 1976-ban pedig 60 év.)

A születésszabályozást illető teológiai vitákra nem akarok most kitérni, csak a következőket szeretném leszögezni: mind a katolikus, mind a protestáns teológusok azon a véleményen vannak, hogy a házasság teljes és egységes személyi közösség, amely önmagában hordozza értelmét. A szerelem és a gyermekáldás külön áldást és kegyelmet, de egyben feladatot is jelent a házasságban. Különösen világosan fejt ki ezt a gondolatot a második vatikáni zsinat lelkipásztori konstitúciója („Gaudium et spes”, 49. és 50. szakasz). Ha tehát a házaspárnak valamilyen fontos okból le kell mondania a gyermekáldásról („ebben a kérdésben végső soron a szülők döntenek” — mondja a lelkipásztori konstitúció), a házastársi kapcsolat a szerelem és a szeretet kifejezéseként továbbra is létjogosult, és a fogamzásgátlásnak azt a módját kell ilyenkor választani, mely az adott helyzetben a legjobban megfelel. Az 1968. július 25-i „Humanae vitae” enciklika megint csak konzervatív álláspontot képvisel, ezt azonban jelentős katolikus teológusok és orvosok határozottan bírálták. (II. János Pál pápa ilyen irányú megnyilatkozásai szintén tradicionális irányba mutatnak. *A kiadó megj.*)

Most a fogamzásgátlás gyakorlati lehetőségeiről szólunk,

hatékonyságuk és hátrányaik szerint mondunk ítéletet róluk.

1. Talán a leghasználatosabb módszer a megszakított közösülés (*coitus interruptus*), melynek során a férfi visszahúzza a nő hüvelyéből a péniszét, mielőtt még az orgazmusra és ejakulációra sor kerülne. Lelkileg ez mindkét fél számára csalódást jelent, mert éppen a csúcspontot nem éri el közösen. A legbizonytalanabb is, mert a magömlés — a tapasztalatlanabb férfiaknál — olyan gyorsan bekövetkezhet, hogy nem tudják péniszüket idejében visszahúzni. A tapasztaltabbaknál is előfordulhat azonban, hogy még az orgazmus előtt kifolyik egy kevés ondó, és ez megtermékenyítheti a petesejtet.

2. Az időpont megválasztása (Knaus-Ogino-módszer). Ez a módszer azon a tényen alapul, hogy a fogamzás normális esetben csak azon a napon történhet, amikor a pete leválik a petefészekről (peteleválás vagy ovuláció). Ez általában a *menstruáció előtti 14. napon* következik be. Mivel a férfi ondósejtjei még 2-3 napig életképesek maradnak, pár napig ezt követően tartózkodni kell a közösülestől. Csak azt tudjuk pontosan, hogy a peteleválás 14 nappal a menstruáció előtt történik, de hogy melyik ez a 14. nap, azt nem könnyű teljes biztonsággal megállapítani. Vannak nők, akik 28 naponként menstruálnak, másoknál viszont elég rendszertelenül változik az időpont. Ha a peteleválás lehetséges időpontjait meg akarjuk állapítani, akkor fel kell jegyeznünk a két menstruáció közötti legrövidebb és leghosszabb időszakokat. Gyakorlatilag ez a szabály: Két éven át pontosan fel kell jegyeznünk a menstruáció kezdetének időpontját a naptárba. Fel kell írunk azt is, hogy hány napot tesz ki a két menstruáció közötti legrövidebb és leghosszabb időszak. Ezek után így számolunk: a legrövidebb hónapból levonunk 19-et, így megkapjuk az utolsó veszélytelen, fogamzásmentes napot. A leghosszabb hónapból levonunk 10-et és megkapjuk az első, ismét veszélytelen napot. Tegyük fel pl., hogy a két év alatt a menstruációk közötti leghosszabb időszak 30 nap volt, a legrövidebb 26 — a következő eredményre jutunk: $26-19=7$ és $30-10=20$. Eszerint a menstruáció kezdete (első napja) utáni hét nap veszélytelen, valamint a 20. napot követő időszak. Tehát a menstruáció kezdete utáni 8. naptól fennáll a fogamzás lehetősége. Bonyolítja még a dolgot, hogy az éghajlatváltozás, betegség, sőt lelki megrázkódtatás is meggyorsíthatja ill. késleltetheti a peteválást. Ezért a fenti szabályok sem mindig érvényesek. A számítások szerint a Knaus-Ogino-módszert egy éven át használó nőknél az arány: 100 nőre 14 terhesség esik,

a kudarcok száma tehát 100 évre elosztva 14. (A Knaus-Ogino módszer a katolikus erkölcstan szerint a születésszabályozás egyetlen megengedett módszere. *A kiadó megj.*)

3. Az időpont megválasztásának módszerét lényegesen biztonságosabbá teszi a *bazális hőmérsékletmérés* és a méhnyak nyákelválasztásának megfigyelése. Ha minden reggel ébredés után rendes hőmérővel ellenőrizzük a testhőmérsékletet (legalább 5 percig a végbélnyílásban), megállapíthatjuk, hogy a peteleválás után 0,4-0,6 fokkal emelkedik, és az újabb menstruáció kezdetéig ilyen magas marad. A mért hőmérsékletet foglaljuk táblázatba, csináljunk grafikont, hogy ellenőrizhessük a változást. Bizonyos gyakorlattal így pontosan megállapíthatjuk a peteleválás pillanatát. Mivel a petesejt csak 36 órán át életképes, feltehető, hogy a hőemelkedés 3. napján a fogamzás már nem lehetséges. A peteleválás időpontjának megállapítására van még egy egyszerű módszer: megfigyelhetjük, hogy a peteleválás közeledtekor a hüvelynyílás valamivel nedvesebb, és a váladék nyúlósabb (egy darab toalettpapírral kipróbálhatjuk). A váladék ezen változását is felírjuk a táblázatba, és ez az adat, valamint a testhőmérséklet emelkedése bizonyítja majd, hogy a peteleválás valóban abban az időpontban következett be. A hőemelkedés magában ugyanis félrevezető lehet, hiszen egy nátha is okozhatja. Ha néhány hónapon át vezetjük ezt a táblázatot, és mindkét adatot feljegyezzük, valamint figyelembe vesszük az ún. „közép-fájdalmat” is, mely a peteleválás idején az alsótestben érezhető, akkor elég biztosak lehetünk az időpontot illetően. Az előbbi példánkból kiindulva: a menstruáció kezdete utáni első hét napon nem áll fenn a fogamzás lehetősége, utána következnek azok a napok, melyeken lehetséges a fogamzás. Ha a hőemelkedés a 14. napon következik be, akkor már a 16. naptól kezdve ismét ki van zárva a fogamzás lehetősége, és ez a szokásos Knaus-Ogino-módszerrel szemben az óvatossági idő lényeges lerövidítését jelenti. A kudarcok hányada 100 évre elosztva 1.

4. A *Billings-módszer*, más néven ovulációs módszer lényege az, hogy a petefészkekben lezajló ciklusos változásokat a méhnyakból (cervix) ürülő nyák minőségi változásai kísérik. A menses utáni napokon nincs nyákürítés, az asszonynak ún. *szárazság érzete* van. Az ovuláció (peteérés) közeledtével sárgás *tapadós* nyák jelenik meg, mely közvetlenül az ovulációt megelőző napokban nyúlós, tojásfehérjéhez hasonlóvá válik, és *síkosság* érzetét kelti. A nyák mennyisége az ovulációkor

tetőzik, majd ismét tapadóssá válik, mennyisége csökken, végül bekövetkeznek a menses előtti *száraz napok*. A gyermeket kívánó házaspárnak szexuális kapcsolatát a síkos nyák idejére kell összpontosítani. Akik viszont valamilyen nyomós okból a terhességet szeretnék elkerülni, azoknak a menses utáni száraz napok valamint a tetőzés utáni *negyedik* naptól a következő mensesig terjedő idő áll rendelkezésre a házaselet számára. Az ovulációs módszer elsajátításának feltétele, a nyákra vonatkozó megfigyelések *naponkénti* pontos feljegyzése. Nem a nyák mennyisége, hanem minősége (tapadós, síkos, szárazság érzet) a mérvadó. Célszerű a megfigyelés első hónapjában a házaselettől való teljes tartózkodás, hogy a megfigyelést az ondóváladék ne nehezítse meg.

5. A *peteérés megakadályozása* (hormontabletták, anti-bébi tabletták). Ezek a készítmények az agyfüggelékre hatnak és megakadályozzák a peteérést. A felhasznált hormonok — tüsző- és sárgatest hormonok — a különböző készítményekben egymással különböző arányban vagy egymás mellett fordulnak elő. Általában a vérzés első napját véve alapul, az 5. napon kezdjük szedni a tablettát, minden este rendszeresen, egészen a 26. napig (tehát 21 tablettát). Ezután hét nap szünet következik, ezalatt lezajlik az ún. „gyógyszermegvonásos vérzés”: ilyenkor a nyálkahártya, mely a menstruációt megelőző időszakban felépült, most ismét lebomlik. Ez a vérzés azonban nem azonos a normális menstruációval, hiszen nem történt peteérés. Ha egy este megfeledkezünk a fogamzásgátló tablettáról, még bevehetjük a következő reggel (és ugyanaznap este megint). Ha viszont két tabletta szedése között több mint 36 óra telik el, szedjük továbbra is, de tudatában kell lennünk annak, hogy ebben a hónapban nagyobb a teherbeesés veszélye, ezért jobb, ha más fogamzásgátló módszereket is felhasználunk. Egyes nőknél mellékhatásként jelentkezhet rosszullét, súlygyarapodás, rossz hangulat, levertség, trombózisra való fokozott hajlam stb. Ezen túl sok nő úgy érzi, hogy elmulaszt valamit, mert nem éli át úgy mint azelőtt a peteérés idején az extraverzió és a menstruáció idején az introverzió sajátos, az egész személyiséget gazdagító állapotát, és hangulata az egész hónapban ugyanazon a síkon mozog. A sequens módszer használatakor 14 napon át ösztrogén és 7 napon át gesztagén tablettákat szed az asszony, ez kevesebb mellékhatással jár. Ennek a módszernek viszont az a veszélye, hogy esetleg megfeledkezünk a tabletta szedéséről. Az ovuláció-gátló elméletileg 100 %-ig biztos, de a hely-

telen szedés miatt a kudarcok 0,5-1 hányadot tesznek ki 100 évre. Mivel ez még új módszer, és kevés még ezen a téren a gyakorlati tapasztalat, nem szabad önkényesen, minden ellenőrzés nélkül használni; a tabletták csak receptre kaphatók, és csak orvos írhatja fel. A még fejlődésben levő fiatal lányoknak nem ajánlatos szedni azokat. A tablettán kívül lehet még az említett hormonokat intramuszkuláris injekció formájában is adagolni, az adagtól függően 1-3 hónapig nem áll fenn a fogamzás veszélye, elég tehát egy évben 4 injekció. Mellékhatásként rendszertelen, esetenként igen erős vérzés léphet fel. Azonkívül előfordulhat hogy hosszabb idő után a méh nyálkahártyája összehúzódik, és ez tartós sterilitást vált ki. Ezt a módszert tehát csak idősebb nőknek ajánljuk és olyanoknak, akik hosszabb ideig nem akarnak gyereket. A kisebb dózisokat tartalmazó mini-tablettáknak kevesebb a mellékhatásuk, mint a szokásos tablettáknak, de ugyanakkor kevésbé biztosak. Még nem kísérletezték ki őket eléggé.

6. A *közösülés utáni* tabletta (morning after-tabletta). Ez 10-20-szor annyi hormonanyagot tartalmaz, mint a szokásos tabletták. Általában megakadályozza a megtermékenyített pete megtelepedését a méhben, ha a közösülést követő reggelen és a rákövetkező négy napon át szedjük. Hosszabb ideig nem ajánlatos őket szedni, mert igen nagy adagot tartalmaznak, inkább csak kivételes esetekben, pl. egészen váratlan közösülés vagy megerőszakolás után használandók.

7. Mindmáig keresik azokat a szereket, melyek a *férfinél* meggátolják az ondósejtek keletkezését. Eddig még semmi biztosat nem mondhatunk ezekről a kísérletekről.

8. A fentiektől eltérő hatásúak az ún. *mechanikus eszközök*, melyek szerkezetüknél fogva megakadályozzák az ondósejtek bejutását a méhbe.

a/ A *kondom* vagy óvszer a gumigyűrűhöz hasonlít, és a férfi húzza fel a nemi szervére, ha az már merev. Minden patikában kapható, néhol már utcai automatákban is megtaláljuk. Hátránya, hogy a szerelmi játék alatt kell felhúzni, és ez gyakran zavarja a párt. Ügyelni kell arra is, hogy le ne csússzon, vagy szét ne szakadjon. A kudarcok hányada 100 évenként hét. Mindent figyelembe véve tulajdonképpen igen praktikus eszköz.

b/ A nők *gumigyűrűt* (hüvelyelzáró méhvédőket (pesszárium, diafragma) használnak, melyet már a közösülés előtt be kell helyezni, és csak bizonyos idő eltelte után lehet eltávolítani. A nő saját magának is be tudja tenni, de az első alkalom-

mal az orvosnak kell kiválasztania a megfelelő méretet. Csak akkor biztonságos az alkalmazása, ha mellette még vegyi fogamzásgátlókat is használnak. (lásd d/ pont). Ne felejtjük el, hogy ezek a vegyi anyagok csak 6 órán át hatnak. A méhnyak elzáró pesszárium (cervical-sapka, portio-sapka) fémből vagy műanyagból készül, és az orvos helyezi fel a méhszájra. Elméletileg a következő menstruációig benn lehet hagyni, de előfordulhat, hogy gyulladást okoz. A kivételes esetek hányada 100 évre ugyancsak 7.

c/ Újabban Amerikából kiindulva elterjedtek az *intrauterin pesszáriumok* (IUP, az USA-ban IUCD). Ezek műanyagból vagy egyéb anyagból készült, különböző formájú hurkok vagy spirálok, melyeket az orvos helyez fel a méhbe, és itt tetszőleges ideig benn lehet hagyni őket. Hatása nem a terhesség megelőzésében áll, hanem a megtermékenyített petesejt beágyazódását a méhben akadályozza meg. Ez a módszer viszonylag biztos és egyszerű, de okozhat esetenként veszélyes gyulladást is, és előfordulhat, hogy észrevétlenül kicsúszik, vagy esetleg a méhfalon keresztül behatol a hasüregbe. Ezért nem ajánlható minden fenntartás nélkül. Kudarchányad: 100 évre számítva 2,6.

d/ *Kémiai eszközök* (kúpok, golyók, balzsamok stb.) Ezek vagy habot fejlesztenek, vagy elzárják a méhszájat, a közösülés előtt 10-20 perccel kell betenni őket a hüvelybe. Zárként hatnak, és egyben ölik a spermákat is. Hatásuk elégtelen, ezért ajánlatos egyidejűleg más fogamzásgátlókat is használni. Kb. 6 óra után elvesztik a hatásukat. Kudarchányad 100/20.

e/ A nemi érintkezés utáni *hüvelyöblítés* teljesen megbízhatatlan módszer, már csak azért is, mert a méhszáj közelébe jutó ondósejtek azonnal belekerülnek a méhüregbe, ahová az öblítés nem tud behatolni. Mint látjuk, a fogamzásgátlás módjának megválasztása nem egészen egyszerű dolog, ezért legjobb kikérni az orvos tanácsát. Nincs olyan módszer, amely minden esetben ajánlható lenne, a döntésnél figyelembe kell venni a pár sajátos adottságait, a körülményeket. A fiatal házasok számára kedvező a hőmérő módszer (3. sz.) kipróbálása, mert az idő folyamán megismerhetik sajátos ritmusukat. Így azután az egyes szülések között betarthatják a kívánt szünetet, és nem kerül sor váratlan és túl korai terhessegre. Általában az anya könnyebben szül hat gyereket a 22. és 34. éve között, mint négyet 22. és 26. éve között.

A *sterilizáció* azaz a nő petevezetékének ill. a férfi ondóve-

zetékének elkötése olyan műtét, amelyet előzőleg alaposan meg kell fontolni. A katolikus egyház szigorúan tiltja. Ha okvetlenül tanácsos is bizonyos esetekben ez a műtét, jobb vele mégis várni, ha az illető 30 éven aluli, és háromnál kevesebb gyermeke van. A sterilizációnál nem operálnak ki semmit (el-lentétben a kasztrálással), így az illető érzésvilága is sértetlen marad, feltéve, hogy ő maga kívánta ezt a műtétet, és előzőleg alaposan felvilágosították felőle. A férfi sterilizálása sokkal egyszerűbb, mint a nőé, így abban az esetben, ha a férfi beteg, vagy ha közös okok (pl. anyagiak) indokolják ezt a műtétet, akkor jobb, ha a férfi veti alá magát. De a sterilizáció végső soron igen súlyos és végső döntés eredménye, amelyre csak akkor határozza el magát az asszony vagy a férfi, ha valóban nincs más kiút.

Elméletileg a sterilizálás egy újabb műtéttel megszüntethető, de a gyakorlati eredmény igen kérdéses.

A *terhesség-megszakításról* nem akarok itt szólni. Ez *nem* tekinthető a születésszabályozás eszközének. Legfeljebb akkor indokolt csak, ha a terhesség valamilyen módon veszélyezteti az anya életét. (A terhességmegszakítás mint *directa occisio* sohasem megengedett. A *kiadó megj.*)

* E fejezetet a kiadó a szerző iránti tiszteletből érintetlenül hagyta, függetlenül attól, hogy a születésszabályozás ténye és módjai nem mindenben egyeznek a keresztény — katolikus — erkölcsstan normáival. Részletesebb tájékoztatást erről a témáról „A Kiadó utószavá”-ban (111-112. old.) találunk.

„Családi fészek”

A házasság lélektan tudományának hatására az utóbbi időben sokan hajlamosak arra, hogy a férfi és nő közötti szerelmet azonosnak tekintsék a házassággal. Sokan tehát azt állítják, hogy a szerelem gyengülésekor a házasság maga is értelmetlenné válik, és ellenkezőleg: ha nagy a szerelem, akkor minden hivatalos kötöttség nélkül is „szabad házasságnak” tekinthető a kapcsolat. Ezzel szemben mi így érvelünk:

A házasság többnyire (nem mindig) a szerelemből fakad, és kedvező esetben a szerelem élteti és táplálja, de végső soron olyan önálló szervezetté fejlődik, amely majd föléje nő a szerelemnek. A szerelem azt jelenti a házasságnak, amit a nedvesség a fának. A házasság gyümölcse a gyermek. A szülőkkel együttesen ő alkotja a család élő közösségét. De a családhoz tartozik a „fészek” fogalma is. Ezen nem családi házat értek, nem is négy fallal lezárt lakást, hanem azt a helyet, ahol újra és újra összejön a család. A család és az egyes személy viszonya kb. olyan, mint a síké és a vonalé: kétdimenziójú, és olyan „teret” képez, melyben mindennek biztos helye van, olyan „házat”, melyben lakni lehet, olyan „anyaölet”, melyben menedéket lel a kibontakozó élet. Így lesz a család a társadalom élő sejtje, de nem a társadalom szolgája, hanem az értelmét önmagában hordozza. A következőkben szeretném különböző nézőpontokból megvilágítani a család jelentőségét, valamint a házasság és család viszonyát.

Mi szól a házasság mellett?

A házasságot mindig és mindenütt ünnepi eseményként, menyegzővel ünneplik. A házasság ugyanis nem csupán egy nő és egy férfi magánügye, hanem az egész közösséget érinti. Sok esküvői szokás arról tanuskodik, hogy a házasságkötést *halálként és feltámadásként* értelmezték: a menyasszony „meghal”, amikor elhagyja a szülői házat és hajadon barátnői körét, „feltámad”, mikor beköltözik a férj házába és ettől kezdve a férjes asszonyok köréhez tartozik. Felső-Bajoror-

szágban az esküvő napján halotti misét mondatnak, egyes vidékeken a jegyesség ideje alatt halotti inget varrtak, és elkészítették a koporsó deszkáit. Az esketés után az ifjú pár ünnepélyesen körüljárta a családi tűzhelyet és a kutat, és közösen elfogyasztott egy tál ételt. Az ún. legénybúcsú-estén nagy lármával „elűzték” a gonosz szellemeket a háztól. Ezeknek a szokásoknak egy része még ma is él, főleg vidéken.

A család alapítását ún. termékenységi ritusok és termékenységi varázslatok kísérték: az esküvői menet bölcsőt is vitt magával, gabonamagokat szórtak szét, és a párt zöldellő gallyakkal suhintották meg. Németország némely vidékén a termékenység szimbólumaként még ma is kakast ajándékoznak az esküvőre.

A házasságkötésnél fontos szerepet játszik a *hűség fogadalm*a. Az anglikán liturgia szerint a lelkész előre mondja az esketési szöveget, és azt előbb a vőlegény, majd a menyasszony utána mondja:

„Mária, én, János feleségül veszek —
és férjed leszek akár jó, akár rossz napokban, —
akár gazdagságban, akár szegénységben, —
akár betegségben, akár egészségben legyen is részünk,
amíg csak a halál el nem választ minket. —
Kezessedjék erről a hűségem néked!”

Az ortodox esketéskor a menyasszony és a vőlegény egészen keskeny szőnyegen állnak, evvel is jelezve, hogy a házasságban egy harmadiknak nincs helye. Egyes népeknél az esküvő az Istennel kötött szent szövetségnek, ill. Jahvénak Izrael népével kötött házasságának a szimbóluma. Ebből a talajból fakad Krisztus és az Egyház jegyességének „nagy titka” (Ef 5,31) az Újszövetségben. Így vált a házasság — minden világi jellege mellett — „szentséggé”.

Manapság divatos dolog a házasságot lebecsülni: „Ha szeretjük egymást, akkor tulajdonképpen már házasok vagyunk, és az a házasság, ahol nincs szerelem, nem is tekinthető házasságnak.” Legtöbbször teljes csendben kötik meg a házasságot, és néhány barát és ismerős vesz részt az esküvőn.

Ezt a modern felfogást nem lehet egy kézlegyintéssel elintézni. Abból a tényből indul ki, hogy az igazi házassághoz nem elég a házassági szerződés vagy a nagy lakodalom, sokkal fontosabb a pár egészen személyes, igaz és kipróbált szerelmen alapuló döntése. Karl Barth így ír erről: „Ostoba és elavult tévhit, hogy a házasság azonos a házasságkötéssel és a házasságkötés a házassággal. Előfordulhat, hogy két ember há-

zasságot kötött ugyan, mégsem él komolyan vehető házasságban. És előfordulhat az is, hogy a pár nem kötött házasságot, és mégis a házasság törvényei szerint élnek (ha ez az együttélés igen törekeny és veszélyeztetett is). *Nem* a házasságkötés teszi a házasságot házassággá, ez csupán az egymással kötött szövetségnek az érvényesítése és törvényszerű elismerése a környező világ előtt” (Egyházi dogm. 3. k. 4, 253. o.).

A házasság eredetileg — és sokak számára ma ugyanígy — nyilván egész életre szóló feltétlen döntést jelentett, amely után egészen új létmód kezdődött el náluk. „Incipit vita nova” - új élet kezdődik. Ezt az egyszeri eseményt meg kellett ünnepelni, és „szent cselekményként” kellett megülni. Az is világos volt, hogy nem az együttélés és még kevésbé az együtt hálás pusztá ténye képezte a házasság alapját, hanem a kifejezett elhatározás, a közös ígéret. Így fogalmazta ezt meg a római, majd azt követően az egyházi jog: „Non concubitus, sed consensus facit nuptias.” Ugyanakkor évezredek fejlődés folyamán a nő és a férfi közötti érzéki szerelem egyre jobban elmélyült, és önálló jelentést nyert. (A klasszikus ókorban az erotikus szerelem még elég primitív volt.) Kialakult hát két ellentétes létforma: az egyik oldalon a nagy, szenvedélyes szerelem, a másik oldalon a házasság, mint jogi intézmény, melynek egyik fő célja az utódok nemzése, ahol lehetséges volt ugyan a szerelem, de nem tartották feltétlenül szükségesnek. A világirodalom sok remekművében, így pl. a Trisztán-regényben, Jean-Jacques Rousseau „Új Héloise” c. művében vagy Paul Claudel „Selyempipó” c. regényében a nagy, igaz és nemes szerelem áll szemben a szeretet nélküli kötelesség-házassággal. Ez azután a házasság intézményének megvetéséhez, leértékeléséhez vezetett, sőt ahhoz a nézethez, hogy a szerelem csak a „szabad házasságban” tud kibontakozni, tehát az intézményhez nem kötött kapcsolatban (pl. Ellen Key: „Szerelemlről — házasságról”)

Ugyanakkor arra az érdekes felismerésre jutottak, — ahogyan ezt a tényt Wilhelm Reich külön is hangsúlyozza —, hogy minél igazibb és mélyebb ez a „szabad” szerelem, annál inkább vágyakozik a védettség érzése után, annál inkább megköveteli a hűséget és a tartósságot. Továbbá kiderült az is, hogy a szerelmes nő és férfi között valami olyan erő bontakozik ki, mely mindkettőjüket elragadja, mely erősebb náluk, és melynek engedelmeskedniük kell. Ez a bizonyos „harmadik”, ez az erős, magával ragadó érzés tulajdonképpen a házasság lényege, de a külsőségek és az intézményesítettség

megfosztották eredeti értelmétől. Lehet valaki a házasságról alkotott felfogásában akár konzervatív, akár haladó nézetű, el kell ismernie: senkit sem kényszerítenek arra, hogy házasságot kössön, de ha már házasságot kötött, kényszerítik őt a házasság törvényei. Aki házasságot kötött, nem fogja feltalálni vagy újraírni a házasság törvényeit, ahogy az úszó sem kényszerítheti rá saját törvényeit a vízre. Nem a házasság fog a mi önkényünkhöz alkalmazkodni, hanem nekünk kell a házasság önkényét elfogadnunk. Teljes egyértelműséggel nyilatkozik erről M. Picard, amikor így ír: „A házasság objektív tény. A házasságot nem a férfi és nő teremti, hanem a házasság teremti a férfit és a nőt: nem azt teszik amit akarnak, vagy valami névtelen akar; hanem azt, amit a házasság akar tőlük.”

A házasság intézményes mivoltát hosszú ideig megvetették, ma viszont sokan — különösen a fiatalok közül — egyre inkább hajlamosak vagyunk arra, hogy ismét komolyan vegyük a monogám, tartós házasságot. Természetesen nem a régi formában, amikor is az esketés mágikus ténykedés módjára lett volna hivatott megalapozni a házasságot, hanem a menyasszony és a vőlegény közös elhatározásaként, akik vállalták a házasságnak minden következményét, és egész életüket erre teszik fel. Ha egyszer aztán — tiszta fejjel és bátor szívvel — elhatározzák magukat, akkor ezt mindenkinek a tudomására kell hozniuk, nyíltan kiállva a világ elé, hogy a társadalomban is összetartozó emberpárként, házaspárként foglalhassák el a helyüket. „Aki akarja a házasságot, annak el kell ismernie annak intézmény-mivoltát is, és akarnia kell a védelmet és rendet, amelyet számára ez az intézmény nyújt: el kell fogadnia, hogy a házasságkötés ugyan nem hozza létre a házasságot, de ünnepélyesen tudomásunkra hozza a házasság létrejöttét.” (Karl Barth). Lehetséges tehát, hogy a házasság már a házasságkötés előtt kezdetét veszi, és az esketés csupán a közös akarat és elhatározás megerősítése és kinyilatkoztatása. Nem az egymással való hálás (concubitus), hanem a kölcsönös megegyezés (consensus) a házasság alapja, még ha az egyenlőre csak négy szemközt, egy kis szobácskában történik is.

Különösen megkapó az az esketési beszéd, melyet Dietrich Bonhoeffer 1953 májusában küldött a börtönből unokahúgának és barátjának az esküvőjére. „Ne beszéljünk túl gyorsan és megadással isteni elrendelésről és gondviselésről. Mindezekelőtt — és ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni — a ti

teljes egészében emberi akaratotok működik itt, és ünnepli diadalát. A ti magatoktól választott út ez mindenekelőtt, amelyre ráléptek; elsősorban nem is pusztán vallásilag jámbor, hanem evilági dolog, amit elvégeztek, és tesztetek... Hamis jámborkodásba való menekvés volna ha nem így mondanátok: ez a *mi* akaratunk, a *mi* szerelmünk, a *mi* utunk... amikor Isten ma igent mond a ti igenetekre, akaratát adja a ti akaratotokhoz, mikor a büszkeség, ujjongás érzését juttatja nektek, egyben az ő tervének és akaratának az eszközei is vagytok. Isten csodálatos leereszkedéssel mond igent a ti igenetekre, de mikor ezt teszi, valami egészen újat teremt: a ti szerelmeitekből megteremti a házasság szentségét. Isten vezesse a házasságokat. A házasság *több* mint egymás iránti szerelmeitek. Nagyobb méltóságú és erejű: Isten szent alapítványa, mely az emberiség örök fennmaradását szolgálja. Szerelmeitekben ti ketten egészen magatok vagytok a világon, a házasságban azonban a nemzedékek láncolatának egy szeme lesztek, a házasság által felelősként és pedig emberi felelősséggel álltok bele a világba.”

A társi viszony

Manapság sokat beszélnek — talán túl sokat is — a társi viszonyról. Mi a társi viszony tulajdonképpen? A partner-fogalom a játékok nyelvéből ered, és a sakkpartin vagy teniszeccsen való közös részvételt jelenti (játéktárs, sporttárs). De a hegymászáskor is társak indulnak együtt útnak, vagy üzletkötéskor is üzlettársak vesznek részt a vállalkozásban. Mindkét fél egyformán értékes, és azonos jogokkal rendelkezik. Közös felelősek a játszma kimeneteléért és egyben *egymásért*. Aki hegymászó társát cserbenhagyja, hűtlenül és becstelennül cselekszik, ugyanezt teszi, aki a játéknál csal. A játszma, a parti, amelyben ketten vesznek részt, és amely társakká teszi mindkettőjüket, egyben meghatározza a játékszabályokat is, és megteremti a társas viszony „rendjét”. A mi esetünkben, Max Picard kifejezésével élve, „a házasság objektív jelenségéről” van szó. A társas viszony fogalma egyébként mint a demokrácia egyik sajátos alapelve a politikában is nagy szerepet játszik.

— Társas viszony a *házasságban* mint adott valóság azt je-

lenti, hogy a házastársak teljes értékű és egyenjogú társnak tekintik egymást, és közösen vesznek részt házastársi személyiségük kialakításában. A nő és a férfi teljes jogú társak, elmentésben a régi értelemben vett házassággal, amelyben a férj uralta az egész családot. A mai házasság belátást és türelmet követel meg, tehát olyan magatartást, melynek során „az egyik fél elismeri, komolyan veszi és tiszteli a másik fél emberi méltóságát” (Iten), vagy „lehetővé teszi a másik fél számára, hogy megtalálja önmaga szabadságát, hogy megőrizze személyiségének rejtett titkait, legbelső szféráit” (Guardini).

A társas viszony a házasságon belül valami egészen különleges dolgot jelent: azt, hogy a férfi a feleségét mint *nőt* elfogadja és szereti, minden számára megfoghatatlan tulajdonságával együtt, mely tulajdonságok néha talán az idegeire mennek. Ő az a nő, aki törődik veled, te férfi, aki csupán-férfiúi mivoltodból egy másik világba vezet, emberibb férfivá, férfiasabb emberré tesz. És a nő a férjét *férfiként* elfogadja és szereti, mindazon tulajdonságaival együtt, melyek idegenek számára, melyek taszítják, melyek félelmet keltenek benne. Mert mindezek ellenére ő az a férfi, akit neked teremtettek, asszony, aki megszabadít csupán-női mivoltodtól, és aki segít neked, hogy mint nő teljes ember, „női ember” legyél.

De még többről van szó. Mint ahogy minden férfi szervezte női hormonokat is termel, és pl. a férfinak is vannak mellbimbói, úgy „női lelke” is van, melyet „anima”-nak neveznek. De a női test is termel férfi-hormonokat, és a nőnek is van „férfi-lelke”, melyet „animus”-nak neveznek.

Ha egy férfi nem akarja elismerni „animáját” (melyet legtöbbször az anya egyénisége határoz meg), hanem tudat alá szorítja azt, akkor előfordulhat, hogy éppen onnan, a tudat alól fogja őt ez az anima észrevétlenül befolyásolni: ez az anima mint egy idegen, ismeretlen hatalom fog uralkodni rajta, „nőiesen” avagy túlérzékenyen reagál majd, vagy szolgai módon alárendeli magát, különösen akkor, ha animáját öntudatlanul feleségére vetíti ki, akit azután felruház minden női erénnyel.

Az is előfordul, hogy a nő a tudat alá szorított „animust” hasonló módon egy férfire vetíti ki, akit azután a férfiaság megtestesülésének tekint, akkor is, ha az illető egyáltalán nem férfias. Vagy a nő az elfojtott „animus” megszállottja lesz, ami a túlzott intellektualitásban, vitatkozáskedvben és akaratoskodásban nyilvánul meg. Az animus néha a bölcsek-kövének bizonyul, ez sugalmazza az illető asszonynak, hogy

mi a jó és mi a rossz, hogy „kell” viselkedni stb. Számolnunk kell mind a kétféle esettel, ahogyan erre a modern lélektani elemzések felhívják a figyelmünket. Ennek az érzésnek az a végső célja, hogy az asszony elfogadja „animusát” és a férfi az „animáját”, és ezáltal „egész” emberré váljon. Ez az egyéniséggé válás folyamata.

Mindaddig, amíg az animust és az animát elfojtják, tudat alá szorítják, addig a tudat idegennek, sőt „ellenségesnek” tekintti azt. Igazi „árnyakká” válhatnak, ahogy azt leírtuk, és kiválthatják a „nemek harcát”.

Egészen más lesz a kapcsolat, ha a férfi nemcsak a nőieset keresi a feleségében, és nemcsak azt szereti, hanem a férfias vonásait is elismeri, elfogadja, becsüli és szereti. Ezáltal a nő úgy érzi majd, hogy elfogadják és helyeslik az aktivitását és agresszivitását, nem kell, hogy ezeknek külön bizonyítékát adja, hiszen a férje őt megerősíti mind nőiességében, mind másodlagos, férfias tulajdonságaiban. Ugyanígy a férfi is örül, ha a felesége nemcsak a férfias tulajdonságait ismeri el és szereti, hanem felfedezi és elismeri nőies vonásait, megnyilvánulásait is. Egyszerre megszűnik a férfiatlanságát illető aggodalma, a „kasztrációs félelem”, a kisebbségi érzés, hogy titokban női lélek lakozik benne, és a törekvés, hogy azért is férfiasnak mutakozzon, sőt 150 %-osan férfinak. Ha a szeretett feleség így szól hozzá: „A nőies tulajdonságaiddal együtt szeretlek, az érzékenységeddel, a gyöngédségeddel és a megértésseddel, a csaknem anyai gondoskodásoddal együtt, amellyel alkalomadtán körülveszel,” akkor úgy érzi, elfogadják őt, úgy ahogy van, hogy felesége megteremtette neki „azt a bizonyos helyet, ahol teljesen önmaga lehet” (Guardini). Így a nő és a férfi társas viszonya nemcsak az egymás iránti külső, látható magatartásban mutatkozik meg, hanem a legrejtettebb és legtitkosabb megnyilvánulásaikban is. Ez a társi jó viszony megóvja őket attól, hogy azt az „előírt”, a hagyományos férfi ill. női szerepet játsszák el egymás előtt, mely a rossz regényekben és közhelyszerű nézetekben fordul elő, és lehetővé teszi számukra, hogy teljesen önmaguk lehessenek, alkotóak és szabadok. Hiszen minden házastárs úgy szereti a másikat, ahogy az van, minden sajátosságával, egyszeri és megismételhetetlen személyiségével együtt.

— Itt kell beszélnünk a *vegyesvallásúak házasságáról*. A vegyesvallás tíz-húsz évvel ezelőtt még komoly akadályt jelentett, ma már szerencsére más a helyzet. A legújabb püspöki nyilatkozatok (Svájcban 1970. X.1. óta) elismerik, hogy a

nem-katolikus szertartás szerinti házasságok is érvényesek, és a katolikus esküvőnél megengedik a nem-katolikus lelkésznek, hogy imáival, beszéddel, könyörgéssel közreműködjön. A gyermek vallásos nevelését illetően a katolikus házasság megígéri, hogy mindent megtesz, ami számára a nem-katolikus házastársának vallási meggyőződésének figyelembevételével a házastársi közösség veszélyeztetése nélkül lehetséges. Ez azt jelenti: hajlandók mindent őszintén megbeszélni, valamint meghallgatni és méltatni a házastárs indokait és meggyőződését." Egyébként a különböző vallású jegyes- és házaspárok, kinyilváníthatják azt a kívánságukat, hogy mindkét egyház részéről közös lelkigondozói szolgálatot szeretnének. A vegyesvallásúak jó házasságának a titka az, hogy mindkét fél tisztelje a másik vallási meggyőződését, és a keresztény hit egyenjogú kifejezőjének tekintse azt. Szemellenzős és makacs természetű felek inkább ne kössenek másvallásúval házasságot. Továbbá óvakodjunk attól, hogy minden házasságbeli nézeteltérést a társunk vallására vezessünk vissza. Ezek a nézeteltérések ugyanúgy előfordulhatnak azonos vallásúak között is. Végül pedig ügyelni kell arra, hogy a családok ne avatkozzanak bele a fiatal pár vallási problémáiba. Hiszen ebben az esetben is érvényes, hogy a házasságkötéskor „elhagyjuk apánkat és anyánkat és házastársunkhoz csatlakozunk." Én magam is igen sok „vegyesházasságot" ismerek, melyek igen tartósnak bizonyultak, és melyekben a házastársak vallási közössége és a gyermekek vallásossága is szilárd.

(A vegyesvallásúak házasságáról l. Dr. Liptay György cikket: „Erősebb, ami összeköt, mint ami szétválaszt" Szolgálat 47. sz. 48-54. o. A kiadó megj.)

— A családban nemcsak a férj és a feleség alakít ki társas viszonyt, hanem a szülők és a gyerekek is. Régebben a nevelés fő célja az volt, hogy engedelmességre tanítsák a gyermeket. Sőt, többhelyütt istenkísértő módon még azt is állították, hogy a gyermek akaratát „meg kell törni". Ma már abban látjuk a nevelés célját, hogy a gyermek tanuljon meg szabadon élni, és hogy legyen saját akarat, melyet következetesen, érett módon tud majd megvalósítani. Ezt természetesen nem érhetjük el kioktatással és intéssel, hanem csak akkor, ha gyermekünk partnerei leszünk, ha mindig éreztetjük velük a szeretetünket, megbecsülésünket, de egyben megtanítjuk őket arra, hogy a mi akaratunkat is elismerjék, ha az szükséges; egyszer mi engedünk belátásból, egyszer pedig ők, közös erényünk legyen a *jobb belátás*. A legtöbb szülőnek nehezebb

esik belátnia, hogy a gyerekek igaza van, pedig ez a nevelés alapja. Csak így tanulja meg a gyerek a szülők igazának a méltányolását. Természetesen a szülők és a gyermekek partneri viszonya nem teljesen egyenértékű, nem „szimmetrikus”. Fontos, hogy az anya és az apa méltányolja a gyermek egyéniségét, emberi méltóságát. A gyermeknek mindig éreznie kell, hogy komolyan veszik, akkor is, ha dacoskodik. Ha a tapasztalt hegymászó tapasztalatlan társsal indul túrára, akkor tekintettel kell lennie rá, tanácsokat kell adnia neki, és szükség esetén erőszakkal is vissza kell tartania a könnyelműségektől, mégis egyenrangú partnernek kell tekintenie társát. Hasonló a viszony a szülők és a gyermekek között.

— A *testvérek között* is partneri kapcsolat áll fenn, és ez a kapcsolat annál jobb, minél barátságosabb a viszony a szülők és a gyerekek között. A legidősebb fiúgyermek pl. igazi zsarnoknak bizonyul majd kistestvéreivel szemben, ha a szülők állandóan fegyelmezik, leckéztetik őt, viszont ha a szülők partnernek, barátnak tekintik, akkor ő is így fog viselkedni a testvéreivel szemben.

— A társas viszony különleges formái állnak fenn nemek szerint a családtagok között. Anya és fia, apa és lánya, fivér és nővér más kapcsolatot alakítanak ki egymás között, mint anya és lánya, apa és fia, vagy hasonló nemű testvérek. Az ilyen kapcsolatok nyíltsága, magától értetődősége, és a közöttük kialakult magatartásformák nagy befolyással vannak a későbbi párválasztásra, valamint a hasonló neműekkel való kapcsolatra. A nagy családok egyik erénye, hogy alkalmat nyújtanak ilyen első párválasztási kísérletekre.

A *szabadság* igazi iskolája az, ha a családon belül minden irányban helyes partneri kapcsolatok alakulnak ki. Meg kell tanulni, hogy nincs korlátlan szabadság, hogy minden szabadság bizonyos renden alapul. A legegyszerűbb formája talán így fogalmazható meg: „Minden egyes ember szabadsága ott szűnik meg, ahol a másiké elkezdődik.”

Házasság és barátság

A házasság nem „kettesben gyakorolt önzés”, ezért normális esetben a barátság is hozzá tartozik a házassághoz. A baráti kapcsolatok új életet visznek a házasságba, kritikus pillana-

tokban nagy segítséget jelentenek, és bevonják a házaspárt egy nagyobb közösségbe.

Ideális esetben házaspárok kötnek barátságot egymással. Felbecsülhetetlen értékűek az ilyen barátságok, nemcsak a hasonló korúak között, hanem a különböző generációknál is.

Emellett a férjnek is vannak barátai és cimborái (olyan kifejezés ez, melyet a feleség nehezen ért meg), és a feleségnek is barátnői. Ezek az inkább egyoldalú barátságok is szükségesekek. De nem szabad sok időt elvenniük a házastársak közös idejéből, és nem irányulhatnak valamely házastárs ellen. Aki hetente több mint egy estét (kivételes esetekben esetleg kettőt) a barátaival tölt, az menekül a házasságból. Aki a „barátjánál” panaszkodik a feleségére, vagy pocskondiázza a női nemet, az házasságtörést követ el!

A legbonyolultabbak a férjes asszony és nőtlen férfi, ill. a nős férfi és a hajadon közötti barátságok. Lehetséges-e egyáltalán ilyen esetekben „tisztá” barátság? Tisztának csak akkor nevezhető, ha tudatában vagyunk annak, hogy a férfi és a nő között mindig ott van az erotikus feszültség, ha ügyelünk erre, ha szilárdan elhatározzuk, hogy nem titkolunk el semmit házastársunk előtt. Addig, amíg a házastársunk is részt vehet ebben a barátságban, amíg minden szót hallhat, minden mozdulatunkat láthat, és tudhatja a legtitkosabb érzéseinket is, addig nem lehet az ilyen barátság ellen semmi kifogás. Ha azonban arra vágyunk, hogy a baráttal vagy barátnővel kettesben legyünk, ha a házastársunkkal már nem tudunk nyíltan és szabadon beszélni erről a másíkról, akkor veszélyessé válik a kapcsolat, és legjobb azonnal véget vetnünk neki. „Ha a jobb szemed bűnre csábít, szúrd ki!” A kétes esetekben mindig gondoljunk erre az arany szabályra: úgy közeledj minden asszonyhoz, ahogy egy másik férfitől elvárod, hogy feleségedhez közeledjen.

A házasságbeli erények egyik legszebbike a *vendégszeretet*. Nem kell ilyenkor nagy lakomát készíteni, a legegyszerűbb étel is jó, ha a hangulat szívélyes. A házaspárokkal és egyedülállókkal való társas együttlét gazdagítja életünket, és egészen fontos kultúrtényező is egyben. A vendéglátóknak kell ügyelniük arra, hogy a beszélgetés színvonala ne süllyedjen le, ne az olcsó viccek és pletykák töltsék ki az estét. A szellemes flört nyílt játékként élénkítőleg hathat az egész társaságra, viszont az ostoba személyeskedések csak rontják a hangulatot.

Család és hivatás

A hivatásra lényegesen kisugárzik a család. A hivatáson keresztül a család hat a társadalomra. Gyakran még ma is azt gondolják, hogy a férfi dolga a munka, a nő pedig „csak” a háztartásért felelős. Vagy másként szólva: a férj keresi a pénzt, és az asszony adja ki.

Ehhez két megjegyzésem lenne: először is a háztartás ugyanolyan fáradságos, igényes és fontos, mint a férfi bármely munkája. Másodszor a családi légkörnek és a házastársak egymáshoz való viszonyának nagy szerepe van abban, hogy a férj *hogyan* végzi a munkáját. A házasember általában kitartóbb, meggondoltabb, a nőtlen férfi gyakran vállalkozóbb szellemű és odaadóbb. A boldogtalan házasság viszont gyakran ingerlékeny és zárkózott, mint felettes uralkodnivaló és szeszélyes. Hogy a feleség mennyi ötletet, ösztönzést, bátorítást adhat férjének a munkájához, mennyi erőt és megújulást a napi feladataihoz, egyáltalán: mennyi önbizalmat és belső biztonságot, azt aligha foglalhatjuk szavakba. Sokszor a férj észre sem veszi ezt, csak akkor tudatosodik benne fájdalmasan, ha már a felesége nincs többé... A hivatás mindkét fél ügye, még akkor is, ha pl. a férjnek olyan technikai vagy tudományos foglalkozása van, melyhez a feleség nem sokat ért. Esetleg pont fordítva: a feleség tudományos érdeklődésű, és a férj igyekszik utolérni, megérteni a feleségét.

A hivatás hasonló szerepet játszik a férfinál, mint a nőnél a gyerek. A gyermek is mindkét szülőé, de az anya a „kivitelező”, és neki különleges felelőssége van. Meg kell azonban jegyeznünk: a házasság kárt szenved, ha a feleség *csak* anya akar lenni, és elhanyagolja a férjét, de akkor is, ha a férfi csak a munkájával törődik, a feleségére alig szán időt, nem törődik személyes ügyeivel, hangulataival. Sok férj azért halmozza a munkákat, mellékfoglalkozásokat, hogy meneküljön a megoldatlan házassági problémák elől. Ha valaki azt állítja, hogy az ilyen férfi meghatóan gondoskodik a családjáról, hiszen annyit dolgozik, akkor nem következtet helyesen. Hermann Oeser joggal mondja: „Fontosabb, hogy idővel ajándékozzuk meg házastársunkat, mint sem pénzzel”. Az elfoglalt férfiak pedig szívleljék meg Herbert Eisenreich egyik könyvének címét: „Miből élünk, és mibe halunk bele?”

Jóléti társadalmunkban időszerűvé vált még egy másik kérdés is: a nő hivatásszerű és munkaviszonyi tevékenysége. Ré-

gebben a dolgozó nő kivételnek számított. Ma az NSZK-ban az asszonyok 30 %-a dolgozik, ezeknek 36,4 %-a férjnél van. A dolgozó nő, a dolgozó feleség tehát ma már az élet valóságához tartozik. Ehhez néhány megjegyzés: az anyai és házi-asszonyi hivatás természetesen ma is teljes értékű és igen igényes hivatás. Aki ezt betölti, az általában nem keres más munkában kielégülést. Sok asszony azonban valami másra vágyik, elégtelennek érzi a házimunkát, szenved attól, hogy hosszú éveken át megszerzett szakmai képzettségét parlagon heverteti. Ha viszont az asszony csak a pénz miatt szeretne munkát vállalni, tisztáznia kell önmaga előtt, hogy valójában létszükséglet-e az ő keresete, vagy csak arra szolgál, hogy valamilyen kétes luxust engedhessen meg magának? Ki kell számítani, hogy mennyi a tiszta nyereség (ha levonja az óvodára, bölcsődére és háztartásra fordított összegeket), hogy megéri-e munkába mennie? Ha a gyerekek még nem iskolás korúak, akkor csak végső szükség esetén ajánlatos hogy az anya munkát vállaljon, és másra bízza a gyereket.

Hosszú időn át arra irányult a nők becsvágya, hogy bebizonyítsák: ugyanúgy meg tudják állni a helyüket a kereskedői, technikai vagy tudományos pályákon, mint a férfiak. Nagy vívmányt jelentett, hogy a múlt században a nőknek is megengedték a főiskolák látogatását. Ma már másként teszik fel a kérdést: vannak-e olyan pályák, melyeken a nők *jobban* megállják a helyüket, mint a férfiak, és olyanok, melyekre a nők sajátos női mivoltukban alkalmasabbak? Tapasztalat szerint a gyermeknevelés, betegápolás terén eredményesebben működnek mint a férfiak. De megállapíthatjuk azt is, hogy az orvosnő másként gyakorolja hivatását mint férfi kollégái, a gondozónő másként mint a gondozó, az osztályvezető másként mint az osztályvezetőnő. Így minden egyes esetben megfontoljuk, hogy az orvos vagy orvosnő, a lelkész vagy lelkész-nő, az ügyvéd vagy ügyvédnő tudna-e jobban segíteni.

A gazdasági élet területén ugyanarra a munkára egyaránt alkalmaznak férfiakat és nőket is (legfeljebb a nőt rosszabbul fizetik, mint a férfit), és elégedetten állapítják meg, hogy a nők ugyanazt tudják teljesíteni, amit a férfiak. Lélektanilag ez az eljárás a minőségekkel adott lehetőségek hallatlan pazarlását jelenti: egyik esetben túlerőltetést, a másikban pedig a tehetségek fel nem használását. Nemcsak kisebb beosztásokról van itt szó, hanem a felsőbb pozíciókról is. Egyszerűen nem engedhetjük meg magunknak, hogy egész életünket a férfiak tervezzék és vezessék, és csak itt-ott, elszórtan kerül-

jenek nők felelős pozíciókba. Sokkal inkább arra kellene törekedni, hogy a férfiak és a nők egyenjogú társként, kölcsönös megértésben dolgozzanak egymással, éppen a tervezés és a törvényhozás területén. Ha a nők döntő módon résztvesznek a civil- és büntetőjog újjáalakításában, a gazdasági- és szociális rend tervezésében, valamint a katonai költségvetés kritikájában, akkor jelentősen megváltozik majd nemzeti és nemzetközi ügyeink állása. Lehetséges, hogy a gazdaság „vastörvényei” majd hajlékonyabbakká válnak, és a környezetvédelem kérdésének fontosságát is jobban felismerik. Mindenesetre ne feledjük el, hogy a nő és a férfi együttesen jelentik az *embert*.

Pénz és lelkület a házasságban

A férj és feleség egy test és lélek, és ez az anyagi lehetőségeikre is vonatkozik. Nem úgy áll a dolog, hogy a „férfi megkeresi, az asszony meg elkölti a pénzt”, és az sem jó, ha a férfit mindig arra emlékeztetik, hogy a házasságba az asszony hozta a pénzt... A házasságban mindenki a közösért dolgozik, és közösen határozzák el, hogy mik a szükséges kiadások.

Nem igaz, hogy — amint ezt állítólagos szakértők mondják — a házasságban a legtöbb vita a pénzkérdés körül forog. Ez azonban mégis az a terület, ahol az önzés, keserűség és öntudatlan bosszúvágy kitombolhatja magát. Ha a férj apróbb részletekben adja feleségének a háztartási pénzt, akkor valószínűleg kisebbségi érzését ellensúlyozza ezzel, és így akarja éreztetni „hatalmát”. (A világ- és családtörténet kis és nagy zsarnokai súlyos kisebbségi érzéssel küzdöttek!) Ha a feleség férje szemére veti, hogy a fizetési napon túl keveset hozott haza, és a szomszédot emlegeti példaként, aki többet tudott előteremteni, akkor emögött csalódás és gyűlölet rejlik, talán azért, mert szexuális téren kielégítetlennek érzi magát, vagy azért, mert ő maga nem tudja elfogadni saját női mivoltát.

Egyáltalán: a gazdálkodás az a terület, ahol a legjobban kiderül, milyen a házastárs jelleme. Aki mindig egész keresetét elköltötte, megszokta, hogy előlegekből vagy adósságokból éljen, aki a kiadások megszervezésénél mindig a legelőnyösebb lehetőségekkel számol csupán, és az előre nem látható balszerencsére nem gondol, az a házasságban is rosszul jár:

vagy összeütközésbe kerül élete párjával, vagy együtt mennek tönkre.

A jegyespároknak nagy és veszélyes kísértést jelent a részletfizetéses hitel lehetősége. Ha aztán előre nem látható körülmények miatt nem tudják megfizetni az esedékes részletet, akkor elvesztik az egész berendezést, a már kifizetett darabokat is, és az anyagi csődöt követi az erkölcsi; ilyenkor ugyanis a házastársak kölcsönösen könnyelműséggel és nagyzólással vádolják egymást. „Ha közületek valaki tornyot akar építeni, először leül, és kiszámítja a költségeket, meggondolja, hogy van-e pénze a kivitelezésre.” Ugyanígy a jegyeseknek is pontos képet kell alkotniuk arról, hogy mi szükséges a házassághoz. A legtöbb városban van háztartási tanácsadó szolgálat, mely minden jövedelmet és minden különleges helyzetet figyelembe véve, javaslatokat dolgoz ki a jövődő háztartás számára, és kiszámítja hozzávetőlegesen a szükséges összeget. Semmi sem tanítja meg úgy egymás érdekében és egymással közösségben gondolkodni a férjet és a feleséget, mint a közös háztartás. Ha a feleség elhallgat valamilyen kiadást a férje elől, vagy ha férj nem számol be valamilyen új szerzeményéről, akkor mindketten a hűtlenség útjára lépnek. „Az én pénzem”, az „én szükségleteim”, az „én magától értetődő jogom” — ezek a fogalmak nem léteznek a házasságban. A fiatal házaspároknak meg kell hát tanulniuk, hogy ne „én”-t mondjanak ezentúl, hanem „mi”-t. Az én cigarettám nem fontosabb, mint a feleségem sálja vagy kölnivize, és mindkettő mellékes, ha a születendő gyermek kelengyéjéről van szó.

A házasságban a pénzt nem lehet elválasztani az értelemtől, szellemtől: a kiadások sohasem „maguktól értetődnek”, nem a „dolgok természetből eredők”; mindig a szellemiség kifejezői is, megmutatják a fiatal pár életstílusát és vallási meggyőződését is. A boldog házasságban élő férj sokkal jobban keres, többet hoz haza mint a boldogtalan; a boldog házasságban élő feleség sokkal kevesebbet költ. Sok kiadás csupán a férj vagy a feleség keserűségének a kiegyenlítő ellensúlyozása. Vagy csak azért ajándékozzák meg egymást, mert nem tudnak mást nyújtani házastársuknak. Megfordítva: az igazi jó házasságban csak növekszik az összetartozás érzése, ha nagy anyagi gondok szorongatnak.

A családi kiadásokat és bevételt nem csupán „kereskedelmi szempontok” határozzák meg; a család költségvetése mindig kifejezi egyben a család szellemét is, és a házastársi közösség, a „szeretetközösség” szolgálatában áll. Inkább mondjon le a

háaspár ruháról vagy bútorról, csak hogy a gyerekekkel nyaralni mehessen, vagy rájuk több időt szánhasson. A férj mondjon le inkább a jól jövedelmező mellékfoglalkozásról, ha így több ideje jut a felesége és a gyermekei számára. Azok a férfiak, akiket nem a szükség kényszerít az állandó túlórázásra, de egész erejüket és idejüket mégis az üzletre, hivatalra fordítják, azt állítván, hogy mindezt „a gyermekek jobb jövője érdekében” teszik, csak ártanak a gyermeküknek, mert az így apa nélkül nő fel. Mit használ a gyereknek a jó vastag takarékkönyv vagy az egyetemi képzettség, ha sohasem látták apjukat vidámnak és kiegyensúlyozottnak? A pénzt és képzettséget később is megszerezheti az ember, nem ebből áll a boldogság; de az édesapát és az ifjúságot nem pótolhatja semmi.

A lelkiület mindenekelőtt az adásban mutatkozik meg. Az a gyermek, akit arra neveltek, hogy mindenét ossza meg másokkal, aki otthon azt látta, hogy a szomszédoknak is jutott mindig egy darab kalács, egy pár szál virág, hogy még a nehéz hónapokban is félretettek a rászorulóknak egy-egy összeget, az a gyerek valami sokkal fontosabbat sajátított el, mint ami bármely főiskolán valaha is megtanulható!

A tudatalatti szerepe a gyermekek és a szülők között

A háaspár egy egész életre szólóan kötött szövetséget egymással, a gyermek pedig ennek a szövetségnek a „gyümölcse”; de ez a „gyümölcs” arra hivatott, hogy idővel megérjen, leváljon a család testéről, és önálló személyiséggé alakuljon. Ez a nevelés egyik fő célja is. Nem vagyok illetékes nevelési kérdésekben, mégis szeretnék itt a szülő—gyermek kapcsolat néhány kérdéséről szólni, melyeknek sem a szülők sem a gyermekek nincsenek tudatában. A szülők nem a kimondott szavakon és a tudatos magatartáson keresztül hatnak elsősorban a gyermekükre, hanem azon „egzisztenciális erőterén” keresztül, amely öntudatlanul alakul ki a szülők és a gyermekek között, és amely huszonnégy órán keresztül meghatározza magatartásukat. Ezen öntudatlan szülői magatartás gyakran hibás, és a gyermeki magatartás zavarai erre vezethetők vissza.

„*Elhagyatottság*”. Megfigyelték, hogy azok a csecsemők, akiket mindjárt a szülés után — vagy még rosszabb esetben az anyánál töltött néhány hónap után — egy orvosi-higiéniai szempontból ugyan kifogástalan, ámde szeretet nélküli csecsemőotthonba adnak, bizonyos idő után rendszeresen megbetegednek, és 3-5 hónap eltelte után súlyos életúntságba esnek, mely esetleg a csecsemő halálához vezethet. Ha azonban a csecsemőt még a válság jelentkezése előtt visszaadják az anyának (vagy az anyát szeretetteljesen pótló gondozónak), akkor megszűnnek a súlyos zavarok.

Ezek a fenti súlyos eseteken kívül a kevésbé súlyos esetek egész sora figyelhető meg: egyes esetekben az anya gyakran van távol a csecsemőtől, esetleg dolgozik, és csak este jön haza, esetleg természeténél vagy a körülményeknél fogva nem elég gyöngéd, sőt kimondottan hideg a gyermekéhez. Előfordul az is, hogy a maga nemében jó és gyöngéd az anya, de a gyermek különösen érzékeny, és sokkal több gyöngédséget igényel az átlagnál. Valójában viszont nem a gyermekkel együtt töltött órák száma a döntő, hanem az együttlét *minősége*: odaadó figyelmesség, ahogyan ránéz és ránevet a gyermekre, gyöngéd szavak és gesztusok, játszani a gyermekkel és érdeklődni a legújabb játékaik iránt. Ha nem kapja meg a gyermek olyan mértékben a szülői figyelmet és gyengédséget, ahogyan azt igényli, akkor hamarosan úrrá lesz rajta az elhagyatottság érzése. Későbbi élete során azután állandóan gyötörni fogja a számára érthetetlen és legyőzhetetlen félelem, hogy egyedül marad, elhagyják, nem értik meg, azaz elhagyatottsági zavartságban szenved majd. Ennek látszólagos ellentéte, a gyermek túlzott kényeztetése, ugyanerre az eredményre vezet, mert a gyermek igen helyesen megérzi, hogy a kényeztetés gyakran csak a szülői hidegséget próbálja leplezni. Ma már a legtöbb idegbajt és bizonyos fokig a tudathasadás néhány formáját is erre az elhagyatottsági zavartságra vezetik vissza, és a kezelés röviden szólva abból áll, hogy az illető a pszichoterapeuta iránti feltétlen bizalmán keresztül megtanul bízni a többi emberben is. Az elhagyatottság érzése nemcsak lelki bajokat válthat ki, hanem testieket is. Így pl. idült meghűlésben szenvedő gyermekeknek, akik mindig náthások, köhögnek, állandóan a torkuk fáj, gyakran érzelmileg szegény az anyjuk, és nem képes gyöngédséget adni nekik, vagy éppen helytelen módon adja a gyöngédséget. Egy gyermekorvos igen találóan így fejezte ezt ki: „Egy gyermek nem a huzatban fázik meg, hanem a hidegszívú anyánál.”

A szülők házassága. A szülők jó házassága a gyermeki egészség legfőbb feltétele. A házaspár egyetértése, összhangja közvetlenül hat a gyermekre: az védettnek, boldognak érzi magát. Az anya és az apa sokkal inkább képesek a boldog házasságban a mások iránti szeretetre, sokkal kiegyensúlyozottabbak és derűsebbek, és ez kisugárzik a gyermekekre is. Nagyobb gyermekeknél a szülők jó házassága például szolgál: „Én is ilyen boldog házasságban szeretnék majd élni.” És ha majd egyszer az ő házasságukban lépnek fel nehézségek, így fognak gondolkodni: „Apa és anya is sok nehézséggel küzdött annak idején, de közös bátorsággal legyőzték az akadályokat, és mindannyian jól éreztük magunkat a családban.”

Ha viszont a szülők és a gyermekek kapcsolata állandóan feszült, akkor a fenti pozitív tényezők mind hiányoznak majd a gyermeknél. Úgy érzi majd, hogy olyan magányos sziklán áll, melyet minden percben ledönthet egy földrengés, állandó félelemben fog élni, mely azután betegséget válthat ki. Vagy teljesen magába zárkózik, vagy a családon kívül keres támaszt, és ez gyakran igen kérdéses megoldás. Tudjuk, hogy milyen nagy szerepet játszik a szülők rossz házassága, a feszült családi légkör a bűnözők és a kábítószer-élvezők esetében. Már Ágoston megmondta: „A szülők élete könyv, melyet gyermekeik olvasnak.” Többnyire inkább öntudatlanul.

Kimondott családi viszályok esetén súlyosbítja a helyzetet az a tény, hogy a szülők harcában a gyermeknek is állást kell foglalnia, gyakran mindkét szülő megpróbálja a maga „táborába” vonni a gyereket. Az ilyen pártoskodás természetesen rossz hatással van a gyerekekre. Gyakran láthatunk olyan gyerekeket, akik elismerésre méltó tárgyilagossággal állnak a szülők között, és mindkét félnek szemébe mondják, hol követett el hibát. Az ilyen gyerekek gyakran a házassági tanácsadó szerepét játsszák, és segíthetnek a konfliktusok megoldásában. De ez a megfontolt állásfoglalás többnyire túlzottan igénybe veszi a gyerekeket: a szülők házassága nem nyújt támaszt és biztonságot nekik, hanem csak kockázatot, nem szilárd szikla, hanem ingó kődarab, melyet a gyerekeknek kell valahogy egyensúlyban tartaniuk.

A szülők és gyermekek viszonyát bonyolítja még az a tény, hogy a gyermekek öröklik a szülők tulajdonságait, és ezért sokszor hozzájuk hasonlóan viszonzozzák benyomásaikat. Anélkül, hogy az öröklést mint „megváltozhatatlan sorsot” ítélnénk meg, ügyelnünk kell arra, hogy ne csupán lélektaninak tekintsük a problémákat, hanem az egyes személyiség

egészét valamint a házasság különböző tényezőinek egészét is figyelembe vesszük.

A gyermek és a szülői neurózis. A kérdés egy másik oldalát világítja meg Horst-Eberhard Richter. Az ő könyvének szülők, gyermekek és neurózis témakörben mozgó gondolatait próbálom itt röviden felvázolni.

Az eddigi fejtegetéseinkkel ellentétben Richter a szülők problémáit boncolgatja, és azt kérdi: Mit keresnek a szülők tulajdonképpen a gyermekeikben? Milyenek a gyermekükre vonatkozó öntudatlan fantáziaképeik? Már a házasság előtt kialakul a leendő szülőkben az „eszményi gyermek” képe. Ha azután a házasság nem felel meg a várakozásaiknak, a gyermek eszményképe még nagyobb szerephez jut, és a gyerekek arra szolgálnak majd, hogy a szülők saját életének csalódásait kiegyenlítsék, boldogtalanságukat ellensúlyozzák.

Így válhat a gyermek *a másik társ pótlékává*. Az apa vagy anya, fivér vagy nővér képét vetítik ki a gyermekre, mégpedig annak megfelelően, hogy milyen volt ez a kapcsolat a valóságban, tehát szeretetként vagy gyűlöletként. Ez azután megrontja a szülő és a gyermek közötti kapcsolatot: a gyermek szenved amiatt, hogy a nagybácsi vagy a nagymama „képmásaként” szeretik vagy gyűlölik őt a szülők. Még súlyosabb eset, ha az egyik szülő a gyermeket a hiányzó házastársal azonosítja, vagy éppen „eszményi házastársnak” nyilvánítja, és valódi házastársával szembeállítja. „Ha a férjem is olyan jellemes lenne, mint a fiam!” vagy pl. a férj a feleségét serdülő, bimbózó lányával hasonlítja össze, és ezt a fiatal lányt rajongja körül. A kislányban ezáltal feltámadó erotikus érzések igen hátrányosan is hathatnak. Előfordul az is, hogy a gyermekben felismerjük házastársunk családjának gyűlölt tulajdonságait, és ennek megfelelően bánunk vele.

Lehet azután a gyermek a szülői „én” valamely tulajdonságának megtestesülése is. Ilyenkor mindig magunkat keressük a gyermekben, és ezáltal elnyomjuk annak saját egyéniségét. Alig mondott a gyermek valami sajátos, egyéni megjegyzést, rögtön megbénítjuk válaszukkal: „Ezt jól ismerem, én is pont így vagyok vele, én is ugyanígy csináltam.” Átvihetjük a gyermekünkre saját titkos vágyainkat is: pl. ha az apa csak kis hivatalnok maradt, mindenáron taníttatni akarja majd a fiát, ha annak nincs is rá kedve vagy tehetsége. Fordítva: saját negatív képünket, saját „árnyékunkat” is kivetíthetjük a gyermekre, emiatt meggyűlöljük. Esetleg a házastárs „árnyképe” tekintjük így egykönnyen bűnbakká válik, akin kioltjuk majd házastársunk elleni haragunkat.

Harmadik szerep, melyet a civakodó szülők a gyermekükre kényszerítenek, a *körüludvarolt szövetséges szerepe*. Ezt a szerepet a gyermek majd annyira „betanulja”, hogy később barátaival, társaival is továbbjátssza, míg végre pszichiáterhez kerül, aki feltárja neki, hogy honnan ered magatartása, és segít abban, hogy megszabaduljon ettől a szereptől, és ismét önmaga lehessen.

Nehéz megérteni a *gyermek ellen irányuló gyűlöletet*, mely az erősebb anyai érzéseknek megfelelően többnyire az anyánál lép fel. Ez lehet az apa elleni gyűlölet kifejezése is. Előfordulhat az is, hogy a testileg vagy lelkieg túlságosan igénybe vett anyák éreznek ilyen gyűlöletet, mikor azt kívánják (tudatosan vagy öntudatlanul), hogy „vinné el már végre valaki ezt a gyereket.” De a szülő saját elhagyatottsági zavartsága is megnyilvánulhat a gyermek iránti irigységben és gyűlöletben. Az anyánál ilyenkor egy „sötét őszanya” (Káli Istar) elevenedik meg, és a „gonosz boszorkány” lép előtérbe. Ez a gyűlölet a gyermek bántalmazásához, sőt megöléséhez is vezethet, de többnyire inkább tartós elnyomásban, becsmérlésben és értelmetlen szigorban nyilvánul meg.

Ez a pár példa mutatja, hogy milyen összefüggő egészet jelent a család, és hogy a felmerülő betegségeket csak közös gyógymódi eljárással lehet gyógykezelní. H.E. Richter szerint a család a gyógykezelésre szoruló beteg. A gyógyításnál a nevelőknek, gyermekorvosoknak, pszichoterápikusoknak és házassági tanácsadóknak együttesen kell segíteniük.

A tulajdonképpeni megoldást és a konfliktusok megelőzését az igazi társasviszonyban kell keresnünk, amelyet a fejezetnek a második részében már taglaltunk. Sok esetben a helyes partneri magatartást „meg kell tanulni”, be kell gyakorolni, ezt szolgálják a házassági tanácsadók.

Család vagy nagycsalád (kommuna)

Néhány év óta sok szó esik a kommunákról vagyis a modern „nagycsaládról”. Ezen több egyedülálló személy vagy párok és gyermekeik lakóközösségét értik. Hogy ez a közösség milyen mértékű, az esetenként más és más. Lehet olyan együttélésről is szó, mikor a háztartást közösen vezetik, olyanról is, mikor minden tulajdon közös, bizonyos szélsőséges esetekben

a szexuális partner is közös. Ez az utóbbi közösség azonban nem bizonyult tartósnak. Az ilyen nagy család élete számos problémával jár, minden egyes személyt keményen próbára tesz. Aki viszont ilyen közösségben él, az megtanul kilábalni a magányos vagy páros önzésből, és mindig új élményekben lesz része, mindig új benyomásokkal gazdagodik az élete. Sok kommúna politikai ideológián alapul, sok viszont teljesen politikamentes. Közös vonásuk, hogy tagjaik új életformával kísérleteznek, amihez bátorság szükséges, mert nem tudhatják előre, mi lesz az eredmény. Ezért elismerést érdemelnek. Az eddigi tapasztalatok szerint a legtöbb kommúna néhány év után feloszlik. A kommúnákban szerzett tapasztalat igen értékes, még akkor is, ha csak közjáték marad. A párok életre-szóló tapasztalattal gazdagodnak. Elképzelhető azonban az is, hogy a párok hosszabb ideig élnek együtt, mint pl. az izraeli kibucokban (mezőgazdasági termelő közösség). Mégcsak arra sem kell gondolnunk, hogy ez a család belső magvának, amely a szülő házaspárból és gyermekeikből áll, felbomlásához vagy meggyengítéséhez vezet.

A házasság nagy drámája

Sok olvasó megáll ennél a címnél, és házassági drámákra gondol. Nyugodtan beszélhetünk a házaselet „drámájáról”, ha a „dráma” szót nem a szenvedélyektől fűtött szomorújátékok szokásos értelemben vesszük, hanem — a szó eredeti értelmére utalva — „izgalmas cselekmény, esemény” értelemben. A jó házasság az évek folyamán valóban ilyen izgalmas cselekménnyé alakul. Aki kitér ez elől a nagy „dráma” elől, és mellékutakat, egyezkedéses megoldásokat keres, az valószínűleg „kis” házassági drámákban aprózza fel erejét: a kapcsolat féltékenységre, házasságtörésre, válásra, gyilkosságra és öngyilkosságra torkollhat, ahogy ez a szépirodalomtól kezdve a pletykalapokig mindenütt olvasható. A kis házassági drámákra akkor kerül sor, ha a házasság nagy drámájának kihívását nem fogadjuk el. Most megpróbáljuk a házasság folyamatát úgy ábrázolni, mint ennek a nagy drámának egyes felvonásait.

Társunk elfogadása

A két házastárs szabad akaratból választotta egymást, kölcsönös alapos megismerkedés után szerelemből kötöttek házasságot. Ennek ellenére a házasság első hónapjaiban és éveiben egészen új oldalait ismerik meg a másiknak, ismeretlen új embert fedeznek fel a házastársukban, és gyakran csalódotak emiatt a felfedezés miatt. Már az első fejezetben beszéltem a társnak erről a valódi megismeréséről, szemben azokkal az elképzelésekkel, eszményekkel, amiket eddig róla alkottunk. Ezek az elképzelések jók voltak a megismerkedés idején, de a képzeletvilágunkból eredtek, és eltakarták társunk valódi természetét, tehát önámítást jelentettek. Társunk felfedezése, alapos megismerése egyben azt is jelenti, hogy megszabadulunk csalóka elképzeléseinktől, és szembenézünk a valósággal. Ha még évekig álomképeket kergetünk, és ámítjuk önmagunkat, akkor egyre kevésbé leszünk képesek arra, hogy társunkkal valódi harmóniában éljünk.

A partnerünk neme az első olyan sajátosság, melyet eleinte nehezen tudunk elfogadni. A nő és a férfi sohasem tudja egymást *teljes egészében* megérteni; éppen ez teszi vonzóvá, izgalmassá a kapcsolatukat. De a társnak ezt a teljesen sohasem érthető sajátosságát, másféle mivoltát szeretetteljesen el kell fogadnunk, éppen azért kell szeretnünk őt, mert más, mint mi, mert nem tudjuk teljesen megérteni; ha nem így teszünk, akkor hamarosan egymás idegeire megyünk. A nő alapvetőleg félelmet érez a férfival szemben, mert az fizikailag erősebb, és be akar hatolni a testébe; a férfi fél a feleségétől, mert az érti a csábítás művészetét, és finom ösztönökkel rendelkezik, melyeket a férfi nem mondhat magáénak. Ha ezeket a félelmeket mindketten megpróbálják szeretetteljesen legyőzni, új léthatárok, eddig nem sejtett lehetőségek nyílnak meg előttük. A házasság nagy drámája előli első kitérés ott kezdődik, hogy megpróbáljuk tréfával elintézni a nemek közötti különbségeket, és olyan összhangot játszunk meg, mely még egyáltalán nem létezik a két nem között. Ebből következik a másik nem lebecsülése és megvetése. „Minden asszony ilyen...” „Tudjuk, hogy milyenek a férfiak...” Ügyesen játszadozunk egymással, csak hogy ne kelljen egyszer komolyan szembenézni a másik nemmel.

A nő és a férfi alapvető különbözősége mellett figyelembe kell még vennünk az eltérő jellembeli tulajdonságokat is. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ellentétek vonzzák egymást, és éppen az ellenkező jellemű partnerek illenek egymáshoz.

Az első ellentét-pár a kifelé forduló (extrovertált) és a befelé forduló (introvertált) embereké. Az introvertált ember fél társa meghitt közelségétől, tartózkodóan viselkedik, és ezért gyakran hidegnek hat. Inkább tapintatos, mint lelkes. Az extrovertált viszont kimondottan társas lény, mindig megmondja, hogy mit szeretne, mit gondol, ezért hamar megnyeri környezetét, szimpatikusnak találják mindenütt. Az introvertált viszont gyakran tolakodónak és tapintatlannak érzi az ilyen magatartást. Az extrovertált egyén egy darabból van faragva, „ami a szívéen, az a száján”; az introvertált embernél más a felszín és más a mély, más a mag és más a héj.

A Kretschmer által leírt ellentétpárok („Testi felépítés és jellem”) részben eltérnek ettől.

Az első a cikloid csoport, három alcsoporttal:

- barátkozó, jószívú, barátságos, kedélyes
- derűs, humoros, élénk, heves
- csendes, nyugodt, neheztelő, puha

Ellentéte, a szkizoid csoport szintén három alcsoporttal:
— nem barátkozó, csendes, tartózkodó, komoly, külön
— félénk, ijedős, érzékeny, finomlelkű, ideges, izgatott, természet- és könyvbarát

— irányítható, jóindulatú, derék, közömbös, tompa, ostoba
A cikloid vérmérsékletnek többnyire (nem mindig) az alacsony, kerek (piknikus) testalkat felel meg, a szkizoidnak a sovány, magas (leptoszom) termet.

C.G. Jung megkülönböztet még az első két (extrovertált és introvertált) ellentét páron kívül két típus-párt: az érző- és gondolkodó típus ellentétét, valamint az ösztönös és az érzékelő (érzékeny) ellentét-párt. Ezek az előzőkkel vegyes kapcsolatban jelentkeznek.

Mivel az ellentétek vonzzák egymást, gyakran előfordul, hogy egy introvertált, gondolkodó típusú férfi egy extrovertált érzelmi típusú nőt vesz feleségül, vagy egy introvertált megérző (ösztönös) típusú nő egy extrovertált, érzékelő (érzékeny) típusú férfihoz megy feleségül. Ez a különbözőség eleinte megnehezíti a kölcsönös megértést, sőt időnként egymás idegeire mennek majd. Fontos ezért tudnunk, hogy a jelleme ilyen ellentéte általános szabály, és jó jel a házasságban, és hogy itt — ugyanúgy, mint a különmeműségnél — egymás kölcsönös kiegészítéséről és az ellentétek összhangbahozásáról van szó.

Az „én” átváltozása avagy halála?

„Szeresd felebarátodat mint önmagadat.” Ahogy magamat becsülöm, elfogadom, ahogy saját hivatásomat és egyéni szabadságomat komolyan veszem, ugyanúgy kell társamat becsülnöm, személyiségét elismernem és szeretnem. Ennyiben fontos az önszeretet, mert csak ezáltal tudom a másik embert szeretni. Másrészt viszont azt halljuk, hogy meg kell fékeznünk önünket, el kell sorvasztani, sőt pusztítani, mert csak az „énnek”, ennek a „sötét zsarnoknak” a halála teszi lehetővé az igazi szeretetet. Mi hát az igazság? Először is tisztázzuk: az „én és a te” nem ellentétek, nem vetélytársak. Éppen ellenkezőleg: csak akkor veszem tudomásul, hogy én magam „én” vagyok, amikor a másiknak azt mondom: „te”. Helyesebben: Én és te ennek a kapcsolatnak a két pólusa, maguk-

ban semmit sem jelentenek. Martin Buber mesterien így fejezte ki ezt csaknem ötven évvel ezelőtt: „Aki azt mondja te, annak még nincs semmije. De már kapcsolatba került... Az én-te szókat egész lényünkkel kell kiejtenünk. Egész lényé csupán az „én” által nem válhatok, de az „én” nélkül sem. Úgy lesz belőlem „én”, hogy kimondom: „te”; miközben kimondom: „te”, akkor válik „én” belőlem. Minden valóságos élet találkozás.” („Én és te” 10. és 15. oldal) Hogy felebarátomat úgy szeretem, mint önmagam, ez a szeretet valódi természetét fejezi ki. Sőt meg is fordíthatnánk a mondatot: Ha szeretem saját éneket (vagy azt hiszem, hogy szeretem), és ugyanakkor nincs olyan „te”, akit szeretnék, akkor öncsalásba ringatom magam, akkor olyan valamin csüngök, ami igazában nem is „én,,; hiszen nincs kapcsolata senkihez, aki „te”. Itt oldódik föl a fenti látszólagos ellentmondás. Ha a felebarátomat szeretem, akkor egész énemmel szeretem őt: az „én” és a „te” ebből a kapcsolatból táplálkozik. Csak az „én-teérted” létezik. Ha viszont csak magammal vagyok elfoglalva, és egész érdeklődésem sajátmagamra irányul, akkor nem kerülök kapcsolatba egy másvalakivel, aki „te”. És ha nincs olyan „te”, akihez fordulhatnék, akkor én sem vagyok élő „én”, hanem csak egy torz, egy karikatúra: „én-csakmagamnak”, „az önmagába zárkózott szív”. Ilyen értelemben helyesen mondják, hogy énünket (az „én-csak-énmagamnak” felfogásra értve) el kell pusztítani. Mit nyerünk ezáltal? Az „én-csak-énmagamnak” felfogás egy torzszülött nyomorék, azért az „én-teérted”-felfogással kell helyettesíteni. Ha ezt az első, önző, torz ént megsemmisítem, azzal nem lép a helyére rögtön egészséges, valóban szeretetre képes „én”. Így gyakran találkozunk olyan emberekkel, akik még sohasem fogadták el önmagukat, saját énjüket, és így nem képesek szeretni önmagukat. Belebonyolódtak saját problémáikba, tele vannak kisebbségi érzésekkel, és képtelenek a másik embert elfogadni és szeretni. Ha az ilyen emberek megpróbálják még ráadásul az eltorzult, el nem fogadott és alsóbbrendűnek tekintett énjüket elpusztítani, megsemmisíteni, akkor teljesen tehetetlenekké válnak, és még képtelenebbek lesznek a szeretetre. Ennek ellentéte a „tökéletes” emberek, akik erényre, hősiességre, sőt tán szentségre is töreksznek, állandóan „alakítják önmagukat”, igyekeznek „gonosz énjüket” megsemmisíteni. A nagy igyekezetben megfélemedeznek azonban embertársaikról. Legfeljebb csak a hibáikat veszik észre, és ugyanolyan szigorúan ítélkeznek felettük, mint

önmaguk felett. Itt sem használ az „én” megsemmisítése, mert nem jön létre általa az én-te kapcsolat.

Ott van még az „egészségesen önző” típus, aki csak önmagával törődik, és a többiek nyugodtan tönkremehetnek föléle. Vajon szükséges-e, hogy az ilyen ember megsemmisítse a maga vastagon önző „énjét”? Én azt hiszem, hogy az „egészségesen önző ember” tulajdonképpen egy szegény ideggyöngye, aki gyermekként nem élte át, hogy mi az igazi szeretet, hanem igen elkényeztettek, ez viszont csak a szeretetlenség leplezését jelentette a szülők részéről. Az ilyen ember önmagát sem tudja szeretni, legfeljebb csak kényeztetni, és a szeretetlenségét az apró kívánságok teljesítésével próbálja csillapítani. Megmutathatjuk neki, hogy elkényeztetett énjének ápolgatása még nem boldogít, de erre úgyis rá fog jönni magától, ha egyszer találkozik az igazi szerelemmel.

Az igazán alázatos nem bonyolódik bele saját énjébe azzal, hogy azt állandóan tökéletesíteni akarja. Sokkal inkább elfogadja önmagát úgy, ahogy van: hibáival és tökéletlenségeivel. De nem időzik sokat ezeknél a hibáknál, hanem azt nézi, hogy hogyan segíthetne a másinak. Inkább cselekszik tökéletlen módon, hibákkal jót, mint hogy a legtökéletesebb megoldást keresve végül semmit se tegyen. Ilyen módon szereti az alázatos lelkű a másikat és saját magát: nem áll egyedül, hanem kapcsolatai vannak. Nem az a fő célja, hogy saját kívánságait elfojtsa, hanem hogy azokat másoknál kielégítse. „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyetek velük. Ez a törvény és a próféták” (Mt 7,12).

A házasság ennek a szeretetnek a magasiskolája. A házasság kezdetén a szeretetet természetesnek tartjuk, mert szerelmesek vagyunk. Azután észrevesszük, hogy társunk más, mint mi, és hogy így kell őt elfogadnunk. És azt látjuk, hogy a társ elfogadása nehezünkre esik, hogy egyáltalán nem akarunk alkalmazkodni, hanem a másiktól várjuk el azt. „Én rendben vagyok, a másinak kell hát megváltoznia”. Ilyenkor a szemünkbe mondják, — és alapjában mi is ugyanazt gondoljuk —, hogy nekünk is meg kell változnunk, és hogy ez az út az „én” halálán keresztül vezet.

Itt kell szólnom a kétféle lehetőségről: vagy az *ént* tartom szem előtt, és megpróbálom azt módszeresen elpusztítani, amennyiben minden kívánságomat elfojtom, és csak a társam kívánságaira ügyelek, és mindenáram önzetlen akarok lenni, avagy a *társamat* tartom szem előtt, és megpróbálom világosabban látni, hogy mire van szüksége ahhoz, hogy olyan le-

gyen, amilyennek „Isten őt szánta”, és minden erőmmel arra törekszem, hogy segítsen őt ebben. Úgy néz ki, mintha ez a megkülönböztetés csak szavakon való rágódás volna. Pedig nem, hanem mélyreható különbségről van szó. Az első esetben teljes önzetlenségre, erkölcsi tökéletességre törekszünk, figyelmünk azonban saját énünkre irányul, melyet meg akarunk semmisíteni. A második esetben a társunk javát tartjuk szem előtt, és evvel törődünk. Tulajdonképpen csak ebben az utóbbi esetben beszélhetünk igazi kapcsolatról, az előbbi csak önmegtagadási gyakorlat.

Fogható valóságában kb. így néz ki a dolog: adva van egy férfi, aki lassanként rájön, hogy milyen önző, és elhatározza, hogy ezt az énjét megsemmisíti, elfojtja önző kívánságait, megpróbál önzetlenül cselekedni, és meghatóan gondoskodik feleségéről. Ez mind nagyon szép lenne, de az illető túlerőlteti magát, mikor inkább saját nagylelkűségére gondol, mint a felesége iránti szeretetre. A következmény az, hogy a férjnél a lassankénti viszolygás és sikertelenség érzése jelentkezik, és ez esetenként „kirobbanhat”, valamint az, hogy a feleség ennyi „nagylelkűség” láttán kisebbségi érzésekkel küszködik majd, és ez kárára válik az egyszerű, természetes partneri kapcsolatnak. Lehet, hogy ő is megpróbálja saját kívánságait elfojtani. Így aztán állandóan vetélkednek az „erényben”, és elvesztik az első szerelem gondtalan frissességét. Ez azután komoly krízishez vezethet, és a házastársak kísértésbe eshetnek, hogy ebből az erkölcsi görcsből kisebb házassági drámába meneküljenek.

Az én valódi *átváltozása* a te-kapcsolatban egészen más képp zajlik le. A férj és feleség igazán szeretik egymást, de mindketten látják, hogy mind a társuknál, mind önmaguknál merev tömbök halmozódtak fel, melyek már nem olvadnak szét a szerelem kohójában. Döntő ilyenkor, hogy ne vessük állandóan a másik szemére önzését, „jellemét”, és ne sajnálgasuk önmagunkat, hanem vidáman és bizakodóan keressük közösen, hogy még mi minden terheli meg a házasságot. Mindketten mondják el a véleményüket, gondolataikat, ötleteiket. „Nézd, éppen ez az, ami engem néha bánt, megijeszt, az idegeimre megy... Mit gondolsz tulajdonképpen ilyenkor? Miért teszed ezt? Mit jelent számodra ez a szokás, gesztus, szükséglet?” Ilyenkor a társunk talán valami egészen személyes dolgot árul el önmagáról, esetleg a gyermekkorából, és ez a másikban is felébreszti az elfelejtett emlékeket. Ez csak akkor sikerül, ha nem „vádloként” vagy „sértettként” állunk a tár-

sunk előtt, hanem mindketten érdeklődve keressük a rejtély megoldását. Hiszen minden vádaskodás ellenkezést és hajthatatlanságot vált ki. Egy ilyen házastársi beszélgetés nem mindig sikerül, meg kell tanulni, és be kell gyakorolni. Szerveztek már olyan tanfolyamokat, ahol a társas magatartást gyakorolják kommunikációs és viselkedési terápiával.

Az ilyenfajta beszélgetés abban a mértékben eredményes, amennyiben sikerül saját elképzelésünket, „magától értetődő jogainkat”, valamint önmagunkat is, egész személyiségünket minden titkával együtt feladni. Az ilyen megnyílás viszont csak akkor lehetséges, ha érezzük, hogy társunk nem a saját előnyét keresi és védelmezi, hanem a közös kapcsolatot szeretné elmélyíteni. Ilyenkor nem sejtett változás és felszabadulás következhet be, és a közös élet egészen új színben áll előttünk. „Ha elérjük azt a szakaszt, amikor a beszélgetések sikerülnek, és a kapcsolat összhangba jut, akkor — ha még oly érzelmesnek találjuk is — önkéntelenül ez a szó ötlik fel bennünk: kegyelem” (Stadter).

Párbeszéd a házasságban

Evvel eljutottunk a házassági kapcsolat és a házasság „nagy drámájának” egyik fontos részéhez: a házastársi beszélgetéshez.

Ha két fiatal szerelmes beszélget egymással, aligha nevezhetjük azt párbeszédnek. Inkább lírai himnusz az, melyben kölcsönösen dicsérik egymást, valahogy úgy, mint az Énekek Énekében: „Mily szép vagy, barátnóm, mily szép! Szemeid mint a galambok ragyognak a fátyol mögül... — A szerelmem az enyém, és én az övé vagyok, és ő liliommezőn legelészik...” (Én 4,1; 2,16.).

Sokkal jobban elmélyül a beszélgetés, ha a társak megnyitják szívüket egymásnak, elmondják titkaikat, és meghallgatják a társuk titkait. Ennek során azonban nem igazi párbeszéd folyik, hanem inkább kölcsönös monológ, amikor hol az egyik, hol a másik mondja el, mi nyomasztja. Az igazi házastársi beszélgetés abban a pillanatban kezdődik, amikor az egyik fél komolyan veszi a másikat, és egészen személyes módon válaszol annak szavaira, saját érdekeit félretéve átadja a helyét a társa érdekeinek. Abban a pillanatban, mikor csak

egyetlen gondolat foglalkoztat minket: „Milyennek szánt téged az Isten?” Ezért már a házasságkötés előtt meg kell gondolniuk: Érdekel-e engem a társam személyisége annyira, hogy ez az érdeklődés ötven évet kitöltsön? Sok izgalmas dologról lehet egymással beszélgetni: a modern művészetről, új erkölcsről, a biológia új problémáiról vagy a teológiáról, de hosszú éveken át nem élhetünk csupán a közös érdeklődésünkben, hanem a személyes kapcsolat eleveenségéből kell merítenünk.

A házasságban sok érdektelen beszélgetést folytatunk, hétköznapi eseményekről, a háztartásról, nevelésről, jövő terveinkről, röviden véleményt cserélünk az emberekről, művészetről, politikáról, vallásról — mindezek a beszélgetések szükségesek, és élénkítőleg hatnának ránk. Időről-időre azonban sort kell kerítenünk a társak közötti lényeges, személyes beszélgetésre is, melyeknek során — ahogy az utolsó szakaszban mondtuk — mindkét fél „meztelen létében” áll egymás előtt, és elmélyíti és megszilárdítja a közös kapcsolatot.

Az ilyen beszélgetésnél az a veszély, hogy személytelenül, tárgyilagosan, lélektani szempontok szerint vagy pedagógusként akarjuk folytatni azokat. A saját problémánkról beszélünk ugyan, de olyan tárgyilagosan, mintha az tulajdonképpen a házastársunk problémája lenne. Egyik vagy mindkét fél csodálatra méltó önismeretről tanúskodik, minden további nélkül elismeri a hibáját — belsőleg viszont pártatlanok maradnak. Bár figyelembe veszik a társuk érveit, de inkább csak az értelmükkel, nem az érzelmeikkel, nem rázza meg, és nem alakítja át őket ez a beszélgetés. Ilyen „tárgyilagos” beszélgetésekkel kitérünk a házasság „nagy drámája” elől; inkább az érdekes társalgást választjuk.

Az igazi párbeszéd során nem veszítjük szem elől adott helyzetünket, és nem tudjuk előre, hogy a beszélgetés hova fog vezetni. Megpróbáljuk megértetni magunkat a társunkkal, megpróbálunk éppen ebben a megalázó pillanatban is olyannak mutatkozni, amilyenek valóban vagyunk, és próbáljuk őt is olyannak megismerni, ahogyan most éppen előttünk áll.

A legfontosabb viszont az, hogy az igazi házastársi beszélgetés nem korlátozódik egy-egy megbeszélésre, hanem a házastársak folytonos „beszélgetésben” vannak egymással, a pillantásaikon, a hanghordozáson, a mozdulataikon és arckifejezésükön keresztül is. Különösen az erotikus kapcsolat, a halk gyöngédségtől egészen a szenvedélyes egyesülésig, alkal-

mas a házastársak közötti „beszélgetés” kifejezésére, amennyiben az nem az egyik fél kielégülését szolgálja, hanem az egyre mélyülő és mindig megújuló társi szövetséget. Végül pedig maga a hallgatás is a párbeszéd egyik formája: „A szerelmesek két összeesküvő; a hallgatás összeesküvői. Ha a szerelmes a kedveséhez szól, akkor az inkább a hallgatására figyel, mint a szavaira: Hallgass — suttogja, hallgass, hogy jobban halljalak!” (M. Picond).

Akár szavakkal, akár hallgatással beszélgetnek egymással a házastársak, ez a beszélgetés mindig sok időt igényel, igen sok időt, korlátlanul sok időt. Aki nem szán elég időt társára, veszélyezteti az egész kapcsolatot.

A változás évei

Fiatal házasokat könnyű borzongás fog el, mikor a változás éveire gondolnak: megszűnik az életöröm, a csúcsról lefelé vezet az út. Az eddigi életükben csalódott negyveneseket elfogja a hírhedt „kapuzárás-pánik”: a következő néhány évben feltétlenül valami nagyot kell alkotniuk, meg kell ismeríteniük a „nagy szerelmet”, végre egy kis boldogságra kell szert tenniük. A férfiak a csökkent erejükkel is igyekeznek emelni teljesítményüket a munkában, ezért tíz év múlva magas vérnyomással vagy szívinfarkttal összeomlanak. A nők görcsösen próbálkoznak tíz-húsz évvel fiatalabbnak látszani: mindketten megpróbálják házasságon kívüli kalanddal bizonyítani szerelmi „teljesítőképességüket” és kétségbevonat vonzóerejüket. Kevés olyan férfi van, aki negyven és hatvan év között ne tapasztalta volna meg ezt a kísértést. Aki engedett ennek, az tudja, milyen szegényletes utóíze van. Ez a magatartás onnan ered, hogy nem értjük meg az élet teljességét. A nyugati kultúra — ellentétben pl. a kínaival — a 25 éves férfit tette meg az eszményének: erős, gyors, teljesítőképes, legjobb formájában van, és gondtalan. Mindenkit ezeken a kizárólagosnak tartott tulajdonságokon mérnek le. Így azután a degeneráció persze már a harmincadik életévtől elkezdődik, és az ötven éves ember már csak roncs. Pedig az életnek más értékei is vannak: szelídség, letisztultság, békességre való készség, türelem, nyájasság, jóság, állhatatosság, belátás, megbízhatóság, bölcsesség, érettség, alázat. Ezek az értékek olyan gyü-

mölcs, amelynek beéréséhez bizonyos életkor szükséges, és éppen ötven éves kortól kezdünk tudomást venni róluk.

Hasonló önkényes dolog, ha a tizennyolc éves lányt tesszük meg a női szépségideálnak. Az ötven- és hatvanéves nőnek más tulajdonságai vannak, melyek sokkal jobban vonzzák az ugyancsak érett férfit. Bár szexualitását jobban ingerli a fiatal nő, de vajon csak a testből, a „szexuális apparátusból” áll-e a férfi? Nem érzi-e szükségét a lelki társnak, nem vágyik-e gyöngédség és megértés, teljes életközösség után, melyet a sokkal fiatalabb nő képtelen nyújtani? Ha a fiatal nőnek először hízeleg is, hogy a tapasztalt férfi körülrajongja, de előbb-utóbb rájön, hogy mindez csak a testének szól, és az idősebb partner nem tud a lelkéhez férkőzni. Ha valakit az a gondolat kísért, hogy ötven-hatvan éves fővel elválják, és egy egészen fiatal nővel „új életet” kezdjen, az gondolja meg a következőket: ha a hatvanéves férfi kertjében öreg hársfa áll, de ő hirtelen úgy találja, hogy egy fiatal diófa szebb volna, ki-döntheti az öreg fát, és ültethet helyébe fiatal diófát? Ő már nem fog annak árnyékában üldögelni, legfeljebb csak a sírjára fog árnyékot borítani a diófa.

A férfinak és a nőnek is érettebbé kell válnia, hogy társát segíthesse a lelki érésben, és a házassági kapcsolatuk is új, érettebb formát öltjön. Így ötven közösen eltöltött év után nemcsak ugyanolyan lesz az örömük mint az első napon, hanem szeretetük hasonlíthatatlanul gazdagabb, mélyebb és boldogítóbb lesz. Az a házasság, amely a változás éveiben hajótörést szenved, mindig is hamis volt, és csak a tűnő testiség éltette. A valódi, eleven házasságban egyáltalán nem veszik észre a testi erő alábbhagyását és a ráncokat, mert mindennek fölébe növekedik a szerető erosz, mely egyre szebbnek mutatja a szeretett arcot. Az öregedő házasságra különösképpen érvényes az, amit a „megfékezett szexualitásról” mondtunk. A lemondás — amíg képesek vagyunk rá — természetesen és felszabadítólag hat. Felfedező utazást teszünk ilyenkor a szeretet birodalmába, melyre csak a valóban érett ember készült fel igazán.

Ezek a kedves ráncok! Egyszer megfigyeltem feleségem arcát alvás közben. Nem volt ugyan „öreg”, de már volt egy-két ránc az arcán. Ez a kis ránc a szemöldöke fölött olyankor volt látható, ha valami tréfásat kérdezett; ez a függőleges ránc középen, mikor nagyon elgondolkozott; a legnagyobb vízszintes ránc akkor keletkezett az arcán, mikor beteg voltam, és mindketten a jövődő miatt aggódtunk. A szemei sarkában

ott láttam azt a sugárzó szeretetet, mellyel gyermekeinkre nézett, míg a szája sarkában látható ránc olyankor tűnt elő, ha valami különösen szép virágot vagy különös, tréfás állatot pillantott meg. „Istennek jó humora van, hogy ilyen lényeket is teremtett”, mondta ilyenkor. Minél tovább néztem az arcát, annál több emlékkép jelent meg előttem, annál jobban beleláttam a lényébe. Az emberi arc kifejezi az ember egész történetét.

Természetesen súlyos, drámai élményeket is ébresztett bennem ez az arc. Néhány ránc engem vádolt. Bánatot olvastam le róluk, melyet néha én okoztam neki. Az az új kis ránc, mely nemrég jelent meg az arcán, olyan szemrehányást fejezett ki, melyet sohasem mondott ki szavakkal, mert kímélni akart engem. Megértem-e ezt a jelbeszédet? Elég becsületes vagyok-e, hogy elfogadjam ezt az üzenetet?

A fiatal arc, melyen nincsenek még ráncok, lehet kedves és bájos, de még személytelen, még nincs ráírva semmi, az illető egyéniségét legfeljebb csak elképzeljük magunknak. Egy érett arc ráncai viszont megmutatják az illető egészen sajátos egyéniségét: ilyen vagyok, szeretsz-e olyannak, amilyen vagyok?

Az érett ember szeretete nem egy eszményképnek vagy álomalaknak szól, hanem valódi személynek, aki ilyené és ilyené vált, ilyen és ilyen ráncokat hordoz. Amilyené a feleségem vált az évek során, én is olyanná váltam, ő általam, én általa. Arcunk ráncaiban házasságunk egyszeri és megismételhetetlen alakja fejeződik ki. Az emberi életet — így a házasság „életét” is — gyakran hasonlítják össze a növényével, mely tavasszal virágzik, nyáron gyümölcsöket terem, ősszel elhervad, és télen elpusztul. A legszebb hónap nyilván a május, és egész évben visszasóvárogjuk. De az emberi élet másféleképpen alakul. Az ember „természeti lényként” jön a világra, olyan személytelenül, mint a természet, és ez kifejeződik a fiatal arcon. Minél érettebb lesz aztán, annál jobban érti Isten szavát, érzi az isteni hatást. Kinövi természeti-lény mivoltát, és egyre inkább személlyé válik. És a ráncok, amelyek lassan megjelennek az arcán, nem a hervadás jegyei, hanem azt jelentik: Isten szólott hozzá, és jelet tett reá.

Aki megértette ennek az állandó érésnek a jelentőségét, az elfogadja a „nagy dráma” ezen jelenetét is, és nem tér ki olyan „kis drámákba” előle, melyek sok asszonynak csupán keserű bánatot, sok férfinak pedig keserű megsegényesülést hoznak.

A válásról

A házasság nagy drámájából a „legdrámaibb” menekülés a válás. Ezért éppen itt szeretnék néhány szót szólni erről.

Ha férj és feleség valóban egy lénnyé, „házaslénnyé” váltak, akkor ugyanúgy lehetetlen őket elválasztani egymástól, ahogy egy élőlényt sem lehet kettévágni. „Amit Isten egynek teremtett, ne válassza azt szét az ember”. De biztosak vagyunk-e abban, hogy minden polgári és egyházi házasságkötést valódi házassággá fűz-e össze az isteni gondviselés? Kényszerítheti-e Istent az esketés szertartása arra, hogy két emberből egy lényt formáljon, ha azok nem illenek össze, ha csak gazdasági, szexuális vagy ideggyöngeségi okokból akarnak összeházasodni? (Erről szólnak Karl Barth bátor nyilatkozatai, K.D.III, 4, 232. o.) Szabad kegyelméből Isten természetesen megáldhat olyan házasságot is, amely emberileg kétes okokból jött létre, de nem áll hatalmunkban, hogy kötelezzük őt erre.

El kell azért ismernünk, hogy vannak olyan összeesketett párok, akik sohasem nőnek össze „házas lénné”, akik továbbra is két magányos emberként élnek egymás mellett, és éppen ezáltal néha súlyosan megterhelik egymást. Ha lehetetlennek bizonyul, hogy igazi házasságot folytassanak, hogy házassági közösséget alakítsanak ki, akkor az ilyen „házasságot” minden különösebb fontolgtatás nélkül szét kell választani, azaz „létre nem jött házasságnak” kell nyilvánítani, lehetőleg mielőtt még a gyermekek megszületnek. A katolikus Egyház, amely a legkövetkezetesebben utasítja el a válást, mindig is érvényteleníthetőnek nyilvánította az érvényesen kötött, de testileg „meg nem valósított” házasságot, mégpedig egy érvénytelenítő egyházi végzés formájában. Elismerik annak a lehetőségét is, hogy az olyan házasság is felbontható, ahol a házastársak lelki egyesülése nem következett be (*impotentia moralis sive psychologica*). Hogy mikor forog fenn ilyen eset, azt természetesen nem könnyű megállapítani; mindenesetre ez nem a jognak, ill. a jogtudománynak, hanem a házasság létének, azaz a házasságtannak a kérdése.

Fontos itt azonban még egy másik kérdés: szétválasztható-e az olyan házasság, melyben a férj és feleség valóban „eggyé váltak”? Rögtön kereken kimondom: az igazi házasság kibírja a veszekedést, a kemény szavakat, az átmeneti vagy tartósabb szeretetlenségeket, a hosszas betegséget vagy a házas-

ságtörést is. Mindezek a dolgok azon nehéz próbatételekhez tartoznak, melyeket a házasság nagy drámájában a házastársaknak meg kell állniuk. Aki ilyenkor válással fenyegetőzik, vagy úgy érzi, joga van a válást benyújtani, az megtagadja (de ezzel még fel nem oldja) a házasságát. Az igazi házasságban éppen az ilyen válságoknál tapasztalhatjuk meg Isten hathatós jelenlétét. Aki egygyé forrasztotta őket, az öröködi felettük, megadja a házastársaknak az erőt, hogy kitartsanak, sokat elviseljenek, végig higgyenek, amíg csak túl nem jutottak a válságon, és új, minden eddiginél erősebb szövetség keletkezik köztük. Ez nem elmélet csupán, hanem tapasztalat, mely akkor is érvényes, ha a válság több éven át tart. Orvosi kifejezéssel élve: az élő szervezet sokkal szívósabb és kitartóbb, mint laikusán képzeljük. Az élő házasság is gyakran csak a válságban mutatja meg mélységét és teljességét.

Mikor Luther érezte az ördög kísértését, ezt írta egy darab papírra: „Baptizatus sum — Meg vagyok kereszttelve.” Nem csupán a kereszttelés formaságára gondolt, hanem az azzal kapcsolatos isteni ígéretre is: „Neveden szólítottalak, te az enyém vágy.” Ezért nem tudott rajta erőt venni az ördög. Ugyanígy mondhatják a házastársak is súlyos kétely esetén: „Házasságot kötöttem.” Nem csupán az esketés ténye folytán, hanem mert átéltük, hogy Isten összekötött bennünket, hogy Ő a harmadik a házasságunkban. Hogy nem válunk el, az nem „kötelességtudatból”, „konvencióból” vagy anyagi okokból ered, hanem abból a naponta megerősített elhatározásból, hogy hálásan elfogadjuk Isten segítségét, és hogy hűségét a mi házastársunk iránti hűségünkkel viszonzozzuk.

El kell ismernem, hogy vannak igen nehéz házasságok, ahol a házastárs szeretetlen, hűtlen, sőt gonosz, és szenvedélyek rabja, és ahol aligha van kilátás a javulására. És Isten hallgat. Az ilyen házasságok hasonlóak Krisztus kereszttjéhez, melyen így kiáltott: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” Senki sem kényszerítheti rá a másokra kötelességgént az ilyen kereszttet, és senkit sem lehet elítélni, ha összeomlik a keresztt alatt, és így kiált: „Nem megy tovább!” Ha azonban önként vállalja ezt a kereszttet, mert Jézus is hordta, és megígérte, hogy vele tart, akkor egész különös módon tapasztalja meg majd az Urat, és az emberek, akik a közelében vannak, úgy szólnak majd, mint az a bizonyos százados a keresztt alatt: „Ez valóban Isten Fia.” És ami erre a legutolsó keresztre érvényes, érvényes csak igazán a sok „kis keresztre”, melyet minden házasságban hordoz az ember.

Egészen közvetlenül Krisztusról szoltam itt, és bizonyára akadnak olyan olvasók, akik úgy gondolják, semmi közük ehhez, nem tudnak mit kezdeni ezzel a névvel. Ezért szeretném leszögezni, hogy a „házasság tárgyilag adott jelensége”, melyről Max Picard beszél, minden házasságban megtalálható, a keresztényben ugyanúgy mint az ateista vagy kommunista házasságban. Mindenki átélheti ezt a „harmadik erőt” a házasságban. Mint keresztény, ráadásul meg vagyok győződve, hogy Krisztus azoknál a házastársaknál is jelen van, akik nem hisznek benne, vagy egyáltalán nem ismerik őt. Ugyanúgy, ahogy a nap ultraibolya sugarai azokat is leburnítják, akik nem tudnak a sugarak létezéséről.

Be kell azonban látnunk, hogy vannak olyan házasságok, melyek egykor elevenek voltak, ma már azonban elsorvadtak. Természetesen a házások, valamint a házassági tanácsadók, akihez esetleg fordulnak — megpróbálnak ez ellen harcolni, ahogy a jó orvos is megpróbál mindent, hogy megmentse beteget életét. Mégis beállhat a halál, és ilyenkor a jó házassági tanácsadó levonja a következtetést, talán egy bíróságnak szánt szakértői véleményben, mint ahogy az orvos is kiállítja a halotti bizonyítványt halott betegéről. Joggal kérdezhetjük: „Mikor tekinthető egy házasság halottnak?” Ezt a halált nem lehet olyan pontossággal megállapítani, mint egy élőlény halálát, de mégis leszögezhetjük: ha minden „újjaélesztési kísérlet” csődöt mond, és a házasság hosszú időn át nem mutat semmi életjelt, sőt a bomlás jelei észlelhetők, akkor kénytelenek leszünk a házasság haláláról beszélni. Ilyenkor a válás bizonyos értelemben a házasság temetése. Más szóval élve ez azt jelenti, hogy a válás nem más, mint annak kinyilvánítása, hogy a házasság halott, és léte csak látszat és csalás. Magától értetődő, hogy sem a törvényhozó, sem a magánszemély önkénye nem dönthet arról, hanem csak a tényállás maga, hogy egy házasság halott-e vagy nem, mert a halottanyilvánítás köztudottan a tényállástól függ, nem pedig az érintett felek kívánságától.

A házastársak, különösen a férfiak hajlamosak a változás éveiben a válásra (20-30 évi házasság után), és új házasságot akarnak kötni. Ezek a házasságok csak ritka esetben halottak, sokkal inkább az a helyzet, hogy a házastársak átmenetileg elfáradtak, összeeszttek, vagy időlegesen impotensek lettek, és a másikat, illetve a házasságot okolják ezért, ahelyett, hogy bátran megpróbálnák legyőzni az akadályokat. A második házasság csak igen ritkán boldog, és hamarosan erőt

vesz az illetőn az első házastárs utáni vágy. Egész általánosan leszögezhetjük: az ezüstlakodalom táján már nem szabad válásra gondolni. Ilyenkor új feladat előtt állnak a házastársak, és ha sikerül közösen megoldani a problémákat, csodákat fognak megélni.

Idősek házaselete

Idősek házaseletében — ha nagyobb időközökben is — sor kerülhet boldog szexuális kapcsolatra. Jó tudni ezt, mert némely asszony úgy gondolja, „ez egyszerűen nem illik”, még akkor sem, ha alapjában szívesen venné. Mindenesetre az erosz, a kölcsönös gyöngéd vonzalom nem szűnik meg feltétlenül a magas korban. De valami új jön hozzá, ami még boldogítóbb lehet, mint az erotikus kapcsolat. Úgy is nevezhetnénk: közös érés, közös megvilágosulás; sőt az örök élet közös megsejtése. Még mindig ugyanúgy örülünk egymásnak mint egykor, élvezzük a hétköznapi kis és nagy örömeit, és minden különleges fényben ragyog. Talán éppen azért, mert nem szövnék már terveket a jövőt illetően, és úgy mint ez korábban oly gyakran megtörtént, a kérdéses jövő kedvéért nem feledkezünk el a meglévő jelenről, minden napot ajándéknak tekintünk, és olyan értékesnek, mintha az utolsó lenne. De ez a legutolsó nap, mely mind közelebb jön, nem teljes pusztulást jelent majd számunkra, hanem egy más létrend távlatába való emelkedést. A keresztény ember így fejezi ki ezt: Isten kezébe helyezzük létünket.

Ebben az életszakaszban az idős házastársak mindkét korosztály részére nagyon szerencsés és boldog kapcsolatot alakíthatnak ki fiatalabb emberekkel. Nem azt értem ezen, hogy az öregek megfiatalodnak a fiatalokkal való kapcsolataik során. A klasszikus példa: Dávid király és Abiság nevű fiatal lány. „A lány igen szép volt, ápolta és szolgált a királyt; de a király nem hált vele” (1 Kir 1,4.). Itt inkább az idősebb pár fiatalabb párokkal vagy egyedülálló fiatalabb emberekkel kötött barátságára gondolok. Ha az öregek nem akarják állandóan kioktatni a fiatalokat, hanem partneri módon viselkednek velük szemben, és hálásak minden új benyomásért, ami a fiataloktól jön, akkor igaz barátság alakulhat ki, amely hasonló korúak között csak ritkán alakul ki ilyen formában. Ta-

lán bizonyos erotikus feszültség is keletkezik, de ennek soha nem szabad uralkodóan túlsúlyba jutnia, mert ez szétrombolja a barátságot.

Az öregség gyakran — de nem minden esetben — jelentheti a testi romlást, lelki elhalást is a házastársak egyikénél vagy másikánál. A súlyos keringési zavarok vagy izületi panaszok, még inkább az előrehaladott állapotban lévő agyérelmeszesedés vagy a szélütés utáni állapot az egészségesebb házastárs számára megterhelést jelent. A házastársi bensőséges kapcsolat nem lehetséges úgy, mint azelőtt: nem tudnak már egymással beszélgetni, vagy változik a jellem. Bizonyos esetekben a házasság keresztté válhat — ilyenkor kell hordanunk csak igazán! Meg kell próbálnunk beteg házastársunknak annyi segítséget, megértést és védettséget nyújtani, amennyi csak erőnkől futja. Mélyebb értelemben arról van szó, hogy felfedezzük a magatehetetlenné vált és megváltozott társunkban régebbi énjét, és ehhez próbálunk szólni. Talán felfedezzük ilyenkor az öreg, beteg emberben az egykori gyermeket. Az öreg ember nemcsak „gyerekes”, hanem gyermeteg is egyúttal, megható és kedves módon. Talán a házastárs az egyetlen, aki megérti ezt, és a betegségnél egy kicsit az apa vagy méginkább az anya szerepét játssza majd, ha eddig csupán férj volt is. Minden helyzetben a szeretett ember mellett kell állnunk, *szeretettel kell körülvennünk őt*, és akkor a súlyos beteg is boldognak érzi magát, ha nem is tudja kifejezni azt.

Ez a helyzet természetesen súlyos megpróbáltatást jelenthet az egészségesebb házastárs számára, különösen ha hosszú évekig tart. Akaratlanul is önző kívánságok ágaskodnak majd benne, a szabadságról álmodik, a képzelet világába menekül; sőt gyakran a gyűlölet és a bosszú érzése is feltámad benne. Ilyenkor egész tárgyilagosan szembe kell néznünk azzal, hogyan leselkedik reánk is az elmúlás, és hogyan ér el hozzánk korábbi időkből a gonosz hullámverése. A józan önvizsgálat megóv minket a „segítői gógtól”, mely minden önfeláldozó embert megkísért. Mégis: soha nem éltük át ilyen valóságyszerűen, ilyen objektíven és akaratunktól, képességunktől függetlenül a házasköteléket, amely összefűz „jó és rossz napokra, míg csak a halál el nem választ minket”. A mi emberi szeretetünk előbb-utóbb kimerül, de Krisztus „harmadikként” ott van a házasságban, és az ő segítségével szeretetünk mindig megújul. Lehet, hogy gyakran visszaélnek ezekkel a kifejezésekkel, de a sokéves házasságban mindez közvetlen valósággá válik.

Házasság és halál

Egyszer elérkezünk a házasság nagy drámájának utolsó felvonásához: a halálhoz. Szólnunk kell először is a „korai halálról”, mely a fiatal vagy középső években következik be, rövid betegség vagy erőszakos halál, esetleg háború következtében. Az ilyen halált iszonyú csonkításnak érezzük, narkózis nélküli amputációnak. Ilyen esetekben nincs általános érvényű vigasz. Ilyenkor csak annyit tehetünk, hogy az egyedülmaradt ember mellett állunk, a szó szoros értelmében „mellé állunk”, esetleg csak a hallgatásunkkal. Ki kell hogy élje fájdalmát, de nem szabad, hogy feleméssze ez a fájdalom, ezért van szüksége a közösségre. Feltűnő, hogy a házaspár barátai milyen gyakran visszahúzódnak az egyedülmaradt házastól. Ennek oka lehet a rosszul értelmezett tapintat vagy a félelem, hogy helytelenül viselkedünk, esetleg a mások fájdalmától való ösztönös borzadás vagy más egyéb — mindenesetre ez a magatartás helytelen és szeretetlen. Az egyedülmaradt igyekezzen kerülni mindazt, ami a barátok félénkségét előidézheti, igyekezzen természetesen közeledni hozzájuk, meglátogatni avagy meghívni őket.

Vannak emberek, akik az ilyen veszteséget, még ha egy négygyermekes anya halálos balesete legyen is az, rendületlen hittel fogadják. „Isten adta, Isten elvette; legyen áldott az Isten neve.” Csak csodálhatjuk, sőt kissé irigyelhetjük az ilyen erős embert. A legtöbb ember az ilyen helyzetben a nagy fájdalom mellett haragot is érez, szembe akar szállni Istennel: „Hogyan engedhette ezt meg? Ez értelmetlen, szörnyű, igazságtalan...” Kétségbe vonják Isten szeretetét, esetleg egyáltalán a létezését. Óvakodjunk attól, hogy „kishitűnek” nevezzük az ilyen embereket, és hogy kioktassuk őket. Kétkedésük ugyanis éppen (csalódott) hitükből ered. Ha jámbor beszédekkel megpróbáljuk megmagyarázni nekik a szenvedés mélyebb értelmét, akkor bizonyos mértékben „Isten ügyvédjének” szerepét akarjuk játszani, ahogy Jób barátai tették, mikor Isten elleni lázadozását akarták megfékezni. Isten elég hatalmas és jóságos ahhoz, hogy igazolja önmagát, és olyan módon vigasztalja meg az összetört embert, hogy az minden képzeletet felülmúl. Ezért mondja Isten Jób barátainak: „Haragra gyulladtam ellenetek; mert ti nem beszéltetek olyan igazul hozzám, mint szolgám Jób” (Jób 42,7).

Más a helyzet, ha a házastárs magas életkorban és hosszas

betegség után megy el az életből. Ilyenkor a házastársak közösen felkészülnek erre az elválásra, és kölcsönösen megvigasztalhatják egymást. A nagy házassági drámának ez az utolsó párbeszéde a legmélyebb és legigazibb. Most mindketten érzik, hogy nem kapaszkodhatnak többé a szeretett társba, mert a válás immár feltartóztathatatlan. És most kezdődik a legnagyobb kalandunk Istennel, miközben — talán először életünkben — egész becsületesen, fenntartás nélkül, tehetetlenül, kénye-kedvére kiszolgáltatjuk neki magunkat. A halál megfoszt engem minden hatalomtól és még attól a lehetőségtől is, hogy a számomra legkedvesebb emberbe kapaszkodjam. Egyedül és meztelenül állok Isten előtt. És ami még nehezebb: ha a házastársam meghal, egészen el kell engednem a kezét, őt, aki drágább az életemnél, egyedül kell elengednem a halál éjszakájába. De szilárdan hiszem, hogy őt az Isten ölelése várja ebben az éjszakában, és az Isten őt még sokkal jobban szereti, mint ahogy én arra valaha is képes voltam.

Az örök életet nem tudom elképzelni. De még kevésbé tudom elképzelni, hogy Isten, aki egész életünkön át kísért és szeretett minket, a halállal a semmibe hagy minket hanyatlani. Ha azonban egyszer valamilyen módon „felkölt”, „birodalmába felvesz” minket, akkor a két házastárs között fennálló közösség és szeretet is tovább fog élni ebben az isteni birodalomban. Többet nem merek mondani, ennyi is elég nekem.

„Vannak házasságok, melyek az egyik házastárs halálával megszűnnek. Vannak házasságok, amelyekről el lehet mondani, hogy valóban házasság” — mondja Hermann Oeser.

Az életet sokan színpadhoz hasonlítják, melyen egy darabig játszunk, azután lelépünk róla. Ennél a képnél maradva: az öregség nem hasonlítható össze a nagy tragédia ötödik felvonásával, amikor lemegy a függöny, kialusznak a fények. Sokkal inkább a nyitány utolsó ütemeihez hasonlítható, amely után felmegy a függöny, kigyúl a fény, és a tulajdonképpeni történés elkezdődik.

A házasság titka

Ennek a fejezetnek a legfontosabb gondolatai Jacques de Bourbon-Busset egy dolgozatára támaszkodnak. Címe: „La constance des amants est l'espoir du monde.” (La Nef, 46/46, février mai 1972.) — „A szerelmesek állhatatossága a világ reménysége”.

Minden házasság és minden igaz szerelem titka röviden így szól: „Már nem két személy vagyunk többé, hanem egy.” Hogyan lehetséges ez? Kezdetben szent fogadást, házassági esküt teszünk. De elég lesz-e ez az eskü egy egész életre? A fiatalok a szerelem érzésére számítanak; de hamarosan rájönnek, milyen ingatag ez az érzés.

Más jellegű valami az a meggyőződés, hogy a szeretetet nem gyöngíti az idő, hanem ellenkezőleg: elmélyíti és erősíti. Ez a meggyőződés az összes boldog házaspárok évtizedes tapasztalatán alapul. Ha egy fiatal pár meg van győződve a szeretet tartósságának jelentőségéről, akkor mindent megtesz, hogy biztosítsa azt, és elmélyítse a szeretetet. A legbiztosabb módja ennek, hogy minden hidat lerombolunk magunk mögött, és életre-halálra a másakra bízunk magunkat.

Ezt a tartósságra épülő nyugodt ragaszkodást *állhatatosságnak* nevezzük. Rajta keresztül változnak meg a házastársak: egyénkekből élettársakká lesznek. Mindegyik így szól a másikhoz: „Sem te nélkülem, sem én nélküled.” De lehetséges-e minden további nélkül az ilyen változás? „Embernél ez lehetetlen.” De itt következik be a *csoda*. Minden házasság, minden szerelem csoda. Sőt ez olyan nagyszerű, hogy mindenki, aki valódi szerelmet és valódi házasságot élt át, egyszerű természetességgel hisz a csodában. Hisznek abban, hogy ez a csoda a nagyobb közösségekre, a szociális igazságra és a világbékére is érvényes.

A férfi és a nő kapcsolatát Karl Marx is az emberi kapcsolatok legközvetlenebbikének tartotta. Sigmund Freud azt mondta, hogy a szeretet az emberiség és az egyén fejlődésének legfontosabb mozgatója, és ez tört számára utat az önzésből az önzetlenségig. David Ben Gurion pedig így nyilatkozik: „Aki itt Izraelben nem hisz a csodában, az nem számol a valósággal.”

Ne értsük félre egymást! Nem kétségbeesett próbálkozás ez a házasság intézményének vagy a monogámiának a megmen-

tésére bizonyos ellenkező előjelű mozgalmakkal szemben, nem is a házasságnak eszményi vagy szentségi síkra való emelése, még kevésbé házassági ideológia. Nem is a hűségre való nagy erkölcsstani felszólítás akar lenni ez a mű. Egyáltalán nem erkölcsbölcseletről van itt szó. Sokkal inkább kétféle tényállás megkülönböztetéséről.

Vannak szerelmi kapcsolatok, melyek hetekig, hónapokig vagy évekig tartanak, és a kölcsönös boldogság teljességét és mélységét nyújtják a társaknak. A szenvedélyes ölelkezés közben úgy gondolják, hogy „egyek” — és egy pillanatra valóban azok is —, de egy idő múlva növekszik a távolság, és ismét kettéválnak. Az ilyen kapcsolatok éppenséggel értékesek, és az erkölcsbölcselet szemszögéből nem lebecsülendők. — Másrészt vannak kapcsolatok, melyek kezdettől fogva a szerelmesek egész életét, jövőjét lekötik. Ők végleg elkötelezték magukat egymásnak, és a válságok és nehézségek idején is védettnek érzik magukat a másik mellett. Az ilyen kapcsolatok értékes gyöngyhöz hasonlítanak, melyért a kereskedő mindenét odaadja, amivel csak rendelkezik. Lélektanilag talán igen tökéletlenek, nem is „erkölcsösebbek” vagy „szentebbek”, mint az előbbiek, de mert mindenüket feláldozták, megajándékozza őket Isten a csodával. Nem maga a házasság mint ilyen szent, hanem Isten művel csodát a házasságban.

„Senkit sem köteleznek, hogy házasságot kössön” — mondta Marx, de — így folytathatnánk — aki valódi házasságot köt, az naponta megtapasztalja, hogy mi az igazi csoda. Erről a szerelmesek nem szavakkal vagy elméletekkel tanúskodnak, hanem pusztán létükkel: ahogyan egymással élnek, és ahogy ez az együttélés másokra is kisugárzik.

Valószínűleg olyan ésszerűsítésre felépített korszak felé haladunk, amelyben majd a komputerek gondolkodnak, és az automaták cselekszenek. Éppen ezért fontos, hogy a szerelmespárokban — a számtalan egymást szerető emberpárban — az érzések elevenek maradjanak, és a felnövő gyerekek érezzék a szeretetet, gyöngédséget, védettséget és állhatatosságot. Csak ilyen feltételek mellett jelenthet a tudomány és technika fellendülése áldást, nem pedig a világ pusztulását. Ezek a párok viszont majd tudják, hogy ezzel kapcsolatban döntő marad valamiféle csoda, valami kimondhatatlan titok. „A szerelmesek állhatatossága a világ reménysége.”

A kiadó utószava

Nyitott kérdés marad sok olvasó számára: mi a katolikus álláspont a családtervezéssel, gyermekáldással, ezzel összefüggésben a fogamzásgátlással kapcsolatban?

II. János Pál pápa állásfoglalása mindannyiunk előtt jól ismert, így legutóbbi beszéde a „Felelősséggel vállalt szülői tisztség — tudományos, filozófiai és bölcséleti alapon” témájú konferencián (Castelgandolfo, 1983. IX. 17.): „Fogamzásgátlás annyit jelent, hogy vonakodunk az Istent mint Teremtőt elismerni.” A tétel a következő gondolatmenetre épül: Az ember élet adó tevékenysége találkozik Isten teremtetési tevékenységével: Isten éppen a férfi és a nő egyesülésében találja meg a „teret” saját teremtetési akaratának megvalósításához.

A pápa nyilatkozata ezzel a „Humanae vitae” enciklika gondolatát hangsúlyozza, amely szerint nem megengedett a fogamzásgátlás, viszont megengedett az időszakos megtartóztatás, amelyet a házaspár a családtervezésnél éppen szülői felelőségük tudatában alkalmazhatnak és követhetnek.

A súlyos döntés — így magyarázza Mons. C. Caffarra, a „II. János Pál Házasság- és Családkutatás Intézet” igazgatója — teljes mértékben méltányolja a Teremtő jogait a családi életben: különben úgy tűnne, mintha ki akarnánk zárni őt az életadás területéről, miközben életadó képességünket pusztán ember-mivoltunkkal adott erőnek tekintenénk. Szerinte a pápa Castelgandolfóban mondott beszéde azért nem tér ki külön arra, hogy az időszakos megtartóztatás megengedettségének is feltételei vannak, mert ez a „Gaudium et spes” zsinati és a „Humanae vitae” valamint a „Familiaris consortio” pápai megnyilatkozásokban részletesen megtalálható.

Érdekes fölidéznünk a Zsinat idejéből, hogy e problematika már abban az időben mennyire élesen jelentkezett, és mennyi reménységet ébresztett bizonyos új szemlélet kialakítására. A „Gaudium et spes” konstitúció elutasította a „tiszteletlen megoldásokat”, bár ezeket néven nem nevezte. A helyes eljárásról pedig csak annyit mondott, hogy annak megválasztásánál „tárgyi ismérveknek kell döntenie”. Ezek a „személyeknek és aktusainak természetén alapulnak”, s „az igazi szerelem légkörében megőrzi a kölcsönös odaadást és az emberi életfenntartásnak csorbítatlan értelmét”(51.).

A zsinati atyák kérdésére: „Mit kell ezen érteni?” a zsinati bizottság nagyjelentőségű válasza így hangzott: „E szavak azt jelentik, hogy az aktusokat nem csupán biológiai szempontból kell mérlegelni, hanem mivel azok az emberi személy aktusai, minden összefüggést figyelembe véve és valamennyit megfelelően mérlegelve kell döntenie.” (Herder Kirchenlexikon 23, pótköt. 442.). A házastársi aktus erkölcsisége tehát nem csupán a nemzés biológiai feltételeinek tiszteletben tartásán, vagy figyelembe nem vételén múlik, hanem azon is, vajon az igazi odaadás kifejezője-e, vagyis szolgálja-e a kölcsönös von-

zalmat, a házastársi harmónia ápolását. A zsinat ennél a pontnál megállt. A „Humanae vitae” enciklika (1968) sem adott megnyugtató megoldást: még erőteljesebben hangsúlyozta ugyan a házasság személyi vonatkozásait, de a családtervezés gyakorlati kérdésében még kevesebbet nyújtott. A püspökök magukévá tették a „Humanae vitae”-ben lefektetett normákat, viszont többen hangsúlyozták azt az ősi keresztény elvet, hogy a normák alkalmazása során végül is a gyakorlatban mégis a lelkiismeret szava a döntő.

A házasság, család és gyermekáldás új, személyes jellegű szemléletét a lelkipásztori szempontok figyelembe vételével Léger és Suenens bíborosok, Maximos pártiárka és Reuss püspök döntő jelentőségű zsinati felszólalásaiban találjuk meg összefoglalva.

1. Nem volt többé szó a házasság hármasságáról, amelyek közül a legelső a gyermekáldás, — de megállapították, hogy a házasság alapértelme a hitvesi szeretet, és ennek megkoronázása a gyermek. — 2. A hitvesi szerelem és ennek aktusa pozitív méltatást nyert, mint a hitvesek egységének és kölcsönös kiteljesedésüknek eszköze, — ami tehát nem szorul külön följogosító körülményekre, amelyek indokolnák gyakorlását. — 3. Sőt ellenkezőleg: megállapították, hogy a hitvesi intim kapcsolatok hosszas szünetelése káros a hitvestársi hűség és a gyermekek szempontjából. — 4. Először kapott hangsúlyt, hogy a nő teljesen egyenrangú élettársa, partnere a férfinak — vagyis jelentkezett a házaspárral kapcsolatban is a mai modern szemlélet, amely személyi jellegüket nézi és emeli ki. — 5. Ennek megfelelően nincs többé szó az „aktusokban” való gondolkodásról, hanem a házasság mint osztatlanul egységes életközösség tekintendő. — 6. Tegyük hozzá: gyakorlatilag — éppen a férfi és a nő szervezetenként eltérő szexuális beállítottsága következtében — másként jelentkezik náluk az intimitás utáni vágy és igény. Figyelembe véve mindezt az adottságot, a komoly orvos mégis óvatosságra int és felelősséggel figyelmeztet (l. könyvünk „Születésszabályozás” c. fejezetében — 63. o. — a szerző- orvos intő szavait egészségügyi szempontból).

Ch. Meves elismert író szexuálpedagógiai könyvében („Élni akarok!”) így óvja női olvasóit: „A fogamzásgátló tablettával kapcsolatban meg kell mondanom, hogy nem bizonyult olyannak, amit megfontolás nélkül ajánlanék. Arra már rájöttek az orvosok, hogyha éveken át — már 15-16 éves kortól kezdve — állandóan szedik, jelentősen csökken a későbbi terhesség lehetősége... Sok olyan asszonyt ismerek, aki a tudatosan vállalt gyermek nélküli életet később, főleg idősebb korban keservesen megbánta.”

Ezek alapján reméljük, hogy könyvünk mindenkinek segítséget nyújt, aki éber lelkiismerettel, a szeretetben mindig megújulva törekszik Krisztust követni a házasság kötelékein belül, az Anyaszentegyház útbaigazító tanácsai szerint. Ehhez kérjük bizalommal a Szentlélek segítségét.

A KIADÓ

† Dr. THEODOR BOVET: Rómában született nyugat-svájci családból. Zürichben nevelkedett, 1921-ben megnősült. Húsz éven át ideggyógyász, majd házassági tanácsadó Zürichben, Lausanne-ban és Baselban, egyben az „EHE, Zentralblatt für Ehe- und Familienkunde” című folyóirat kiadója. Az EHEKUNDE c. kétkötetes művével, valamint egész tudományos munkásságával a házasság és család kérdéseivel foglalkozó önálló tudományág: a gamológia megalapítója. Szülei vallástalan szellemben nevelték, de a 30-as években Krisztus követőjéül szegődött.

KÖNYVÜNKET a szerző — említett nagy művének rövid foglalataként — kézikönyvül szánta házaspárok és tanácsadók számára. Mind a szaklapok, mind az egyházi sajtó nagy elismeréssel nyilatkoztak a könyvről. Ahol a házasság gyakorlati kérdéseiről van szó, és szolid, rövid eligazítást kívánnak, ott ezt a könyvet első helyen lehet ajánlani.

A katolikus Dr. Franz X. Arnold professzor Bovet könyvét egy mélyen hívő protestáns orvos érett, alázatos és bölcs művének nevezte, amelyben a szerző — mint házasember — kitűnően megvalósította az orvos szakszempontjainak és a lelkigondozó erkölcsi megfontolásainak összekapcsolását. Arra is figyelmeztet, hogy kár lenne, ha félreértenénk vagy rossznéven vennénk a házaselet intim kérdéseinek tárgyalását. Éppen ez a megjegyzése bizonyítja a tapasztalt orvost és a felelősségtudattól áthatott hívő keresztényt. Mind katolikus, mind protestáns részről különösen nagyra értékelték a könyv mondanivalójának konkrét megfogalmazását. Világos és gyakorlati tanácsok jelentik a legnagyobb segítséget a kereső ember számára. Innen a könyv nagy sikere: 1972-ben a mű német nyelvű kiadásainak összpéldányszáma meghaladta a 800 ezret.